

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

GRÖN

- en teoretisk reflektion samt praktisk illustration för Varvsstaden, Malmö

Emma Ekdahl
Examensarbete i landskapsarkitektur, 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp, 2012

GRÖN URBANITET - en teoretisk reflektion samt praktisk illustration för Varvsstaden, Malmö

GREEN URBANITY - a theoretical reflection and illustrative application in Varvsstaden, Malmö

Emma Ekdahl

Handledare: Carola Wingren, SLU, område Landskapsarkitektur

Examinator: Eva Gustavsson, SLU, område Landskapsarkitektur

Bitr. examinerator: Tim Delshammar, SLU, område Landskapsutveckling

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Examensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0545

Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet

Ämne: Landskapsarkitektur

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: juni 2012

Omslagsillustration: Emma Ekdahl

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: urban grönska, urbanitet, grönstruktur, grönplanering, tät stad, förtätning, Varvsstaden, stadsplanering, parkkaraktärer, ekologisk urbanism.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap

Område Landskapsarkitektur

abstract

Is it possible to plan and argue for a more integrated and intense urban greenery in the dense and compact city of tomorrow? What important part does green actually play, related to its structures, functions and experiences for urban people? What possibilities can be found within cityplanning today in order to visualize and maximize the small-scale greenstructures, often found socially and functionally interwoven with buildings and infrastructure in a complex way?

In a personal and theoretic reflection connected to relevant literature, possibilities and concepts concerning a green urbanity is investigated. The aim is to express the need of an extended green vocabulary that better meets the demand of a small-scale, meshlike green structure in our future compact green cities.

The green concepts found during this master project related to structural, multifunctional and characteristic experience, is then beeing tested further in an explorative case study for the area Varvsstaden in Malmö by the use of illustrative applications, analyses and mapping. As a result, the meaning of green urbanity is beeing gradated, urbanized, functionalized, charged, systematisized and restructured.

Hur kan vi planera och argumentera för en mer integrerad och intensiv urban grönska i våra allt tätare städer? Vilken viktig roll spelar grönskan i förhållande till dess strukturer, funktioner och upplevelsevärden för stadsmänniskan? Vilka möjligheter ryms inom dagens stadsplanering för att synliggöra och maximera också den täta stadens småskaliga och med bebyggelsen socialt och funktionellt komplext sammanvävda grönskor?

I ett personligt teoretiskt reflekterande utifrån relevant litteratur undersöks möjligheter och begrepp i relation till en grönare urbanitet. Syftet är att lyfta fram behovet av en utökad och mer nyanserad vokabulär som bättre kan motsvara morgondagens behov av att beskriva och planera för ett finmaskigare och småskaligare grönt nätverk också inne i den täta staden.

De i den teoretiska reflektionen funna strukturella, multifunktionella och upplevelseladdade gröna begreppen prövas därefter explorativt i en platsstudie med praktiska illustrationer, analyser och karteringar för området Varvsstaden, Malmö. Som resultat nyanseras, vidgas, urbaniseras, funktionaliseras, laddas, systematiseras och omstruktureras innebörden av begreppet grön urbanitet.

sammanfattning

Ett examensarbete är på många sätt ett ganska isolerat arbetsförfarande, ofta är det bara exjobbaren och handledaren som är direkt insatta i den pågående processen vilket i sig är en ganska märklig avslutning på en utbildning för en profession som i allra största grad involverar andra människor. Jag insåg tidigt att jag verkligen behövde ett team att kunna arbeta mot och diskutera med, och jag fann ett sådant team - i litteraturens värld. Min ursprungligt tvåtaliga projektgrupp kom därför att utökas efterhand som arbetet fortskred med idel intressanta medarbetare (såklart fullständigt omedvetna om sina insatser) som Alexander Ståhle, Karl Lövré, Gunilla Lindholm, samt med internationellt verksamma personer som Martha Schwartz, Tim Richardson, Kongjian Yu m.fl. Dessutom hämtades bland annat Gilles Deleuze, Henri Bergson och Henri Lefebvre in vid behov av diskussioner relaterade till en, kanske lämpligt nog, mer metafysisk värld. Precis som med ett ordinarie projektteam så har jag kommit bättre överens med en del av mina "medarbetare", medan andra har varit svåra att förstå och jag har där ägnat mycket tid åt att försöka sätta mig in i deras avsikter och åsikter. Ytterligare några har jag säkert tolkat på mitt eget sätt i min iver att "hitta det jag letar efter". Samtliga ska ha ett stort tack.

Jag är också oerhört tacksam för att jag har haft tillgång till en så skarp och kunnig handledare som Carola Wingren, tack för alla kommentarer, diskussioner, kreativa inlägg och strukturerande anvisningar.

Mitt största kärleksfulla tack går till dig Fredrik. Ord kan inte beskriva vad ditt stöd har betytt för mig i det här examensarbetets genomförande.

tack

introduktion

1. INTRODUKTION	11
VAL AV ÄMNE	12
FRÅGESTÄLLNING	13
SYFTE	13
MÅLBESKRIVNING	14
METOD	14
GENOMFÖRANDE	15
AVGRÄNSNING	18
LÄSHÄNVISNING	18

bakgrund

2. BAKGRUND	21
-grönt är skönt och tätt är rätt?	22

teoretisk reflektion

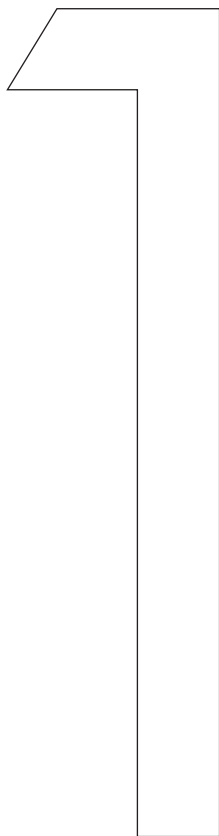
3. URBAN GRÖNSKA SOM UPPLEVELSE	33
-inledning	34
UPPLEVELSE	36
INTENSITET	42
VARIATION	44
TEMPORALITET	46
KARAKTÄR	48
4. URBAN GRÖNSKA SOM FUNKTION	57
-inledning	58
FUNKTION	60
SOCIAL KREATION	63
EKONOMISK PRODUKTION	69
EKOLOGISK KONSTRUKTION	72
5. URBAN GRÖNSKA SOM STRUKTUR	81
-inledning	82
STRUKTUR	84
YTA	90
RELATION/TERRITORIUM	97
TILLGÄNGLIGHET	101
PROCESS	104
6. VIDARE DISKUSSION	115

praktisk illustration

6. VARVSSTADEN	137
-planprogram & introduktion	
7. GRÖN URBANITET	151
-begreppsapplicering Varvsstaden	
-prövande begrepp för grön urban struktur	154
-kartering av struktur begrepp i Varvsstaden	164
-prövande begrepp för grön urban funktion	166
-kartering av gröna funktioner i Varvsstaden	170
-prövande begrepp för grön urban upplevelse	176
-kartering av rekreativa karaktärer i Varvsstaden	180
8. IDÉILLUSTRATIONER	189
-grön identitet för Varvsstaden	
-integrerad grönska eller hela Varvsstaden som urban park?	190
-ett inre labyrintiskt fluktuerande gångstråk?	194
-den rekreativa Varvsbassängen som ekosocial recipient?	196
9. SLUTLIG DISKUSSION	203
10. REFERENSER	211

innehåll

- *introduktion* -

val av ämne

I valet av ämnet "urban grönska" för det här examensarbetet har min handledare Carola Wingren spelat en avgörande roll. Hennes entusiasm som kursanvarig i kursen *Design, Concept & Theory - Urban Greenery*, som jag läste under våren 2011, färgade min landskapsarkitektoniska värld betydligt grönare och fick mig vidare nyfiken på grönskans möjliga nyanser och inneboende komplexitet i relation till den täta staden.

Det är inte orimligt att tycka att "det gröna" är ett självklart verktyg för en landskapsarkitekt, och mycket grön kunskap får vi också med oss från utbildningen. Vi berör både modern grönplanering och planprocessen, får kunskap om rekreativ miljöpsykologi och urban sociologi, gestaltning och inte minst den historiska trädgårdskonsten. Inför examensarbetet upplevde jag ett behov av att få summera min ackumulerade kunskap, men också få en chans att utöka, uttrycka och pröva den. Att få samla mig och göra en slags personlig reflektiv ståndpunkt i relation till den urbana grönskan, eller den *gröna urbaniteten*, som jag också har valt att kalla den.

Bortom den personliga kunskapsvinst och utveckling som ett examensarbete ger, står också det faktum att ämnet urban grönska är ytterst aktuellt år 2011. Diskussionen om den täta och kompakta staden som ett möjligt hållbart svar på en ständigt ökande mänsklig population gör sig allt mer gällande. I fattiga delar av världen är massivt täta städer redan ett faktum till följd av den ökande globala

urbaniseringen, delvis med många slumområden som följd. Över mänskligheten hänger dessutom de allt mer alarmerande klimathoten, och i anslutning till detta beskrivs ofta den täta OCH gröna staden som en möjlig hållbar lösning. Är det verkligen möjligt att bygga tätt och grönt för människan? Vad kräver det av oss som stadsplanerare, som landskapsarkitekter? Mina frågor sökte svar.

frågeställning

I den täta staden behöver vi sannolikt planera och skapa rum som bättre motsvarar dagens krav på ett socialt, ekonomiskt, ekologiskt och estetiskt stadslandskap. Många tendenser inom landskapsarkitektur idag pekar på behovet av och möjligheter för att planera urban grönska och dess innehåll i en integrerad och interaktiv process i förhållande till människan och bebyggelsen, snarare än som ett statiskt och passivt grönt element att visuellt betrakta. Min teori är att inte bara de stora utan också stadens småskaliga gröna strukturer är viktiga för detta arbete.

Inom översiktlig planering och i kommunala grönplaner arbetar man däremot främst med större strukturella kvantiteter avseende det byggda och det gröna, som ofta karteras sida vid sida i översiktsplanen som röda eller gröna objekt. De gröna ytorna på kartan säger mycket om visuell utbredning och större strukturella sammanhang, men lite om grönskans funktioner och dess upplevda innehåll.

Hur hanteras de småskaliga grönytorna i staden? I Malmö kommuns grönplan klassas gröna ytor under 0,2ha som impediment. I översiktsplanen redovisas gröna strukturer under 0,5ha inte alls. Vilka konsekvenser får dessa kvantitetströsklar för upplevelsen av och planerandet för en mer integrerad grönska i staden? Hur kan vi försvara våra små gröna rum men också skapa nya på platser där vi inte tänkt grönt förut och integrerat i rum som också innefattar den byggda staden? Kan en berikad grön begreppsvokabulär förmedla också den småskaliga urbana grönskans dynamiska innehåll? Hur kan sådana begrepp formuleras?

syfte

Det finns en uttalad ambition i plandokumentet för Malmö kommun att utöka och förbättra grönskan också i den allt mer förtätade staden (Malmö Kommun, 2011). För att kunna göra detta på ett bra sätt krävs troligen en ökad kunskap och förståelse för sådant som grönskans struktur, dess funktion och upplevelsevärden i relation till människan.

Mitt övergripande syfte med det här examensarbetet är därför att försöka utveckla och artikulera diskussionen om en integrerad grönska i den täta staden genom att sätta fokus på de urbana, småskaliga grönstrukturen i stadsrummet med betoning på dess innehåll och kvalitet för människans upplevelse.

målb beskrivning

Mitt främsta mål har varit att undersöka hur man kan beskriva och lyfta fram de småskaliga grönstrukturerna, deras funktioner och möjligheter till att ge specifika upplevelser, för att utveckla en vokabulär kring grönskan och dess roll i den täta staden. Undersökningarna har bestått av två faser;

- 1)** Hur de små gröna strukturerna kan upplevas, fungera och struktureras inom stadsplanering idag.
- 2)** Hur jag, med hjälp av exempelvis text och idéskisser, kan ge en mer artikulerad bild av och utveckla diskussionen om grönskans kvaliteter och dess roll i planeringen respektive staden.

Jag har därmed velat uppnå en utvecklad begreppsdiskussion kring urban grönska i relation till människans upplevelse av dessa strukturer, deras funktioner och upplevelsevärden. Med hjälp av skisser och analyser som kommunikativt underlag har jag försökt belysa styrkor, svagheter och möjliga utvecklingspotentialer kring frågor om lokalisering och utformning av grönstrukturer, främst i relation till en hållbar, tät och social kontext.

Platssstudie för examensarbetet har varit SLU:s urbana laboratorium i Varvsstaden, Malmö.

metod

Min metod har kortfattat inneburit att jag har;

- a)** utfört litteraturstudier inom området urban grönska relaterat till dess upplevelse, funktion och struktur. Valet av litteratur har skett dels utifrån tidigare litteratur som jag har kommit i kontakt med under landskapsarkitektutbildningens gång. En hel del är också hämtad från den kurslitteratur som ingick i kursen *Design, Concept and Theory - Urban Greenery* och har kompletterats med ytterligare tips från min handledare. Dessutom har jag tagit till mig tidigare examensarbeten för SLU, men också rapporter från Moviums artikelserie Gröna Fakta. Ytterligare ett viktigt sätt att välja ut litteratur har skett genom att läsa och följa upp mina tidiga källors referenslistor efterhand som något intressant och relevant för mitt examensarbete har uppdagats.
- b)** dragit slutsatser från litteraturen rörande urban grönska som övergripande begrepp samt med hjälp av dessa slutsatser
- c)** gjort platsbesök i Varvsstaden samt granskat och analyserat relevanta plandokument för Malmö och Varvsstaden
- d)** utifrån mina plananalyser och litteraturstudier kopplat text samt idéskisser till urban grönska som struktur, funktion och upplevelse i Varvsstaden
- e)** analyserat och reflekterat över hur jag använt kunskaperna i mina skisser och analyser i relation till några utvalda begrepp från litteraturen.

genomförande

Vad innebär ett så brett ämne som urban grönska och hur skulle jag strukturera det? Tanken om en utforskande, teoretiskt reflektiv del i kombination med en mer prövande och praktisk del i samma examensarbete fanns med initialt, men jag behövde sätta upp en yttre spatial ordning och ett ramverk för att kunna förmedla det inre myller av tankar och ideér jag förstod skulle komma ur arbetet. Jag insåg tidigt att jag av någon anledning har mängder av drömlika och abstrakta bilder av den täta och gröna staden i mitt medvetande, och min fascination för människans inre processer väcktes;

Jag kunde, likt många andra, abstrakt "se" frodiga gröna byggnader och lummiga gator i en intensivt levande och variationsrik tät stad där inte en byggnad var den andra lik. Gatorna genomkorsades här och var av en mängd friska vattendrag, vattnet porlade fram överallt, ömsom lekfullt sprittande, ömsom lugnt blänkande. Högt upp i luften kunde jag föreställa mig broar och grönskande platåer mellan husen, där en hängande grönska svepte ner mot gatorna som för att omfamna den från markytan klättrande grönskan på väg upp längs fasaderna och från gatlyktorna. Jag kunde i mina drömbilder förnimma en luft så syrerik att tanken klarnade vid varje andetag, samt ett strilande varmt solljus som nådde ner till stadens platser genom ett intensivt färgat lövverk. Här och var öppnade sig ett slags stadsgläntor fyllda enbart med leende människor. Alla vanligt förekommande bullrande stadsjud tycktes som inlindade och dämpade av den gröna frodigheten, så att samtalen mellan människorna i staden i stället nådde mina lyssnande

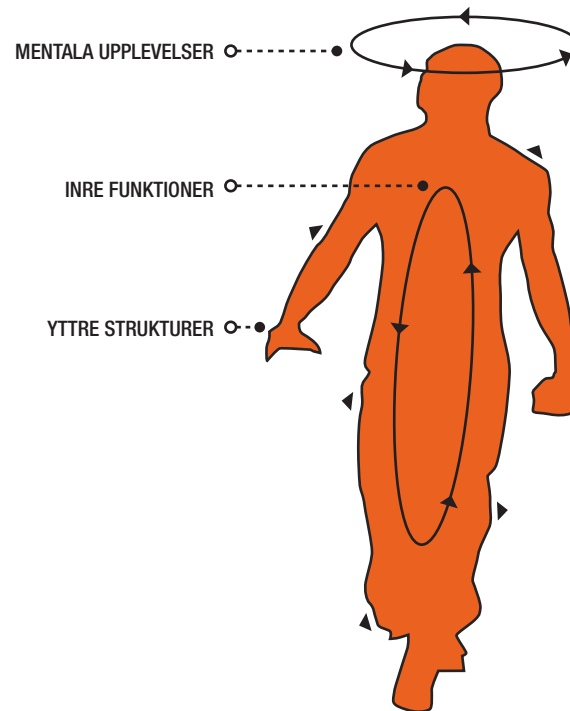
öron. Med alla mina sinnen på helspänn, men på ett harmoniskt sätt, vandrade jag runt i den här fantastiska gröna staden som hela tiden bjöd mig på nya upptäckter och en detaljrikedom som aldrig tycktes sina. Längs med gatorna, in mellan husen, bak på gårdarna, via platåerna och broarna och vidare upp på taken där jag sedan kunde stå och blicka ut över det gröna hav som omsorgsfullt maskerade varje antydning till huskropp eller gatustruktur. Jag bestämde mig impulsivt där och då för att kasta mig rakt ut i den urbana grönskan framför mig, svischade fortare och fortare ner genom den färgsprakande och fantastiskt blommande stadskanjonen och landade slutligen. Stenhårt, i en betydligt krassare verklighet.

Lyckligtvis överlever man sådana abstrakta fall, men nyfiken på vad det är som gör att vi människor ofta har dessa inre abstrakta bilder gör att jag tidigt bestämmer mig för att undersöka och försöka beskriva hur grönska relaterar till människans inre upplevelser, *den Urbana Grönskan som Upplevelse*. I mitt arbete beskriver jag filosofen Henri Bergsons teorier om vår inre mentala process, som han menar utgår från en känsla eller förnimmelse av något som därefter processas i våra medvetanden i form av bilder för att slutligen kunna beskrivas med ord. Det skildrar på många sätt också min process i det här examensarbetet. De känslor och inre bilder jag hade av en urban grönska behövde hitta ord och min förhoppning var att med hjälp av mina egna, men framförallt utifrån andras ord som måste ha sprungit ur i sin tur deras inre bilder, kunna göra processen cyklisk. Utifrån de skrivna orden hoppades jag därmed på att kunna återkoppla till och

berika mina inre bilder och känslor av en urban grönska ytterligare. Precis som med den urbana grönskan, så är människan inte bara upplevande till sitt väsen, vi har också kapacitet till att utföra en mängd inre biologiska funktioner under rätt förutsättningar. Vi andas och förvandlar syre till koldioxid, vi bryter ner och spjälkar de ämnen som passerar genom oss i en metabolisk process, vi avdunstar överskottsvärme genom att svettas och lagrar energi i form av fett i våra celler för att nämna några sådana funktioner. Likt människan består vegetationen också av processande funktionella organismer, av levande system. Som komplement till studier av den mentala upplevelsen relaterat till grönska blev det mig givet att också vilja undersöka innebörden av vegetationens materiella såväl som immateriella funktioner, *den Urbana Grönskan som Funktion*.

Sådana funktioner sker inom en vegetativ struktur eller kropp, som i sin tur relaterar till omgivningens övriga strukturer och deras funktioner. Våra individuella strukturer, eller kroppar/vegetativa element, är på många sätt flexibla och anpassningsbara till de omgivande yttre strukturerna, men samtidigt är de yttre strukturerna ofta avgörande för hur väl de inre funktionerna har möjlighet att fungera. Att försöka förstå *den Urbana Grönskan som Struktur* blev därmed ytterligare en aspekt som jag valt att undersöka.

Så med kategorierna *Upplevelse*, *Funktion* samt *Struktur* som ett slags övergripande intuitivt ramverk relaterade till urban grönska, och som ett sätt att markera upp de olika texternas tillhörighet började jag

läsa och hämta in kunskap. Initialt hade jag också vad jag klassade som lösa underrubriker eller underkategorier till varje övergripande kategori, baserade på en intuitiv föreställning eller tes om vad jag kunde tänkas hitta i litteraturen.

I min teoretiskt reflekterande del om *Urban Grönska som Upplevelse* utgörs de slutliga underrubrikerna och inordnandet av texter under orden *intensitet*, *variation*, *temporalitet* samt *karaktär*. De speglar, enligt mig, den urbana grönskans fantastiska möjligheter till intensiva, varierade, temporära samt karaktärsfyllda upplevelser för stadens människor, något jag har velat lyfta fram i mina och andras texter. Kanske uttrycker orden också delvis vad jag personligen upplever ofta saknas med avseende på upplevelsen av grönska i dagens städer - nämligen att få bli innerligt berörd, utmanad, förvånad och uppfylld av den urbant gröna upplevelsen.

I min reflekterande del om *Urban Grönska som Funktion* förmedlar underrubrikerna *social kreation*, *ekonomisk produktion* samt *ekologisk konstruktion* en tydlig koppling till de vanligt förekommande begreppen för hållbarhet. Enligt mig ger de också uttryck för den urbana grönskans möjligheter till att aktivt utföra tjänster åt människan inom de olika kategorierna. Grönska som en multifunktionell aktivitet, satt i system av människan, är enligt mig en viktig aspekt att förmedla och blev något jag ville lyfta fram och undersöka.

För min reflekterande del om *Urban Grönska som Struktur* belyser

de slutliga underrubrikerna *yta*, *relation*, *tillgänglighet* samt *process* de gröna strukturernas möjligheter att i stadsplaneringen kunna stödja dels en funktionell aktivering av stadens grönska, men också dess möjligheter till att stötta grönskande upplevelser som verkligen berör stadsmänniskan.

Eftersom underrubrikerna fanns med från början, så har de självklart påverkat mitt insamlade av litteratur och varit vägledande för vad jag har valt att skriva om. Jag har i mångt och mycket därför hittat det jag intuitivt har letat efter, på gott och ont. Utifrån mina och andras texter och från varje övergripande kategoridel (*Urban Grönska som Upplevelse*, *Funktion*, *Struktur*) har jag därefter försökt vaska fram vad jag uppfattar som möjliga applicerbara begrepp inom planeringen för en grönare urbanitet. Jag har sedan prövat dessa begrepp, vilka jag redogör för längre fram i mitt arbete, i en platsstudie i den mer praktiskt illustrativa delen av mitt examensarbete.

Begreppen från *Urban grönska som Upplevelse* syftar följaktligen till att planera för att intensivt kunna *beröra* med hjälp av stadens grönska, begreppen från *Urban Grönska som Funktion* till att planera för att *aktivera* stadens grönska och begreppen från *Urban Grönska som Struktur* till att planera för att *stötta* möjligheten till att beröras av samt aktivera de funktioner som jag tror att den urbana grönskan kan utföra åt människan i den täta staden.

avgränsning

Fysisk avgränsning av plats har varit SLU:s urbana laboratorium i området Varvsstaden, mot bakgrund av Malmö stads sammanhang samt det idéförslag som är framtaget för området av arkitektkontoret Vandkunsten.

Med avseende på den urbana grönskan, dess upplevelsevärden, funktioner och strukturer har jag i första hand studerat och velat lyfta fram de småskaliga gröna ytor som relaterar till urbana förutsättningar och dess problematik.

I diskussioner om social hållbarhet och människans upplevelser av grönska, berör jag grundläggande teoretiska och fysiska förutsättningar för möjliga upplevelser snarare än stadsinvånares verkliga upplevelser. Denna avgränsning görs främst då den framtida Varvsstaden är en vision om en fysisk plats, som idag inte är bebodd och dessutom är svårtillgänglig/avspärrad för allmänheten på grund av ombyggnation och befintlig industriverksamhet.

De idéillustrationer som produceras inom examensarbetet ska betraktas som utforskande skisser och inte färdiga gestaltningar. De är gjorda i syfte att illustrera vad struktur, funktion och upplevelse av en småskalig och integrerad urban grönska kan vara och hur den kan beskrivas.

läshänvisning

Examensarbetets andra kapitel utgör en bakgrund till begreppet täthet och är tänkt som en orientering över de ambitioner som Malmö stad har om hur den täta/förtätade staden i framtiden sannolikt behöver en väl fungerande urban grönska för att framstå som ett hållbart men också attraktivt val.

De tre efterföljande kapitlen (3, 4 och 5) fokuserar främst på begreppet grönska men i relation till en urban kontext, en grön urbanitet. De övergripande kategorierna *Upplevelse*, *Funktion* och *Struktur* samt dess underrubriker som fungerat som mina sökljus, har styrt kapitelindelningen i dessa teoretiskt reflekterande kapitel, baserade på litteraturstudier. Varje kapitel (*Upplevelse*, *Funktion* och *Struktur*) inleds med en sammanfattande och mer personligt expressiv inledning, med syfte att fånga in och förmedla ett extrakt av den efterföljande texten.

Då mitt examensarbete består av flera delar, där den teoretiska reflektionen samt den praktiska illustrationen utgör de större tyngdpunkterna, så har jag valt att inte enbart förlägga en slutdiskussion och reflektion över min arbetsprocess sist. Det fanns ett behov av en vidare mellandiskussion efter den teoretiskt reflektiva delen, vilket man finner i kapitel 6, för att tydligare kunna leda in på min praktiskt illustrativa del.

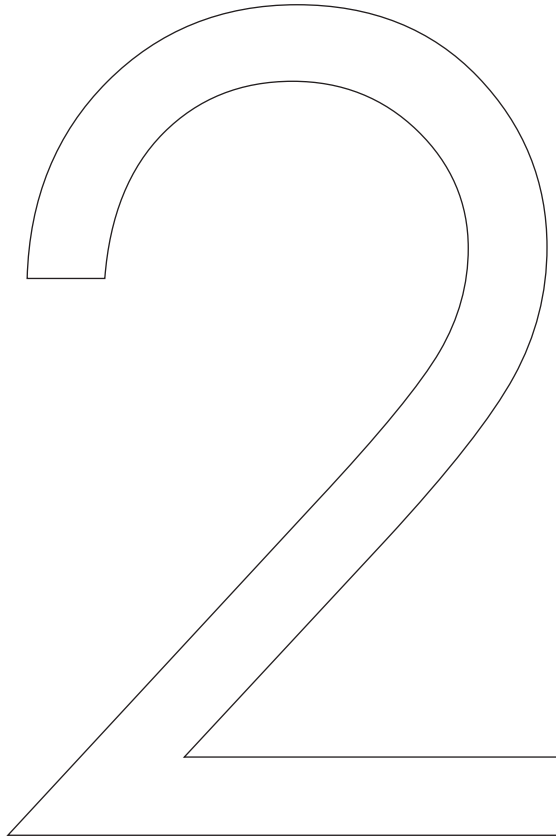
Mina reflekterande texter är skrivna i syfte att försöka vaska fram

intressanta underbegrepp att berika den gröna vokabulären med. De funna begreppen provas i den mer praktiska och illustrativa delen av examensarbetet, genom att undersökas mer grafiskt vid analyser av Varvsstadens småskaliga grönska i kapitel 8. Också detta kapitel har strukturerats i relation till kategorierna *struktur*, *funktion* och *upplevelse*, i syfte att illustrera möjliga samband dem emellan.

Efter begreppsappliceringen för Varvsstaden finns några idéillustrationer i kapitel 9, som ska betraktas som utforskande skisser mer än färdiga gestaltningar i ett prövande av de tankar som uppkommit i relation till Varvsstadens grönskor under arbetets gång.

I den slutiga diskussionen i kapitel 10 knyter jag åter an till min mellandiskussion för att på så sätt koppla samman de båda delarna i examensarbetet.

- *bakgrund* -

Säg tät stad och genast tänker man på Manhattans skyline och myllret av människor på Times Square. Höga hus och kompakta byggnadssätt associeras ofta till en tät urbanitet och med höga hus får man onekligen in många människor på en liten yta. Men vem tänker på Los Angeles när man säger tät stad? I en jämförelse mellan amerikanska städer så framgår det sett till städernas totala urbaniserade yta, att Los Angeles faktiskt är den tätaste staden i USA (Lehnerer, 2009, s 193). Den stora skillnaden i visuellt uttryck ligger i att där Manhattan utgör en tät kärna i den övrigt glesa staden New York, står Los Angeles istället för en likriktad och enhetlig täthet utan tydlig kärna.

Exemplet ovan visar att täthet, eller densitet, är ett ganska vanskligt begrepp som är viktigt att betrakta och fundera över. Vad är det vi egentligen menar med tät stad? Hur resonerar man kring förtätning i Sverige, i Malmö?

densitet, täthet; i fysiken massa per volym för ett ämne. Från NE.

densitet, täthet; inom ekologin antalet individer per yt- eller volymenhet, populationstäthet. Från NE.

I ambitionen om att utveckla Malmö till en tätare stad med 100 000 fler invånare inom den befintliga staden till år 2030, diskuterar stadsbyggnadskontoret i Malmö hur en sådan omvandlande och förtätande strategi ska gå till. I rapporten "Så förtätar vi staden" lyfter man fram fyra övergripande strategier kopplat till en förtätning; att utnyttja stationsnära lägen och kollektivtrafikstråk, att skapa mer blandad stad, att omvandla trafikleder till stadsgator samt att utveckla mellanrummen, det gröna och det blå (Malmö Kommun, 2010).

I rapporten diskuterar stadsbyggnadskontoret fördelarna med en tät stad i form av möjligheter till en mer yteffektiv och miljövänlig infrastruktur, ett bättre bevarande av befintlig åkermark samt möjligheten med att kunna tillgodose behovet av att allt fler efterfrågar en urban livsstil. Möjligheterna ställs i rapporten mot utmaningarna – trängsel och kapacitetsproblem med ökat slitage och högre tryck på kommunal service, ökad trafik, buller och luftföroreningar, påverkan på befintliga stadskaraktärer och kulturhistoriska värden samt mer

komplexa planeringsprocesser. Vidare diskuteras också problematiken med att ställa mjuka värden mot hårda, och bland annat belyses hur det ofta använda exploateringsstalet (relationen mellan bruttoareal och den markyta som tas i anspråk för bebyggelse) inte tillräckligt anses garantera en yteffektiv markanvändning. Höga exploateringsstal relaterat till höga hus innebär tvärtom ofta att avståndet mellan husen behöver öka för att få in sol och grönska.

En intressant jämförelse görs i rapporten mellan Köpenhamns och Malmös urbaniserade ytor som till sin area är lika stora, men där Köpenhamn har nästan dubbelt så många invånare och arbetsplatser, vilket man härleder delvis till att Köpenhamn har betydligt större områden med sluten tät kvartersstad. I gengäld menar stadsbyggnadskontoret att Malmö har dubbelt så mycket grönytor för rekreation per invånare. En förtätad stad leder onekligen till att fler människor kommer att vistas på samma grönytor, och om strategin att utveckla mellanrummen, det gröna och det blå, menar Malmö

grönt är skönt, tätt är rätt?

kommun att det är viktigt att "dels göra befintliga ytor mer användbara och tåliga" eftersom trycket på dem ökar, men också att det finns ett behov av att skapa nya friytor för grönska. En tät och grön stad är enligt dem också en attraktiv stad.

Innebär det då att en mer kompakt och tätare stad har svårt att förse sina invånare med grönskande platser, att tät stad är lika med gles grönska? Eller kan en stad istället vara byggnadsmässigt tät och samtidigt intensivt grön?

I relation till städernas ambitioner och visioner om att bygga en tät men grön stad, så kallad "compact urban green", belyser forskaren och stadsplaneraren Sybrand Tjallingii det faktum att det ofta uppstår en paradox genom att en ökad tät bebyggelse i praktiken innebär färre grönytor (Tjallingii, 2005). Behovet av att kombinera en övergripande regional grönskastruktureringsplanering med en strategi för grönska av hög kvalitet också inne i städerna ser han som väsentlig och beskriver två vanligt förekommande strategier för detta. Den ena går ut på att försvara grönskan/naturen mot staden medan den andra innebär att istället försöka integrera grönskan på ett multifunktionellt sätt i den urbana stadsväven, och båda strategier tillsammans kan visa sig väl så användbara.

Tjallingii (2005) nämner också det faktum att den ökade urbaniseringen inte enbart innebär att vi blir allt fler människor på samma plats. Ett annat resultat relaterat till städernas täthet innebär, åtminstone i våra delar av världen, att en allt mer välmående och rik befolkning ställer högre krav på större boendeytor och en ökad andel privat grönska. Han beskriver detta som en slags motsatt förfiningsprocess, eftersom det i praktiken innebär färre människor per kvadratmeter bostad.

Täthetsbegreppet har med andra ord flera dimensioner knutna till sig, och upplevelsen av en tät stad relaterar inte bara till proportionerna mellan bebyggd markyta och öppen markyta, utan också till byggnadsvolymnernas kapacitet till antal boende på insidan, och deras strukturella form och samband med varandra på utsidan.

En ny översiktsplan för Malmö, ÖP 2012, håller just nu på att arbetas fram, och i planstrategin/samrådshandlingen för denna kan man ana ett betydligt större fokus på stadens integrerade grönska än i tidigare översiktsplaner (Malmö Kommun, 2011). Här beskriver kommunen några strategier för att uppnå en grönare stad och menar att "förtätning med grönska ska vara en naturlig del av att bygga staden tätare med grönare bostadskvarter och gatumiljöer, och parker och

utemiljöer ska planeras för många funktioner vilket leder till effektivare markanvändning samt att Malmö som parkernas stad ska stärkas genom fortsatt planering av högkvalitativa parker och torg."

I ett försök att beskriva känslan av det framtida Malmö som en grön och tät stad låter det så här i översiktsplanen;

"Malmö har fått flera nya gröna stadsrum. Nya platser för stillhet och eftertanke har skapats – tysta platser, avstressande gröna rum. Trots tätbebyggda kvarter finns plats för vatten, grönska, spontanodling och för möten. Små "fickparker" skapas och utformas på lokala initiativ. Ibland försvinner de lika snabbt som de kom till men andra lever och frodas år efter år till glädje för alla. Gröna tak och gröna väggar är vanliga inslag i gatubilden och många gaturum har fått ny eller återskapad grönska" (Malmö Kommun, 2011, s9).

I översiktsplanen beskriver man också en vision om den gröna staden vid vattnet;

"Malmös vattenmiljöer utnyttjas mer än tidigare och havet är tydligt närvarande. Kanalen har aktiverats och det finns gångstråk nära vattnet längs hela kanalen. Kusten har tagits till vara för många olika

typer av fritidsaktivitet. Fler bostäder med nära vattenkontakt har uppförts exempelvis på Ön, i Varvsstaden och Nyhamnen. Som ett skydd mot höjda havsnivåer pågår projekteringen av en barriär i form av öar mellan Ön och Västra Hamnen." (Malmö Kommun, 2011,s9).

Stadsbyggnadskontoret medger dock i översiktsplanen att det idag inte finns någon samlad strategi rörande stadens grönstandard eller "hur stor andel parkmark eller andra rekreativa ytor som ska finnas i olika delar av staden". För att åstadkomma ett tätt och grönt Malmö påtalas behovet av nya begrepp för att definiera olika typer av grönområdets funktioner och hur de samverkar, men också att diskussionen om allmänt tillgängliga ytor och modeller för samverkande strukturer behöver utvecklas.

Det är idag ett faktum att människan blir allt mer urbaniserad. Enligt SIDA så lever sedan 2008 majoriteten av jordens befolkning i städer, om femtio år beräknas den siffran uppgå till två tredjedelar. Globalt sett är vår växande population också en allt mer fattig population, år 2030 bor sannolikt över 85 % av världens befolkning i fattiga delar av världen. Socioekonomisk fattigdom och lågkvalitativa stadsmiljöer är ofta relaterade till varandra, vilket ofrånkomligen innebär att den utveckling och stadsplanering som vi bedriver i våra rika delar av

världen, måste ske också med detta i åtanke. Kanske är det då inte de stora grandiosa och högteknologiska gröna byggnaderna och de kostsamma och skötselintensiva parkmiljöerna som bör prioriteras, utan istället de många små, enkla och funktionella lösningarna som blir allt viktigare?

Många mer eller mindre fantastiska gröna visioner, utopier såväl som dystopier, har historiskt lyfts fram av arkitekter och stadsplanerare (Howard, Le Corbusier, Soja m fl.) i olika försök att hantera en växande tillströmning av människor till städerna. Fenomenet staden har i sådana utopier betraktats utifrån olika visionära perspektiv, som exempelvis funktionsseparerad maskin eller som en komplex ekologisk organism.

Kanske är det dags att vi betraktar lokal variation och grön småskalighet som nycklar till en hoppfull framtid? Tätt är rätt men på olika sätt, och grönt är, sett till dess ekonomiska, sociala, hälsorelaterade, kulturella och ekologiska funktioner, uppenbarligen mycket mer än bara skönt.

Vad är det då som är så attraktivt med grönska i staden? Varför fascinerar vi så av kontrasterna mellan det byggda och det gröna, mellan det kultiverade och det vilda? Vad innebär det egentligen att

integrera urban grönska i en tät stad för att kunna åstadkomma en grönare urbanitet?

- *teoretisk reflektion* -

The dusk has little gateways
That lead to pleasant homes
Enveloped in the soft light
Before the darkness comes.

Each home is in a garden
Alight with vivid blooms,
And there are fragrant posies
In all the restful rooms.

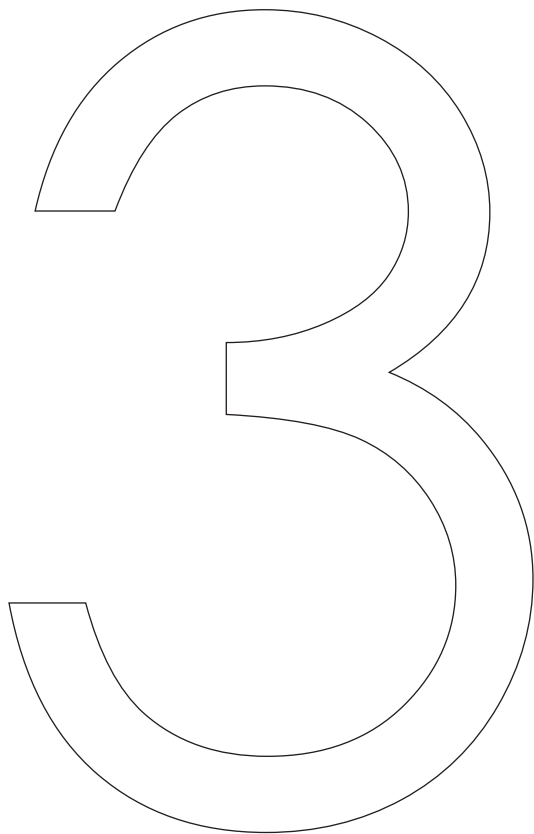
They are so cool and quiet,
After the hectic day,
After the crowded hours
That rush us on our way.

They are the little havens
Where we may turn to sit
And rest us in a leisure
The day could not permit.

"Evening Hours", ELLA C. Forbes

- UPPLEVELSE
- INTENSITET
- VARIATION
- TEMPORALITET
- KARAKTÄR

urban grönska som **UPPLEVELSE**

Vad innebär människans upplevelse av en stadsmässigt integrerad grönska? Kan grönska och natur, som av många ses som motsats till en urban tillväxt, istället användas som ett självklart uttryck för urbanitet?

Genom egna och andras tolkningar av olika teorier inom miljöpsykologin och metafysikens värld så kan den komplexa inom- och utomkroppsliga upplevelsen av vår omgivning sammanfattas ungefär så här: Människan, med sin mix av individuella och kulturella preferenser, söker sig till och föredrar ofta miljöer av föränderlig och varierad karaktär, motsatsen till monotoni. Intensiva upplevelser påverkar våra minnen och omformas i vårt medvetande, och kan ofta kopplas till just sådana varierade miljöer. Föränderlighet, variation och skillnader i uttryck utgör en förutsättning för stadens mångfald av identiteter. Urbanitet, som för många kännetecknas av just en mångfald av identiteter, kan på så sätt ses som ett uttryck för en ständigt pågående föränderlighet.

Men en intensiv stad, sett till dess buller, visuella

stressfaktorer och andra icke-organiska strukturer, är också en för oss människor påfrestande stad och det pågår ständigt ett stort informationsflöde som kreativt processas i våra hjärnor. Är det möjligt att, utöver de viktiga stora parker och grönområden som redan finns, integrera en inte bara tillgänglig utan också en för individen ständigt närvarande vegetation i den täta staden? Kanske skulle det kunna utgöra en enorm potential till en än mer varierad, lustfylld men också rekreativ stad.

Genom att bidra med intensiva och samtidigt rekreativa gröna upplevelser, kan varaktiga processer och känslor av välbefinnande skapas i vårt medvetande. Våra minnen förstärker dessutom de inre konceptuella mentala förmågor som bland annat innebär att vi som människor medvetet "fyller på" en yttre fysisk upplevelse med en inre mental konceptuell struktur.

Innebär denna mentala och abstrakta påfyllnad att även en liten mini-grönska i den täta staden kan utgöra en väl fungerande representant för, och mental förnimmelse

av, en större grön upplevelse om man utgår från att den upplevs intensiv nog? I allmänhet gäller att om man har väldigt lite utrymme tids- eller rumsmässigt för att förmedla något viktigt, så behöver man välja ut det mest väsentliga för att ha en chans att kunna påverka. Kanske skulle något liknande kunna gälla för en kompakt grönska i den täta staden, på så sätt att det urbana kompakta inte står för en kompakterad volym utan snarare en kompakterad intensiv upplevelse.

TÄNK OM man skulle utgå från människans varierade upplevelse av grönska som ett centralt koncept för att hantera vegetation som terza natura, en tredje natur, i den täta staden, genom att låta intensivt regisserade upplevelser bli navet kring vilket det skulle gå att knyta en rad sociala, ekologiska, kulturella och ekonomiska kategorier och underfunktioner? Så istället för att försöka integrera grönska, skulle man inte kunna vända på myntet och betrakta hela staden som en urban park att fylla med olika gröna intensiva karaktärer för människan att uppleva?

URBAN GRÖNSKA SOM UPPLEVELSE

– mentala processer bortom det visuella intrycket -

Hur skapas och utformas en intensiv, variationsrik och karaktärsfull upplevelse av en grön och tät stad? Välproportionerade gröna och bebyggda platser där människan vill vara, gammal som ung, trivas och ta plats eller bara söka lustfyllt lugn? Omgivningar där vi kan mötas och skratta med andra människor, studera andra från en trygg plats eller våga möta oss själva? Inte bara det visuella intrycket är viktigt, vi tar in stadens verklighet med hela vårt medvetande och våra sinnen. Vi känner, doftar, hör och smakar. Kommer ihåg och lägger till nya minnen, samlar på intryck och delar erfarenheter och händelser med andra. Inför varje ny situation vi möter och tolkar gör vi det som individer med olika preferenser tillhörande olika kulturella och sociala sammanhang, och det finns självklart inte en entydig sanning, snarare flera, på hur staden bör utformas för att dess människor ska trivas.

Miljöpsykologerna Stephen och Rachel Kaplan menar att vi troligen har två sätt eller system att uppleva vår omgivning på (Kaplan och Kaplan, 1989). Det ena systemet är viljestyrt och benämns som en *riktad uppmärksamhet*, som prioriterar och planerar all den information som konstant förmedlas av våra sinnesintryck, men som också, i en oerhört psykiskt krävande process, sorterar och filtrerar bort sådant som

uppfattas som störande eller underprioriterat som exempelvis buller eller reklam. Det är processerna runt den riktade uppmärksamheten som anses bli överbelastade vid exempelvis utmattningsyndrom. Det andra systemet, det icke viljestyrda, benämner de som *fascination* vilket avser sådant som spontant fångar vår uppmärksamhet. De skiljer på *hard fascination*, som kan relateras till varnande intryck såsom blinkande ljus och plötsliga ljud som vi behöver reagera på reflexivt av säkerhetsskäl, eller *soft fascination*. Det senare beskrivs av Kaplan & Kaplan som en slags kravlös information som uppstår i mjuka, sensoriska miljöer funna i naturlika omgivningar och som fångar vår uppmärksamhet utan att kräva handling, vilket leder till avslappning och lust. I fascinerade miljöer av det här slaget återhämtar sig också den riktade uppmärksamheten bäst enligt de båda miljöpsykologerna, förutsatt att vissa kvaliteter uppnås som exempelvis *känslan av att komma bort* från sin vanliga miljö (fysiskt och mentalt), att platsen är *lagom rymlig men ändå sammanhängande* samt att den *väcker fascination och nyfikenhet* som en attraktiv och attraherande grönska.

Även andra forskare inom miljöpsykologin (Ulrich, Grahn m fl) har kunnat påvisa att hälsoeffekter såsom ökad koncentration, minskad stress och irritation uppstår då människor vistas i gröna områden av hög kvalitet.

Enkelt uttryckt, vi mår bra av bra grönska. För att förstå vikten av att uppleva grönska i den täta och intensiva staden, som med alla dess intryck hör till miljöer som kräver mycket av vår riktade

uppmärksamhet och där det finns få möjligheter för det riktade systemet att vila, så behöver kunskapen om att grönska utgör en viktig rekreativ yttre och inre resurs för människan troligen förmedlas till de som på olika sätt är involverade i den täta stadens tillväxt. Inom miljöpsykologin påtalas grönskans viktiga roll för våra inre processer, borde inte det få själva utformningen av bebyggelse i stadsrummen att ställa sig på tur efter det att den gröna upplevelsen är säkrad? Tyvärr är det nog så att grönska i staden inte alltid är av det mest attraktiva slaget. Kvaliteten på och därmed också den varierade upplevelsen av våra grönområden är nog ofta undermålig på grund av bristfällig planering och kunskap om vad vi egentligen ska ha grönskan till, i kombination med höga kostnader för drift och underhåll. I den täta staden där många människor lever nära varandra behöver vi, bortom givna ekologiska aspekter, på något sätt säkra de positiva gröna upplevelserna för både kropp och själ.

Deborah Hauptmann sammanfattar en samling teoretiska uppsatser om just kroppens relation till arkitektur, med uppmaningen om att den mänskliga kroppen bör ses som flera kroppar (individuella, kollektiva, mystiska, organiserade, institutionaliserade, animaliska, kemiska, etologiska) befinnandes i en ömsom långsam, ömsom hastig rörelse (Hauptmann et al, 2006). Att relationen mellan människan och den omgivande arkitekturen är och historiskt har varit ett återkommande teoritema för många verksamheter inom arkitektur, kulturgeografi, matematik och sociologi är uppenbart. Det återspeglas i allt från renässansens kosmologi och människocentraliserade visuella

perspektiv till de så kallade gudomliga proportionerna funna i Fibonaccis talserier, eller för den delen DaVincis vitruvianska målningar och organisering av den mänskliga kroppen, vidare till miljöpsykologi och den moderna psykosociala människans relation mellan hjärna, kropp och omvärld. Synen på den upplevande människan i staden och det kroppsliga konceptet är och har varit under ständig förändring. Det finns idag bland många arkitekter och stadsplanerare ett behov av att förstå hur människans inom- och utomkroppsliga upplevelser fungerar på ett mer ingående sätt i relation till tid och rum, för att kunna överföra det till de miljöer vi skapar åt oss.

Den franske filosofen och nobelpristagaren Henri Bergson menar att tid inte bara består av en kvantitativ enhet utan också av en kvalitativ varaktighet på så sätt att vi upplever en fysisk plats olika för varje gång vi besöker den, på grund av den tid som förflutit och påverkat oss och vårt minne sedan vi sist var där (Bergson, web 2011). En annan filosof, Gilles Deleuze, beskriver utifrån Henri Bergsons huvuddrag i sin monograf om just det Bergsoniska minnet från 1966, att själva korsningen mellan sinne och materia, eller själ och kropp, sker i ett slags dubbel progression (Hauptmann & Lash, 2006, p 182);

-Det *verkliga minnet* är omedelbart, och sörjer för att vi reagerar automatiskt och omedvetet på kroppsliga upplevelser. Minnet agerar då reflexivt utifrån vårt förflutna.

-Det *virtuella minnet* aktiveras däremot i samband med att upplevelsen

bevaras och förlängs på ett mer reflektivt och medvetet sätt i vårt minne.

Liknande diskuterar Zaleckis i sina studier om vikten av en urban grönstruktur (Zaleckis, 2005). Han menar, med stöd av forskningsresultat inom miljöpsykologin, att människan skapar konceptuella och förenklade/förvridna/adderande mentala kartor av en stadshelhet med hjälp av högre hjärnfunktioner såsom långtidsminne och fantasi, och gör tydliga referenser till Kevin Lynch och hans *The Image of the City* med avseende på den praktiska forskningen om stadens upplevda mentala strukturer (Lynch, 1960). Mentala kartor av en konceptuell helhet skapas även om vi endast upplever delar av en stad och oavsett om det är första gången vi upplever delen eller objektet, och vi kompletterar den verkligt materiella situationen med vår inre mentala karta. Många mänskliga reaktioner och gensvar baseras på så sätt på en mental bild snarare än den omgivande verkligheten, och Zaleckis anser att den komplexa strukturen av den mentala bilden troligen är viktigare för oss landskapsarkitekter att förstå, skapa och utforma än de materiella platserna. Komplexiteten i hur kultur och samhälle influerar den mentala bilden utgör därmed förutsättningar för hur vi konceptuellt tolkar och analyserar vår omgivning.

Människans förmåga att föreställa sig, förstå och fundera över världen benämns som miljökognition och kräver förutom fakta och kunskap också en känslomässig erfarenhet av hur man reagerar i olika miljöer (Torell, 2005). Torell menar att våra kognitiva kartor är som inre

informativa nätverk av dynamisk och flexibel karaktär vilket skiljer dem från kartografiska kartor, de motsvarar mer "en dynamisk modell av omvärlden snarare än en förminskad statisk karta som lagrats i hjärnan". För att försöka fånga upp dessa kognitiva kartor och mentala strukturer, människans mentala representation av en yttre miljö vid ett givet ögonblick, används, som i fallet Lynch, ofta kartsquisser. Lynch har dessutom etablerat en välkänd vokabulär inom kognitiv forskning för upplevda strukturer med sina beskrivningskategorier *led*, *nod*, *kant*, *distrikt* och *landmärke* (Lynch, 1960). Appleyard (1970) har vid analyser av kartarbete med Lynch's strukturer funnit att de kan uppfattas som antingen *spatiala* eller *sekventiella* kartsquisser, där den förra relaterar främst till distrikt och landmärken och den senare ofta innefattar noder och leder även om kombinationer förekommer i samma kartor. Människan tenderar vidare att använda olika typer av kunskaper då vi beskriver staden med sådana spatiala eller sekventiella skisser, där *roteknowledge* (ruttkunskap) relaterar till speciella vägar och sekvenser medan *surveyknowledge* (översikt kunskap) berör spatiala och globala relationer mellan miljöelement (Torell, 2005). Kanske kan grönska, genom dess doft, ljud, färg och storlek, fungera som förstärkare för upplevelsen av både de sekventiella och spatiala representationerna av staden, och därmed fördjupa vår ruttkunskap eller översikt kunskap?

Kan den yttre upplevelsen av en specifik plats eller del av staden kanske därmed kunna betraktas som en slags katalysator för en inre mental process och upplevelse av en större helhet eller ett system,

tolkad i vår hjärna av de funktioner (minne och fantasi) som påverkats av kulturella preferenser men också av våra tidigare upplevelser? I en grön och urban situation skulle det kanske kunna förklara hur en muromgärdad trädgård i staden, där en förbipasserande endast erbjuds möjlighet att visuellt se de träd vars kronor når över muren eller det vildvin som klänger över murkrönet, kanske i kombination med ljudet av porlande vatten från en damm, ändå kan få en grön och rekreativ upplevelse. Enligt människans abstrakta kompletterande så skulle det innebära stt vi "ser" bilden av den gröna trädgården i vårt inre, en bild som givetvis varierar med betraktaren och upplevaren och hör samman mer med vår kulturella bakgrund och fantasi än hur den verkliga trädgården ser ut fysiskt, vilket vi ju inte vet något om. Ungefär som att ana känslan av ett större vattenflöde, eller egentligen det personliga inre konceptet och minnet av ett större vatten, genom att betrakta exempelvis det mindre dagvattenssystemet. Mitt hav ser inte riktigt likadant ut som din sjö, men kanske upplever vi båda känslan av ett större vatten?

Enligt Bergsons *virtuella minne*, så lagras våra upplevelser i långtidsminnet och påverkar fantasin och den konceptuella föreställningen om den mentala staden nästa gång vi upplever en plats. Det skulle rimligen kunna innebära att det vi historiskt har upplevt i staden, men också det vi upplever just nu, faktiskt påverkar oss människor på längre sikt i vårt mentala bildskapande och i vårt verkliga stadsbyggande.

Om man föreställer sig en sådan varaktig effekt av en upplevelse och sedan betraktar hur stadsgrönskan ser ut nuförtiden med avseende på dess ofta låga kvalitet och lättskötta ytor, så skulle man kanske här finna en delvis förklaring till varför grönska idag objektifieras av så många. Dagens stadsvegetation förekommer tyvärr ofta med ett fåtal vegetationsskiktningar och sällan med multipla och integrerade sociala, ekonomiska eller ekologiska funktioner. Eftersom vi uppenbarligen lagrar i våra hjärnor det vi upplever i vår omgivning, så har det blivit den rådande gröna bilden som matas in i våra medvetanden. Kanske är det då i förlängningen också den bilden av grönska som kommer ut och ges fysiskt uttryck i våra städer? Inom planeringen hanteras grönska ofta som en underordnad grön ytstruktur, ibland till den grad att den helt kan tillåtas utgå till fördel för byggnader och annan infrastruktur. Grönska som en statisk struktur, endast till för visuellt betraktande, har kanske blivit alltmer vanlig av det enkla faktum att det är så vi i de senaste generationerna upplevt bilden av det gröna konceptet, just som ett objekt och inte som aktiv funktion i en dynamisk och mer naturlig process?

Värdet av att omges av en urban grönska vars upplevda funktion är konstruerad på ett pedagogiskt och exempelvis ekologiskt sätt, som dagvattenhantering eller kretsloppsodling, skulle kanske på sikt kunna förändra det mentala konceptet av grönska från objekt till process. Är det möjligt att omforma eller aktivera vår inre bild av grönska, genom att låta stadens grönska fungera som "påminnare" om verkliga natursystem? Hur kan vi skapa gröna stadsmiljöer utifrån sådana

mänskliga behov och preferenser?

Den mänskliga preferensen för plats baseras på, enligt forskarparet Kaplans (1989) studier av hur människor reagerar på bilder av olika miljöer, möjligheten av att kunna förstå och engagera sig i en omgivning utifrån vår reflektiva och reflexiva upplevelse av den. Deras forskningsresultat visar att viktiga egenskaper för att skapa och uppleva platser som människan föredrar och vill vara på kan uttryckas som en kombination av *läsbarhet* (förstå hur man ska fungera på platsen), *sammanhållning* (inbördes ordning mellan platselement), *komplexitet* (detaljrikedom) och *mystik* (locka till utforskande).

Kan sådana platsegenskaper förstärkas av en urban och integrerad grönska i våra framtida och troligen allt tätare stadsmiljöer? Hur kan vi kombinera människans uppenbara urbaniseringsprocess och kulturella fascination för staden med den, enligt miljöpsykologerna, biologiska preferensen för naturmiljöer?

Caroline M. Hägerhäll menar, med avseende på att forskningen om mänskliga preferenser utifrån bilder mest fokuserat på andelen vegetation eller bebyggelse i en bild, att "ett integrerat perspektiv, som tar hänsyn till tankarna i såväl det biologiska som det kulturella perspektivet på landskapsupplevelse, skulle vara mest fruktbart" (Hägerhäll, 2005, s220). I sin metodkritik refererar hon vidare till Bourassa som föreslagit att vi människor möjligen har och delar medfödda preferenser för naturlandskap, medan våra urbana

landskapspreferenser upplevs med ett annat system baserat på "tillhörighet till en speciell kulturell grupp för vilken det landskapet har en speciell mening" (2005, s221).

Hägerhäll belyser vidare avsaknaden av forskning som definierar olika typer av miljöer vars enskilda objekt eller vegetation sedan kan studeras i relation till preferens, och tänker sig att "vegetation av ett visst slag har olika betydelse för preferensen i olika miljöer" (s221).

Kan vi istället för att se staden som den evigt negativa motpolen till grönska och växtlighet, kanske se den extrema stadsmiljön som just en sådan typmiljö att testa gröna mänskliga preferenser mot? Staden som kontext till grönskan, istället för gröna element i staden.

Hägerhäll diskuterar vidare landskapsupplevelsens relation mellan känslomässiga preferenser, eller *preferenda*, och våra kognitiva reaktioner och skapande av minnesstrukturer vid sådana känslor, *schemata*. Hon refererar till Ulrich (1983) då hon menar att den mentala kopplingen mellan den omedelbara känslan av en plats och den medvetna abstrakta associationen, minnesstrukturen eller kognitionen, inte ska ses som "en isolerad linjär process utan snarare en upprepad cyklisk uppbyggnad av en struktur innehållande både känslor och kognition". En känslomässig upplevelse förfinas på så sätt i en efterföljande kognitiv abstraktion, som sedan åter kan ge upphov till nya känslor. Och kreativa uttryck.

Kan en sådan cyklisk förfiningsprocess appliceras också på en tankemodell om urban grönska, så att den kan betraktas som en förfinad, kompakterad vegetationsupplevelse? Är det inte det som den stora parken egentligen står för i staden, som ett mänskligt uttryck av den förfinade känslan av naturlikhet? Eller som den kognitivt förfinade upplevelsen av naturlig grönska? Och skulle man då, i den täta staden bortom parken, där behovet av att integrera grönska är som störst, kunna förfinas processen ännu ett varv? En kognitivt förfinad, eller för den delen mentalt förenklad och kompakterad, parkupplevelse i mindre skala än parken får tankarna att färdas i riktning mot den lilla trädgården eller fickparken, eller snarare mot *the garden* som ett konceptuellt begrepp och lustfylld tillflyktsort, som *the haven*.

Många teorier har skrivits och analyserats om människans syn på landskapet och dikotomin mellan människa och natur, kultur och natur, och en av dem som diskuterar ämnet är John Dixon Hunt (2000, s 32-75). Han belyser renässansens filosofi om den hänförande och lustfyllda trädgården som *terza natura*, den tredje naturen där *Natura* och *Art* (här sett som vetenskap) inte anses kunna existera utan varandra om fulländning ska kunna uppnås och en symbios mellan de båda måste därför ingås, av människan, för att kunna realisera den gyllene ålderns dröm om paradiset på jorden. Den tredje naturen utgör på så sätt människans ytterst medvetna ingrepp i landskapet, bortom nödvändighet och i syfte att skapa upplevelser, och Hunt hänvisar till en "essentiell relativism" vars natursyn innebär en glorifiering av landskapets relation till individen och den fysiska situationen. En

syn som han menar dessvärre försvunnit delvis i samband med att den engelska landskapsstilen blev rådande, men som hyllats desto mer i de tidigare människocentrerade franska barockträdgårdarna och under den italienska renässansen. Genom att redovisa en serie perspektivmålningar från 1400-1500-talet pekar han på hur synen på landskapet skildras i tre olika naturer. Utöver *terza natura*, så utgörs den första naturen av den sublimes vildmarken, opåverkad av människan men besökt av oss i fascination för det vilda. Den andra naturen är det av människan brukade kulturlandskapet i form av åkrar, skogsbruk och hagmarker, och utgör på sätt och vis, vilket Hunt också antyder, den enda natur som väldigt många människor idag får möjlighet att uppleva i brist på kvarvarande "verklig" natur eller vildmark. Avsaknad av medveten utformning annat än i funktions- eller produktionssyfte anses typisk för kulturlandskapet. Hunt menar dock hoppfullt och i sann renässansanda att inom den tredje naturen kan de båda andra rymmas, och att människan har alla möjligheter till att skapa (pånyttföda) naturlika och kulturlika platser av olika karaktär. Han vill värna människans rättighet till att uppleva exempelvis Central Park som "natur" i villfarelsen att parken utgör ett stycke "sparad" naturmark i en övrig hårdgjord stad, även om den givetvis utgör lika mycket mänsklig konstruktion som den omgivande bebyggelsen.

Att föreställa sig att allt är möjligt vid skapandet av stadens gröna platser är en befriande och bevingande tanke. Så varför inte utnyttja det gröna upplevelsekonceptet, den tredje naturen, för att göra staden mer lustfylld? Varför skulle inte staden i sig, också utanför stadsparken,

kunna fungera som en kreativ och rekreativ grön tillflykt? Vikten av att omhänderta människans rekreativa behov då vi stadsplanerar hela staden och inte bara de lokala platserna tycks alltmer väsentligt, och kanske behöver vi bättre förstå våra egna mentala processer för att kunna förstå stadens flöden. Staden är ju i allra högsta grad ett kreativt uttryck för våra inre processer. Kan det möjligen vara så, att stadens främsta processer och flöden finns i oss människor, i vår dynamiska inre representation snarare än i vår fysiska omgivning?

URBAN GRÖNSKA OCH INTENSITET – pulserande liv och stadens rytm -

Med tanke på den globala urbaniseringstakten så kan man konstatera att ett intensivt stadsliv tiltalar allt fler människor. Stadsliv beskrivs ju ofta som pulserande och rytmiskt vilket tyder på att vi, också på en global nivå och oavsett kulturella skillnader, upplever att det finns ett slags urban energi, en intensitet eller anhopning av intensiteter som får staden att skilja sig från sin omgivning.

Intensiva upplevelser berör vårt inre och relaterar till en yttre påverkan eller kraft under en viss tid. Bergsons medvetna och virtuella minne, som nämnts tidigare, fungerar representativt, till exempel genom att "komma ihåg" och framställa objekt som är frånvarande. Bergson menar att det finns en skillnad på rytmen för varaktighet i det *reflexiva*, omedvetna minnet jämfört med det *reflektiva*, medvetna minnet (Hauptmann & Lash, 2006, s182). Ju mer reflexiv en upplevelse är desto mer självorganiserande och sammanhållet bearbetas den i minnet, medan mer reflektiva upplevelser leder till en mer obestämbar och avslappnad eller öppen bearbetning i minnet. Bergson menar också att de drömlika minnesbilder vi ofta har är representationer framställda av minnet och att de transformeras på ett rytmiskt sätt; från känsla till bild, från bild till ord.

Alltså reagerar vi på och upplever vår omgivning med känslor, som på ett mer eller mindre medvetet sätt, kanske beroende på upplevelsens intensitet, registreras i vårt minne där de ger upphov till olika representationer och bilder. Kanske är det långsökt att säga att utan känslor och upplevelser uppstår inga inre bilder, men det är ett faktum att en enhetlig och repetitiv miljö snabbt tråkar ut oss. Det ska inte på något sätt jämföras med behovet av lugna och stillsamma miljöer, tvärtom är det själva variationen i stadens intensitet som är viktig för att uppnå skillnad i upplevelser.

Torell (2005) hänvisar till att vår mentala inre representation av det yttre landskapet kan kopplas till olika idébegrepp via sensoriska associationer som färg, lukt, storlek, ljud m.m., och att den spatiala informationen kan uttryckas, inte bara i kognitiva kartor, utan också i meningsbaserade språkliga enheter. Ett tydligt exempel på detta är det nätverk av olika drömspår eller sånglinjer som aboriginerna använde sig av, där sången och orden fungerar som kommunikativ karta och vägvisare genom att den beskriver landmärken, naturfenomen, vattenhål och riktningar på deras "Walkabouts" mellan de utspridda aboriginerstammarna i landskapet (Chatwin, 1987). Den melodiska konturen beskriver naturen hos det landskap som sången passerar, och rytmen är avgörande för att förstå sången. Att lyssna till sången om landskapet är det samma som att gå längs en sånglinje och observera landskapet.

Kanske skulle rytmen eller intensiteten för grönska i en stadspark kunna ses som en eller flera jämnt ihållande gröna toner, med emellanåt högljudda inslag, som verkar under en längre tid- och rumsperiod. Som en skön och harmonisk melodi, med inledning, något intensivare refränger och tydlig avslutning. En småskalig grönska integrerad i staden skulle behöva stå för en annan intensitet och rytm, kanske skulle den liknas mer vid ett improvisatoriskt jazzstycke som när som helst kan förändras, fyllas på av andra eller abrupt ta slut, bara för att börja igen några steg bort i staden. Stadens gröna sekvenser skulle behöva bli mer intensiva under kortare tid och rum, och regisseras i samklang med, eller i rak motsats till, sin omgivning för att få ut mesta möjliga intensiva effekt.

Bernard Tschumi (Tschumi, 2000) beskriver sin "Cinematic Promenade" i Parc de La Villette på ett liknande rytmiskt och sekventiellt sätt. Med inspiration från filmens värld behandlar han de ingående trädgårdarna som frusna stillbilder (*frames*) i en spatial sekvens, i ett försök att dekonstruera planritningen och kartan. De inbördes relationerna mellan trädgårdarna menar han på så sätt kan manipuleras med hjälp av *flashbacks*, *jumpcuts*, *dissolves* eller *intersections* (återblickar, genvägar, upplösningar eller korsningar, egen översättning).

Ytterligare ett inspirerande sätt att betrakta regisserandet av gröna intensiteter i en urban kontext kan hämtas från den japanska trädgårdskonsten och uttrycket *Ma*, som motsvaras av det avstånd

eller mellanrum i tid eller rum vars avsikt är att uppnå harmoni i relationen mellan olika element (During, 2008). Avståndet är beroende av omgivningen och kan inte mätas i enheter, utan måste kännas av vid varje enskilt tillfälle. Liknelser kan dras till en berättelse, där det ofta är tystnaden mellan orden som skapar en spänning och känsla i det som berättas, och där en för kort tystnad kanske inte uppfattas och en för lång kan kännas konstgjord.

Översatt i stadsmiljö så skulle de öppna platserna kunna ses som det tysta avståndet mellan de berättande byggnaderna, och den gröna upplevelsen på dessa platser utgöra den harmoniska relationen mellan de öppna och slutna elementen, själva meningsbyggandet. En bild av grönska sett som *Ma* uppstår då man jämför skillnaden i att uppleva staden vintertid eller i full grönska på våren. Grönskans förmåga till ett varierat sammanbindande och sammanflätande av stadsvåven blir då tydlig.

URBAN GRÖNSKA OCH VARIATION

– urbanitet som förutsättning för kompakta upplevelser -

Urbanitet och stadsliv kan ses som själva förutsättningen för en komplex spatial variation, av det enkla faktum att själva anhopningen av människor med olika preferenser i sig möjliggör för olika uttryck men också för varseblivningen av dem. Om tilltalande miljöer för människan behöver vara komplexa, varierande i detaljrikedom och mystiska för att fungera väl för våra inre processer (Kaplan & Kaplan, 1989), så borde det innebära att platser/städer som är rika på möjligheter till valbara rekreativa och varierade upplevelser också är bra för människan. Kanske är det också det som den kompakta grönskan behöver stå för – en variation i uttryck och rumslig dynamik för att berika staden med nya gröna identiteter möjliga enbart för att de omges av just en urban kontext?

Den franske filosofen Gilles Deleuze menar att variation, skillnad och förändring utgör själva förutsättningen för livet och varat, och diskuterar levande variation i motsats till död repetition (Deleuze, 2011). Intressant att koppla till sådana tankar om levande variation är forskningen om naturlika kvaliteter och fraktala strukturer, de skaloberoende mönster och geometriska uppbyggnader som förekommer hos natur och vegetation i form av strukturer för

exempelvis knoppsättning, bladverk, habitus och landskapssiluetter (Hägerhäll, 2005). Naturen verkar ha en förmåga att organisera sin komplexitet och sina processer i ständigt nya variationer men med samtidigt välbekanta mönster. Upprepning, fast på ett fascinerande sätt, som med snöflingans oändliga variation. Hägerhäll lyfter frågan om det kan vara så att "estetiska upplevelser förknippade med naturliga former skulle kunna vara kopplade till deras fraktala egenskaper" och menar att tanken inte är orimlig "att en anledning till att informationen i naturmiljöer skulle vara mindre ansträngande att ta in har att göra med hur den stora komplexitet som finns i naturen är organiserad".

Deleuze var en av de främsta förespråkarna för dynamiska öppna processer, tankestrukturer och flöden, ett vitalistiskt synsätt som också stöds av Hauptmann & Lash (2006). De diskuterar problemet med att rumsliga flöden ofta utgörs av en abstrakt tomhet och menar att det behövs ett nytt tankesätt rörande innehåll och form i dessa rum. De gör likheter med att en kropp utan organ är som att ha en figur utan drömmar, och efterlyser platser som genomflödas av liv.

För att kunna prata om nätverkslika och småskaliga gröna strukturer, eller kroppar om man så vill, på en övergripande planeringsnivå, så behöver troligen den abstrakta strukturen kunna stöttas av variation och ett genomflödande liv. Begreppet flöde, eller ännu hellre fluktuation som bättre relaterar till ojämnheter och variation, förekommer ofta inom landskapsurbanismen där bland annat James Corner myntat det nu

ganska välkända begreppet *terra fluxus*, i syfte att spegla de sociala och ekologiska processer som bör ligga till grund för stadsplanering, och som utgör motsats till det statiska *terra firma*. (Corner, 2006). Vad innebär en stad i ständig fluktuation och hur kan vi koppla den till upplevelser av en rumslig variation?

Sedan början på 90-talet så har forskaren och landskapsarkitekten Patrik Grahm (2005, s240) studerat hur människor upplever urbana grönområdets utformning och kvaliteter, för att analysera de hälsoeffekter som uppstår hos människan då hon vistas i vissa gröna miljöer. Han relaterar till forskning som visar hur vi som människor reflexivt reagerar på och "läser" vår konstruerade omgivning och arkitektur utifrån dess symboler, former och arketyper, och menar att vi sannolikt också kan ha medfödda konceptuella och reflexiva förmågor för att uppleva natur eller naturlika miljöer. Minnet av en naturmiljö finns troligen kvar länge och påverkar oss i vår upplevelse av nya miljöer. I synnerhet barn verkar mycket känsliga för att uppfatta förutsättningar för form och storlek och Grahm har, kanske inte helt oväntat, kommit fram till att ju mindre park desto viktigare blir dess form, och menar att en konsekvens av detta är att långsträckta parker besöks mindre frekvent än de mer sammanhållna.

Möjligen är det sista antagandet ett förhastat sådant, med avseende på att parker som *The High Line* i New York, tillsammans med dess föregångare *Promenade Plantée* i Paris, är oerhört populära trots sin avlånga form. Med en bredd på ca 9-18 meter och längd om 2400

meter är *The High Line* minst sagt långsträckt. Kanske är det i fallet med parker på upphöjda tågrälsar i själva verket en fråga om att det är upphöjningen över det övriga landskapet som får parken att "skiljas" av, varieras, från sin omgivning. Att uppfatta visuella skillnader eller variationer i stadens byggda rumslighet, känslan av att passera en tröskel, relaterar delvis till paret Kaplans tankar om människans preferens för *läsbarhet* och förståelse av ett sammanhang (1989).

Kan det vara så att den rumsliga förståelsen av grönskan i staden, dess läsbarhet, möjligen går att koppla till vårt "reflexiva" och omedelbara medvetande? Innebär det att en småskalig urban grönska troligen behöver en tydlig stark visuell form eller avskärmning för att kunna avskiljas (varieras) mot det omgivande stadsbruset och därmed ge oss en optimal rekreativ effekt, en distinkt grön rumslighet? Staden, med dess möjligheter att låta många människor få uppleva stor variation inom en liten yta, har troligen de bästa förutsättningarna för att utforska effekterna av rumsliga upplevelser av en kompakt och intensiv grönska.

Vad är då innebörden av en kompakt grönska? Istället för att komplettera den täta taden med en lika tät grönska, som dessutom kan diskuteras utifrån trygg- och säkerhetsaspekter, så skulle man istället kunna prata om täta *upplevelser* av grönska. Det kompakta och täta skulle då kunna stå för essensen av det gröna uttrycket, där mångfalden av varierade gröna upplevelser kan bli en identitet för staden och det urbana livet.

URBAN GRÖNSKA OCH TEMPORALITET – dynamisk urbanitet i en tidsbestämd värdslighet -

Det är lätt att bli matt om man vill försöka förstå vilken oerhörd komplexitet stadens mångfald av multipla variationer utgör i en levande väv av dynamiska flöden och processer i tid och rum. Frågan är om det ens är idé att försöka förstå stadens temporalitet, men ett sätt kan vara att betrakta staden som en levande och komplex kropp vars nutida processer relaterar till de dåtida och påverkar de framtida, som inre urbana processer i en yttre fysisk stadskropp i ständig rörelse.

Stephen Read är en av dem som ifrågasätter den mer traditionella synen på staden som en social och mänsklig konstruktion, och i sitt undersökande av den urbana substansen och hur vi människor föreställer oss urbanitet, så vill han betrakta staden bortom mänsklig produkt och se urbanitet som en naturkraft (Hauptmann et al, 2006, p 48-65). Staden blir med ett sådant synsätt både en skapelse, men också en skapare. Eller som Jan Gehl säger, "We shape cities, then they shape us", (Gehl, 2010). Vi formar och formas av staden. Vi kan påverka, men blir också påverkade av det vi påverkat.

Read anser att världen alltid varit och ständigt är tillfällig och temporär,

och att människans upplevelse av en sådan ständig föränderlighet, borde få oss att söka efter urbanitet i situationen, momentet och händelsen istället för i de traditionella fysiska kategorierna (social, ekonomisk, ekologisk osv.) Read refererar till Bruno Latours tankar om en "oligopticon", vilket kortfattat innebär att hela staden aldrig kan existera på en plats, men att en plats kan rymma möjligheten att se en liten del av det komplexa som utgör staden, fast väldigt tydligt (Hauptmann et al, 2006, p 48-65).

Vad innebär det då att söka och uppleva den urbana processen i situationen?

Read menar att vi inte behöver förstå stadens alla detaljer för att förstå att det finns ett sammanhang och flöde, och för att inse att staden finns där tillgänglig att uppleva för var och en av oss, hela tiden. Descartes är inne på samma sak när han menar att det är lätt att tänka sig en tusenkant, men mycket svårt att föreställa sig den (Ibid., 2006).

Hur skulle liknande tankesätt kunna appliceras vid en grön urbanitet, vid den enskilda situationen i relation till den gröna processens fluktuationer? Många av stadens processer är visuellt osynliga och utgörs ofta av abstrakta och immateriella flöden, svåra att föreställa sig eller ge fysiskt uttryck till. Grönska, eller vegetation, kan däremot ses och upplevas som en materiell process med en för ögat synlig vegetativ funktion, som kan utföra mätbara och exempelvis ekologiska funktioner och dessutom ge människan immateriella upplevelser av

välbefinnande och fascination i varje situation. Ett regisserande av den synliga gröna tillväxten, själva upplevelsen av en specifik situation, skulle kunna symbolisera en större komplex process (ekologisk, social, kulturell, ekonomisk). Som att försöka fånga olika delar av de stora naturliga systemen i en mindre situation, som en tydlig representation av en del av en större värld.

Temporalitet, eller snarare förgånglighet eller tidsbestämd världslighet, och dess olika uttryck i linjära och cykliska tidsprocesser är fascinerande om man betraktar skillnaderna mellan organiska och ickeorganiska strukturer. Vegetation kan ju, i likhet med människan, nästan ses som en linjär men spiralisk process i sitt väsen, om man utgår från fröet som groer under rätt förhållanden, till de spirande hjärtbladen och den unga plantan som växer, blommar, mognar, bildar avkomma och efter en eller ett antal upprepade cykler dör. Byggnadsstrukturer följer däremot en helt linjär process i det att de från färdigställande (kanske kan man konceptuellt se på själva färdigställandet som tillväxt och ritningen som frö) direkt övergår i en process som utan vidare åtgärder leder till nedbrytning och förfall. Kanske är det så att vi finner övergivna byggnader och vildvuxna platser så spännande (Jörmmark, 2009) just för att deras temporala processer utgör så stora kontraster till varandra – fri (utan inblandning av människan) tillväxt tillsammans med fritt förfall.

I en föreläsning i kursen *Design, Concept & Theory - Urban Greenery* på SLU Alnarp nämner landskapsarkitekten Anders Busse Nielsen

(Nielsen, 2011) att vi som landskapsarkitekter ofta strävar efter att skapa upplevelser som relaterar till den sista mogna fasen i vegetationens livscykel, exempelvis boksogens pelarsal eller den uppvuxna allén, och konstaterar samtidigt att det finns en "grön tomhet" i form av den enorma mängd gräsmattor som utgör grönskan i staden (i Sverige ofta mellan 65-90% av stadens totala grönytor). Om man åter betraktar en grön urbanitet utifrån dess livscykel är bristen på just unga och dynamiska landskap stor, och Nielsen menar att genom det utbredda fokuset på mogen vegetation istället för vegetation under utveckling, så riskerar vi att missa hela upplevelsen av den vegetativa processen och värdet av en narrativ grönska. Ur skötselkostnadsperspektiv behöver vi, enligt Nielsen, kunna acceptera en större grön vildhet och refererar till bra exempel på vildmark i staden med *Tiergarten* i Berlin och till det woodland som har skapats vid *Nationalbiblioteket* i Paris. Genom att skapa en medveten urban vildhet, som upplevs medvetet vild och inte omedvetet eftersatt, menar han att större acceptans för en mer ekonomisk och naturlig grönska kan nås hos människorna i staden.

URBAN GRÖNSKA OCH KARAKTÄR

– grönkaraktärer istället för grönkategorier? -

Kan det vara så att grönska, till skillnad från urbanitet, har tråkat ut oss i dess allt för vanligt förekommande överflöd av lättskötta gräsmattor och tåliga buskar och träd? Är det kanske därför vi känner ett behov av att se vegetation på ett nytt sätt, som process istället för objekt, och har en nyfikenhet på hur integrationen och kombinationen med stadens byggda strukturer kan se ut? Samma nyfikenhet verkar råda bland arkitekter, med tanke på de många försök som görs idag för att skapa så kallade gröna högteknologiska hybridlika byggnader (ex Gissen, 2003).

Sveriges städer är redan till mer än 50 % gröna (Lindholm, 2011), vilket inte på något sätt innebär att grönskan finns i innerstäderna där flest människor befinner sig. Lindholm nämner att "trots att stadsgrönskan tillskrivits en mängd sociala, kulturella och ekologiska funktioner har detta inte fått någon återklang i språket". Hon pratar om upplevelsestråk, teknikstråk och skötselstråk i ett försök att illustrera behovet av att "benämna stadsgrönska efter sin strukturerande funktion" (Lindholm, 1999).

Logiskt verkar det rimligt och rätt med indelning på sådana kategorier. Men vilka inre konceptuella bilder får vi när vi försöker föreställa oss

sådana stråk? Går det att hitta ytterligare beskrivande underkategorier för exempelvis ett upplevelsestråk för försöka skapa gemensamma värdeladdade riktlinjer och kommunikativa synsätt för att kunna integrera grönska i staden. Kanske behöver vi helt enkelt förmedla grönska på ett mer nyanserat sätt för att visionen om en grön och tät stad ska kunna och vilja uppnås.

Vad kan hända om man skulle försöka detaljerade begrepp som speglar olika gröna karaktärer och upplevelsevärden, till vilka man därefter skulle kunna knyta olika lämpliga funktioner inom ekologiska, sociala och ekonomiska kategorier? Skulle det kunna generera bilder och koncept för att skapa möjligheter till att integrera en för människan inbjudande urban grönska i staden som berör?

Att vi människor påverkas rekreativt av grönska verkar uppenbart. Ännu mer intressant är att vi troligen upplever och påverkas på olika sätt av olika typer av gröna karaktärer. Trots att de flesta av oss, globalt sett, kan räknas som *Homo Urbanis* (Sorte, 1994) verkar vi fortfarande inneha en slags biologisk och sensorisk kapacitet att uppfatta oerhört fina nyansskillnader i grönskans karaktärer. Landskapsarkitekten Gunnar Sorte menar att vi människor via vår sensoriska kapacitet är kapabla att läsa grönskan som "processer i vår fysiska omgivning snarare än som frusen harmoni" (Sorte, 1994, egen översättning). Enligt honom sker det då vi låter ögat urskilja nyanserade detaljer, örat reagera till finjusterade skillnader i ljud och tillåter våra motoriska system och kroppar ockuperas av rörelser mer

avancerade än en robots. Genom studier och analyser har Sorte, i en forskningsgrupp ledd av Rikard Küller på slutet av 60-talet, kommit fram till att åtta olika miljöpsykologiska faktorer representerar ett slags system för hur människan visuellt uppfattar och beskriver vår upplevda relation till den fysiska omgivningen och framförallt den för stadsmänniskan så väsentliga parken. De åtta faktorerna utgörs av; *trivsamt, komplexitet, helhet, rumslighet, kraftfullhet, social status, affektion* samt *originalitet* (Sorte, 2005) och sammanfattas kort nedan:

Trivsamt (det hedoniska värdet) - Avser människans tendens att reagera på sin omgivning positivt eller negativt i en upplevd situation, reaktionen påverkas av kulturella och individuella preferenser men förekomst av vegetation tolkas ofta som ett positivt inslag oavsett preferenser.

Komplexitet (den nyanserade variationen) - Människans upplevelse av visuell, auditiv eller taktil förändring och variation i den fysiska omgivningen i form av intensitet och kontrast. Vegetativ fascinerande komplexitet jämfört med bebyggelsestrukturens komplexitet i relation till vår riktade uppmärksamhet.

Helhet (samspel och sammanhang) - Människans förmåga att se och söka efter hur en omgivnings delar relaterar till varandra, samt vår känslighet för vilka delar som inte hör hemma i en miljö med avseende på skala, form eller funktion. Rytm och kontinuitet är viktiga parametrar för att beskriva en sådan helhet.

Rumslighet (öppenhet och slutenhet) - Människans känsla för spelet och artikulationen mellan öppna och slutna rum, exempelvis då den trånga gränden möter den öppna platsen. Mänskliga reaktioner på rumslighet såsom klaustrofobi och agorafobi utgör ytterligheter i upplevelsen.

Kraftfullhet (inneboende kraft och styrka) - Människans upplevelse av omgivningens kapacitet att utstråla styrka och makt, vilket vid den ena sidan av gradienten relaterar till miljöer såsom Niagarafallen eller Versailles trädgårdar där människan känner sig liten och utan kontroll, ofta refererade till som maskulina miljöer. På den andra sidan finner man de mjuka och ömtåliga miljöerna, refererade till som de feminina, som förmår människan till omvårdnad och omhändertagande.

Social Status (bearbetning och omvårdnad) - Människans uppfattning om att miljöer kan uttrycka en känsla av exklusivitet eller enkelhet, vilket bortom socioekonomiska faktorer, enligt Sorte, relaterar till människans vilja att få visa sin kapacitet genom att göra mer än vad som är absolut nödvändigt, ett behov av att få uttrycka sig.

Affektion - Människans förmåga till att utveckla värdebaserade relationer till platser och föremål, och skapa ett sentimentalt värde hos platser med förmågan att spegla en tidsrymd och som exempelvis påminner människan om en viktig upplevelse som ägt rum. En positiv korrelation tycks finnas mellan affektion och landskap som uttrycker originalitet och mognad, men möjligheten att följa en tillväxtprocess i

relation till vårt eget åldrande påverkar också vår affektion.

Originalitet (motsats till förtrogenhet) - Människans nyfikenhet och längtan efter det obekanta, en annan värld och ett fritt explorativt beteende. Grönska som identitetsskapare och som påminnare om att människan är en del av naturen.

Även om Sortes faktorer relaterar främst till utformningen av stadens parker kan flertalet av de ovanstående faktorerna ses som väsentliga aspekter inte enbart för gröna miljöer, utan också för mer bebyggda stadsrum och förutsättningar för det publika livet. På sätt och vis blir de ännu mer intressanta i dagens diskussioner om en integrerad grönska i en tät stad och sannolikt utgör då den sista originalitetsfaktorn, som berör grönskans potential att erbjuda människan upplevelsen av en annan värld, en allt viktigare roll.

Patrik Grahn har, delvis i samarbete med Gunnar Sorte, också studerat hur människor uppfattar och använder sig av grönskan i den kontext som en större park eller grönyta utgör. Utifrån dessa studier har det framkommit att vi människor söker oss till natur av olika krävande karaktär beroende på vårt aktuella sociala sinnestillstånd (Grahn, 2010). Grahn har, utifrån sina kvalitativa och kvantitativa studier, tolkat fram och utvecklat vidare åtta olika parkkaraktärer/klasser som har kunnat urskiljas av deltagarna i studien. Han menar att våra olika mänskliga behov kan tillfredsställas, finna mening och betydelse utifrån dessa karaktärer som benämns som *Rofyllighet*, *Vildhet*,

Artrikedom, Rymd, Vidd/Allmänning, Refug/Viste, Samvaro/Möte och Kultur (Grahns, 2005x, s 252);

Rofyllighet - Ro, tystnad. Ljud från vind, vatten, fåglar och insekter. Vördnad, andakt renhet och lugn. Ej skräp, ogräs, buller och störande människor.

Vildhet - Vild natur där växter verkar självsådda. Lavar och mossor, stigar och mystik.

Artrikedom - Mångfald av djur- och växtarter. Bär, svampar, fjärilar, fåglar och blommor.

Rymd - Känslan av en annan värld, en sammanhållen helhet och plats för reflektion.

Vidd/Allmänning - Överblick och gröna öppna ytor, händelser och samlingspunkt. Idrott och picnic

Refug/Viste - Trygga lustgårdar, lätta att använda för experiment och sinnliga upplevelser.

Samvaro/Möte - Möjlighet till möte, umgänge och sociala kontakter mellan människor. Nöjesaktiviteter som dans, mat och musik.

Kultur - Fascination för tidens gång. Platssymbolik och uttryck för mänskliga värderingar, religion och historiska händelser.

Förhållandet mellan Grahns karaktärer och Sortes faktorer är intressant, på ett sätt går de hand i hand, på andra sätt kompletterar de varandra och många av Sortes aspekter kan upplevas som invälda i flertalet av Grahns parkkaraktärer. Till exempel hittar man uttryck för kanske främst social trivsamhet i både Vidd/Allmänning, Refug/Viste och i Samvaro/Möte, medan känslan av social status men också kraftfullhet berör både Kultur och Samvaro/Möte. Komplexitet, originalitet och helhet återfinns kanske främst i de mer naturlika karaktärerna Rofyllighet, Vildhet, Artrikedom och Rymd. Grahns mångfald i parkkaraktärernas uttryck borgar i sig för god variation av Sortes anspelning på öppna och slutna rum, då vissa karaktärer helt enkelt kräver tydligare rumslighet för att kunna upplevas fullt ut av människan.

Patrik Grahns har, tillsammans med Ann-Marie Berggren-Bärring(1995), i en bearbetning och klusteranalys av parkkaraktärerna fördelat dessa i naturlika respektive kulturlika karaktärer. Under naturlika återfinns *Rofyllighet, Vildmark, Artrikedom* och *Rymd*, vilka ofta kräver större ytor för anläggning medan de mer kulturpräglade och till viss del mindre utrymmeskrävande aspekterna förekommer hos *Vidd/Allmänning, Refug/Viste, Samvaro/Möte* och *Kultur*. Till den, vilket man nog får konstatera, ganska konventionella indelningen av karaktärerna i kategori natur eller kultur har Grahns också kopplat olika typaktiviteter. Under naturlika aktiviteter förekommer vildmarksutflykter, fysiska rörelselekar, studie- och samlaraktiviteter samt motion och frisksport. Till kulturpräglade aktiviteter klassas trädgårdsstudier, nöjes-, kultur- och socialisationsaktiviteter.

Uppdelningen av naturligt kontra naturligt kan ställas mot Hunt(2000) som ju argumenterar för att både natur och kultur kan rymmas i den tredje naturen, *terza natura*. Finns det då egentligen några motsättningar mellan urbana kulturlika eller urbana naturlika miljöer och system? Visst kan vi väl tälta i staden, grilla korv på gatan eller samla bär och frukt på taken? Till exempel behöver karaktären *Artrikedom* inte utesluta en direkt koppling till stadsmiljön, tvärtom kan kontrasten och originaliteten med all sannolikhet förstärka upplevelsen.

Grahns studier om parkers tillgänglighet, ursprungligen den nionde karaktären, visar att om hälsoeffekter ska kunna uppstå måste det finnas en tillgänglighet till större gröna områden (över 1ha) inom 300 meter (Grahns, 2005). Enligt Grahns besöks endast en tredjedel av de mindre grönområdena (under 1ha) frekvent, mest besöks parker mellan 1-5ha och 10-50ha. En slutsats av hans forskning kan därför vara att vi behöver satsa på större, tillgängliga gröna strukturer i våra städer. Det är viktigt, men skulle man inte också kunna se de mindre gröna områdena som en utvecklingspotential? Om endast en tredjedel av dem besöks frekvent, hur skulle vi med hjälp av grönskan kunna bjuda in människan till de två andra tredjedelarna? Kanske är det snarare karaktären än storleken som har verklig betydelse?

Skulle det vara möjligt att skapa samma gröna karaktärer i en urbanare kontext än stadens park, gröna men mer kompakta karaktärer, och på så sätt kunna integrera grönska i stadens bebyggelse? En grönska

som lockar människor att vilja vara och ta plats. Kanske är det också möjligt, i nya områden, att planera in den omgivande bebyggelsen så att den ytterligare kan förstärka den gröna platsens karaktär. Hur liten kan en grönyta vara för att fortfarande ge hälsoeffekter, eller rättare sagt hur stark grön karaktärsupplevelse kan man skapa på en liten yta för att den ska kunna fungera som en rekreativ uppladdning? Om det fanns gott om små men högintensiva gröna upplevelser i den täta staden, skulle de då kunna betraktas mer som en ständigt närvarande grönska än som gröna ytor att besöka för rekreativ vistelse? Min privata trädgård är ju sannoligen en källa till rekreation, men jag besöker den inte. Den är där, ständigt närvarande. Skulle flertalet integrerade stadsträdgårdar, fickparker eller mini-grönskor kunna uppfattas av människor på ett liknande sätt? Där variationen i karaktärsupplevelse skulle kunna locka till olika upplevelser beroende på de individuella och kulturella preferenserna vi har, men där det alltid finns något för alla. Som att ständigt återkomma till favoritdelen i parken, fast här blir kontexten mer urban och grönskan kommer ännu närmre stadsmänniskan. Så istället för att integrera grönska skulle kanske stadsdelen kunna ses som en urban park?

Väl medveten om de uppenbara konflikter som uppstår i relation till Grahns teorier om behovet av stora gröna ytor så är avsikten inte på något sätt att skapa motsättningar till de framkomna resultaten om storlek eller sammanhållen form eller snarare upplevelse. Det är en självklarhet att staden behöver sina stora parker och gröna stråk av rekreativa, sociala och biologiska skäl. Däremot är det intressant att

undersöka och väcka tanken om att kunna utgå från de upplevda gröna karaktärerna också vid skapandet av mindre gröna rum, småskaligt integrerade i den övriga staden som komplement till den större gröna parken. Som Sorte också refererar till i sin faktor för *Rumslighet*, så kan man genom att regissera grönska i sekvenser före och efter en plats skapa och förbereda stämningar och upplevelser på så sätt att ett relativt litet rum upplevs som så mycket större om man t.ex. först passerat en trång passage.

Vad skulle krävas av den omgivande kontexten för att en grönska i staden skulle kunna upplevas som *Vild*? Eller *Rofylld*? Skulle en inbördes placering eller renodling kunna förstärka karaktärerna? Tanken snuddar vid konceptet för en kompakt urban grönska, där det kompakta skulle kunna motsvara och ta fasta på själva essensen av en upplevelse relaterat till en av karaktärerna. Nyfiket undrar jag var gränsen skulle gå för att upplevelsemässigt försätta hjärnan i ett mer rekreativt tillstånd trots en urban och visuellt belastande omgivning. Hur kompakt upplevelse kan man åstadkomma? Ulrich (1983) lyckades ju faktiskt bevisa att människor som fick vila blicken mot en grön utsikt på sjukhus blev fortare friska än de som fick utsikt mot en tegelvägg.

Om det är så att de gröna karaktärerna i sig upplevs och urskiljs för att vi har minnen av liknande naturplatser med oss historiskt i vårt medvetande, kan i så fall den lilla rofyllda gröna platsen framkalla känslan av eller begäret efter den större, och kanske till och med

förmå den upplevande människan till att vilja uppleva ännu mer grönska? Om de stora parkerna kan fungera som rekreativ vila för hjärnans funktioner, så kanske man kan betrakta de små, intensiva och i staden integrerade gröna karaktärerna som kompletterande och aptitretande power naps?

Genom att relatera en urban grönska till karaktärer och upplevelsevärden kan kanske inre konceptuella bilder av en grön och tät stad främjas. Den integrerade urbana grönskan, eller den urbana småskaliga parken, kan då bli en förnimmelse av den större parken, som i sin tur kanske är en förnimmelse av en i tid och rum avlägsen "naturlig" upplevd referens.

Flowers no longer fly in our city in March
Crouching everywhere, those colossal beasts of buildings - - -
Sphinxes in the desert spy on you with mocking eyes
And packs of urban tigers roar
From morning until dusk

From morning until dusk
Rain of soot thunder of urban noise
Discord among gears
Jostling among machines
Time broken into fragments life increasingly fades - - -

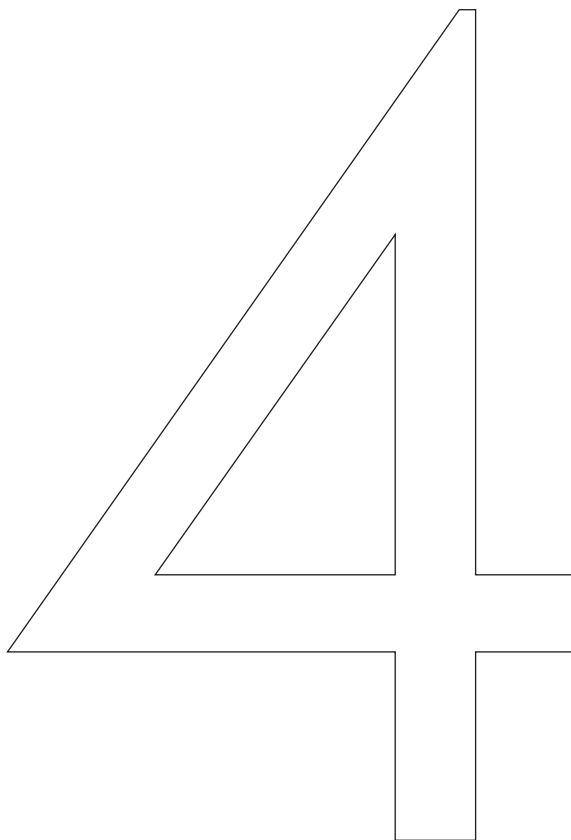
Night falls, our city like a large poisonous spider
Spreads its flashing, rippling, seductive net
Trapping the steps of pedestrians
Trapping the loneliness of hearts
The void of the night

I often sit quietly on the dreamless night field
And watch the city at the bottom of the night like
A gigantic diamond brooch
Displayed in the glass showcase of the commission house
Waiting for a high price

Rongzi (1965)

- FUNKTION
- SOCIAL KREATION
- EKONOMISK PRODUKTION
- EKOLOGISK KONSTRUKTION

urban grönska som **FUNKTION**

Att argumentera för grönska i våra täta städer tenderar alltmer att relatera till rationella diskussioner om ett funktionellt behov baserat på de ekosystemtjänster som vegetationen kan utföra åt oss människor i form av lösningar för att möta olika klimatförändringar framöver. Flera aktörer lyfter bland annat fram potentialen i att använda olika vattenstrukturer som bärare för en småskalig och integrerad grönska.

I ett försök att bredda diskussionen om ett sådant grönt behov till att också omfamna ett mänskligt grönt begär, betraktar jag filosofen Girards tankar om människans mimetiska relation till andra människor ur ett kollektivt och individuellt perspektiv. I en värld av begränsade tillgångar och resurser, vågar vi erkänna och använda också det mänskliga begäret som kollektiv drivkraft för en grönare stad?

Hur kan våra kollektiva och funktionella behov av grönska i städer förenas med den individuella människans begär efter social stimulans och estetiskt stimulerande

upplevelser? Kan man ens diskutera ett kollektivt begär avseende stadens grönska? Sannolikt finns det ett behov av en ny och mer dynamisk terminologi för att adressera och analysera vad en urban funktionell grönska kan erbjuda människan socialt, ekonomiskt, ekologiskt men också estetiskt, utifrån en aktiv process snarare än som statiskt objekt.

Människan tycks ständigt omdefiniera sin relation till natur, men valet att leva sitt liv i staden behöver inte automatiskt innebära ett distansering från mer vilda och naturlika miljöer. Vårt urbana behov av dynamiska gröna processer tycks också sammanfalla med ett begär efter mer vild natur i staden. Säkerställandet av en positiv grön upplevelse kopplat till begreppet produktiva landskap kan ge nya estetiska möjligheter till att introducera natur och vegetation i staden.

Då kan sannolikt den urbana grönskan berika oss med nya sociala, ekonomiska och ekologiska sammanhang mellan människan och naturen.

TÄNK OM vi istället för att enbart använda tekniska expertbegrepp som dagvattenhantering, svämzoner och infiltreringsmagasin kunde förmedla och arbeta med en urban grönska utifrån mer estetiskt och narrativt laddade funktionsbegrepp relaterat till en fluktuerande, skiktande, flyktig, spjälkande, omhändertagande, permeabel, reglerande, boostande eller producerande grönska?

Kanske skulle vi då också våga ta mer experimenterande och lustfyllda grepp om stadens gröna och funktionella platser, och kunna betrakta dem som "hybridiserade ekologiska psykotoper" med möjlighet att interagera direkt med vårt medvetande genom den estetiska stimulans som då kunde genereras. Det vore att tala till det mänskliga begäret, utan att förbise det mänskliga behovet.

URBAN GRÖNSKA SOM FUNKTION

– det gröna som behov eller begär –

Att som människa vilja leva i staden, och att förutsättningar skapas för en sådan vilja och begär, är troligen en av de viktigaste drivkrafterna för att förtätning ska kunna ske. Utöver de fantastiska och rekreativa behov av upplevelser för minne och medvetande som en urban grönska kan erbjuda stadsmänniskan, så adresseras vegetationens viktiga multifunktioner bortom skönhet och mänsklig rekreation allt mer idag utifrån de tre viktiga pelarna för hållbarhet, det sociala perspektivet, det ekonomiska perspektivet och inte minst det ekologiska perspektivet.

"En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov."
Bruntlandskommissionen/FN, 1987.

Sett till de basala mänskliga behov som en urban grönska behöver uppfylla så har vi, åtminstone i vår del av den rika världen det ganska väl förspånt. De flesta har mat på borden, tak över huvudet, våra städer är relativt gröna, möjligen med delvis låg kvalitet. Med växande populationer och hotande klimatförändringar kommer våra behov sannolikt att behöva uppdateras. Kanske är det inte en slump att just

begreppet behov nämns i ovanstående referat från FN. Ett uppstått behov kan ofta lösas med hjälp av en ändamålsenlig funktion, och våra behov styr också ofta våra nödvändiga och dagliga handlingar. Behov är något som är nödvändigt för människan. Men ställt mot dessa behov och funktioner finns också det mänskliga begäret, som på många sätt idag ännu mer involverar och sätter ramar för våra handlingsmönster. I relation till den rika världen kanske man snarare skulle bytt ut det första ordet behov mot begär i referatet från Bruntlandskommissionen? För vad är det för funktioner vi egentligen behöver och vad är det vi begär? Om man slår på synonymer till de olika begreppen begär och behov så ser man en viss skillnad i de karaktärer som orden relaterar till (hämtat från synonymer.se, 2011);

Behov (av grönska); brist på, saknad av, krav, anspråk, önskan, längtan, behövlighet, nödtorft, nödvändighet, nödvändighetsvara, förnödenhet, naturbehov, tarv, lusta

Begär (till grönska); passion, åstundan, lidelse, stark lust, drift, åtrå, lusta, lystnad, begärelse, önskan, aptit, beroende

Begär kan visserligen betraktas som något skamfullt och otyglat och att vilja ha mer än vad man behöver uppfattas ofta som moraliskt opassande. Kanske är det ändå viktigt att inte ducka för våra mänskliga begär och försöka draperas dem till att utgöra krystade behov, utan istället bejaka dem och erkänna dem som ytterst mänskliga? Av en urban grönska kräver vi idag mer än att den ska uppfylla primära

funktioner inom odling, en chans till skugga en het dag eller utgöra infiltrationsmöjligheter vid häftiga skyfall. Den måste samtidigt kittla oss estetiskt och passionerat för att vi ska vilja relatera till den, locka oss till lustfylld vistelse som berör och får oss att begära den. Kanske är det här den verkliga multifunktionen står att finna, i kombinationen mellan behovet och begäret efter grönska? Hur kan en hållbar utveckling se ut för att tillmötesgå vårt mänskliga begär?

Den holländska tankesmedjan The Why Factory diskuterar individens mänskliga begär/behov i relation till kollektivets och använder sig av den multipla faktorn 10 som en intressant metod för att illustrera vad det innebär för våra städer när väldigt många individer begär samma sak och hur våra individuella drömmar riskerar att underminera staden som företeelse (Maas et al, 2009). I en slags verbal matematisk attack mot främst förortens strukturer, där varje individ vill uppfylla begären om egen pool, trädgård eller stort hus, räknar de sig fram (genom att multiplicera med 10 om och om igen) till det omöjliga i att låta sådana områden breda ut sig över världen. Inom 6 multiplikationssteg med faktor 10 kommer man i en slags snöbollseffekt snabbt upp i en billion individuella enheter, och den från början harmlösa drömmen om ett eget hus ter sig snabbt hotfull i tankesmedjans värld. "*Instead of multiplying individual dreams... can we build a collective one?*", frågar de sig (Ibid., 2009, s28-29). Istället för att låta små identiska individuella enheter bli till en gigantisk världsmatta av likheter så efterlyser de en samlande strategi för att kunna ena dessa individuella drömmar till en kombinerad kollektiv vision om den framtida staden.

Det ligger något högst aktuellt i deras tankar att inse och förstå individens begär för att kunna undersöka hur kollektiva urbana begär ska tillgodoses.

De efterlyser ett fokus på just det kollektiva livet och de begär som rymts här som ett slags nästa kulturella ikon att undersökas och balanseras mot det individuella. Urbanism i sig kan ju ses som ett uttryck för just en sådan kollektiv ansats och en redan nu existerande ambition och företeelse, som de menar behöver omhändertas visionärt och spatialt omsättas i stadens nya projekt.

Handlar det kanske om att försöka se till så att det vi begär är det vi faktiskt behöver? Om livet i den täta staden är det vi kollektivt behöver för att också kommande generationer ska få en chans att tillfredsställa sina behov och begär, vad kan vi då göra för att se till så att vi också på individnivå begär ett sådant liv? Kollektivt och tätt inte bara av nödvändighet, utan också av egen vilja och lust. Vilken roll kan den urbana vegetationen spela i sådana kollektiva visioner?

Landskapsarkitekten Martha Schwartz (2010) diskuterar utifrån sin yrkesroll, som hon menar är mer rotad i sociala och kulturella frågor snarare än teknologiska och vetenskapliga, behovet av att skapa platser som människan kan värdesätta och knyta an till känslomässigt. Hon ser de publika rummen, och det kollektivt delade landskapet, som ett av de mest sköra men också det viktigaste fragmentet i staden för att få naturliga och sociala system att fungera. Att uppmuntra människan

till att leva i staden, att frodas i staden, är att anta utmaningen att skapa täta men mänskliga platser av hög kvalitet som delar utrymme och identitet med ekologiska system och en biologisk artrikedom. Kanske är vi bra på att förstå och analysera våra behov (ekologiska, ekonomiska, sociala) och de funktioner som kan uppfylla dem, men har svårare att erkänna och diskutera våra mänskliga begär?

Det är inte helt lätt att hitta litteratur om det mänskliga begäret och framförallt inte kopplat till urban grönska, men den kristne franske filosofen René Girard(2008), diskuterar begreppet *mimetiskt begär*. Han menar att människan, bortom tillfredsställandet av fysiska behov som exempelvis törst och hunger, också drivs av ett psykologiskt begär; vi vill omedvetet ha det som andra människor begär. Sådana begär är inte direkta utan metafysiska och handlar, tillsammans med de fysiska behoven, ytterst om att människan vill bli sedd och finnas till. Girard driver hypotesen om att en sådan imitation mellan människor är källan till mänsklig kultur, och menar att det mimetiska begäret är något vi uppfattar som ett direkt, autentiskt begär utan att förstå orsakerna bakom. En människa som väcker ett sådant begär efter ett objekt hos andra benämner han som *mediator*, och Girard diskuterar två typer av mediatorer; *den externa* (den fiktiva eller abstrakta) eller *den interna* (den verkliga och nåbara). Mediatorn ses ofta som en rival när väl begäret efter ett objekt har väckts.

Girards kristna värderingar ger sig dock tillkänna i det att han förespråkar en viss återhållsamhet avseende tillfredsställandet av

sådana mimetiska begär, som minst sagt är typiska för vår samtid. Det finns såklart två sidor av den här hypotesen som är intressanta att reflektera över. Så länge vi människor vill imitera och begära andra människors objekt och beteenden som är direkt skadliga ur ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter så är det mimetiska begäret negativt ur hållbarhetssynpunkt. Men man kan också välja att se ett sådant imiterande begär från en mer positiv sida, förutsatt att mediatorn eftersträvar objekt och processer som gynnar oss och naturen kollektivt. Det skulle innebära att en liten positiv aktivitet multipelt via nya mediatorer snabbt kan växa till en global företeelse.

Hur kan sådana tankar om begär kopplas till en urban grönska? Vilka behov behöver vegetationen fylla i form av funktioner, och vilka begär behöver den tillfredsställa? Med utgångspunkt från en individuell mediator är begär måhända något som kan visa sig svårare att tillfredsställa i framtidens mer ansträngda resurser på plats och utbud, och att vilja ha något för sig själv i en värld av begränsade tillgångar är att samtidigt neka andra, det vill säga kommande generationer, till samma upplevelser. Om den täta staden är det globalt hållbara alternativet för att kunna rymma en växande population, och grönska är en avgörande faktor för att människan ska kunna trivas och föredra staden av egen fri vilja, så kan vi kanske betrakta den urbana och integrerande grönskan i staden som en lustfylld inbjudan till ett slags kollektiva mediatorer, fiktiva såväl som verkliga?

Grönska blir då något att passionerat begära istället för att enbart

nödvändigt behöva vilket skulle generera en rikare målbild för vad som ska åstadkommas, gestaltas eller byggas med avseende på stadens vegetation, utan att för den sakens skull tvingas kompromissa med ekologiska, sociala och ekonomiska basfunktioner. I retorikens värld och relaterat till Aristoteles filosofi (Cassirer, 1997), skulle det egentligen innebära att våga tala till människans *pathos* istället för enbart *logos*, känslor istället för logik, och begäret efter lustfylld grönska skulle då öppet kunna få fungera som främsta drivkraft snarare än behovet.

URBAN GRÖNSKA SOM SOCIAL PRODUKTION

– en ny estetik i relationen människa/urban natur -

På flera sätt kan man betrakta människans skapande och relation till vegetation och grönska som ett kulturellt uttryck för en social aktivitet. Den sociala synen på stadens grönska är i sin tur på många sätt kopplad till människans relation till natur.

Från att tidigare ha levt i och med naturen lever vi nu främst i städer. Toeffler beskriver hur människans kulturella perspektiv på natur ständigt har förändrats, vilket har påverkat våra sociala behov och värderingar (Toeffler, 1980). I tidiga civilisationer levde människan i ett totalt beroende av naturen och många religioner baserades på vad som uppfattades vara naturlagar. Naturen betraktades som helig, och relationen mellan människa och natur hyllades i religiösa ceremonier och ritualer. Kultur och natur var intimt sammankopplade.

I allt högre grad har människan dock haft möjlighet att manipulera, interagera med och förändra naturen. Med jordbruket förändrades relationen mellan människa och natur ytterligare. För att kunna odla behövde människan uppenbarligen manipulera naturen, och de ursprungliga naturgudarna fick då ersättas med andra gudar för att motivera ett sådant ingripande. Vi var inte längre utlämnade till vad

vi kunde hitta i naturen i form av mat och skydd. Med brukningen av jorden kom nu möjligheten till permanenta bosättningar och bättre tillgång till föda. Fortfarande levde dock människan i rytm med naturen, som dikterade tidpunkter för jordbrukssysslor relaterade till säsongerna.

Med industrialismen behövdes ännu en omdefiniering av relationen mellan människa - natur för att ge människan grund till att acceptera de enorma förändringar och ingrepp som skedde i naturen som följd. Toeffler argumenterar för tre sådana nödvändiga sociala tankekonstruktioner. För det första behövdes en *krigsförklaring* mellan människa och natur för att kunna gå från att bruka jorden till att förbruka den i stor skala, en slags självständighetsförklaring för den mänskliga arten. För att överleva behövde vi inte längre vara beroende av naturen, utan tvärtom utgjorde den nu själva hotet mot vår överlevnad vilket försåg människan med den för industrialismen lämpliga ursäkten att fortsätta plundra och skövla naturtillgångar. Det andra argumentet relaterar till *social darwinism*, och begreppet att den starkaste individen/det starkaste samhället överlever vilket försåg människan med också en vetenskaplig rätt till global exploatering och eliminering av svagare samhällen. Toefflers tredje nödvändiga sociala konstruktion berör *tillväxtprincipen* och tron på att all tillväxt är god och att ju större något är, desto bättre är det.

Det är inte svårt att inse att många av industrialismens tankebanor rörande människans relation till naturen också har följt med oss in i

informations- och kommunikationssamhället. Men trenden med en allt mer distanserad relation till naturen kanske framförallt kan kopplas till den globala urbaniseringen och att de flesta av oss idag lever i städer. Vad innebär en sådan massiv urbanisering för vår syn på natur och stadens grönska? Människan i det urbana samhället och hennes relation till natur kan enligt Sinton delas in i fyra olika sociala attityder (Sinton, 1971, egen översättning);

Kärlek till och beroende av naturen - vilket ses som en sällsynt företeelse i den urbana världen och tillskrivs de få människor som väljer ett liv eller lever i de få vilda naturområden som fortfarande existerar.

Förnyelse via naturen - relaterar till människor i ett urbant samhälle som i perioder söker kontakt med naturmiljöer i syfte att spirituellt låta sig omslutas av exempelvis vildmark.

Kontrollerad natur - människor som uppskattar kontakt med natur men på människans villkor, och som upplever olust utanför det upptrampade spåret eller stigen.

Naturhatare - avser de urbana människor som inte berörs av eller bryr sig nämnvärt om natur, utan är fullt nöjda med stadens hårdgjorda miljöer och på sin höjd kan uppskatta en promenad i en väl designad stadspark.

Det är onekligen intressant att diskutera om det kanske är staden, och själva urbaniseringen, som har skapat de båda sista sociala attityderna i relationen människa-natur? Måste det då vara så att valet att leva sitt liv i staden automatiskt distanserar människan från naturlika miljöer, och också leder till att ett sådant distanserande blir till en normaliserad social attityd, som återigen förändrar och omdefinierar vår sociala och kulturella relation till natur? Är det ens rimligt att tro att de senaste tvåhundra årens industrialisering och den efterföljande urbaniseringen med sina ordnade miljöer kan ha eliminerat våra biologiska behov av vildare natur? Forskning inom miljöpsykologin (se föregående kapitel) tyder på motsatsen, och visar på att naturlika miljöer fortfarande rekreerar människan. Är det då kanske snarare våra kulturella och sociala begär som har förändrats till att föredra den hårda och tillrättlagda staden, snarare än våra behov? Kan vi i stadens miljöer åter förena de psykologiska behoven med andra sociala begär, genom att tillföra staden rum med naturinslag och naturlika system som kan hjälpa till att visa på andra möjliga kulturella relationer till grönska och vegetation, till natur?

Fram till sent 1700-tal fanns grönska i staden i huvudsak i form av privata trädgårdar och utanför brukades jorden på omgivande åkrar, men under 1800- och 1900-talet uppfördes publika parker i så gott som varje större stad i Europa och Amerika. De publika parkerna var en tydlig reaktion mot industrialismens kraftiga urbanisering och de dåliga fysiska förhållanden som rådde i städerna. De var tänkta att uppmuntra till aktiva promenader i en hälsosam miljö, som

ofta var både välskött och välordnad med tydliga promenadstråk, stora gräsmattor, ett exotiskt träd- och buskmateriel samt vackra perennrabatter (Nolin, 1999).

Många av stadens parker från den här tiden utgör idag värdefulla rekreativa miljöer i staden, trots att de tappat mycket av glansen från sina forna dagar av ekonomiska skäl, eftersom de ofta är alltför kostsamma och energikrävande att underhålla med dagens parkförvaltningars begränsade driftsbudget. Lindholm menar att den nutida stadens grönska och dess brist på dynamik och variation kan relateras till hur synen på driften av den publika parken har förändrats under de senaste hundra åren, från att ha handgripligen involverat ett flertal kunniga människor till att idag ha mekaniserats och effektiviserats med endast ett fåtal anställda för att pressa de kommunala kostnaderna. Ett inkluderande av en långsiktig skötselaspekt är enligt henne nödvändigt för att kunna uppnå en ambitiös urban planering och design (Lindholm, 2005).

Kanske utgör dagens stadsparker i själva verket morgondagens kulturella gröna institutioner, statistiskt bevarade eller återskapade för sitt tidstypiska uttryck som landskapspark, likt många slottsträdgårdar runtom Europa från renässansen och barocken? Även om det finns stora möjligheter till mer kreativa lösningar för drift och underhåll av stadens gröna ytor, som att exempelvis inkludera stadens invånare i skötseln, så finns det också tendenser idag att betrakta den urbana grönskan ur ett nytt estetiskt och mer lättskött perspektiv.

Kongjian Yu, grundaren av landskapsarkitektfirman Turenscape, använder sig av uttrycket "*Big-Foot Aesthetics*" för att beskriva vad han anser vara ett sådant nödvändigt estetiskt skifte (Yu, 2010). Han kritiserar de tidigare högkulturella, energikrävande och ofta ornamentala kulturella preferenserna som hittills kännetecknat stadens gröna uttryck (och som han benämner som "*Little-Foot Urbanism*", vilket refererar till seden att linda kinesiska småflickors fötter till en onaturlig och tvingad form, utförd av en urban elit) och menar att vi nu måste byta fot och betrakta lågkultur som den nya estetiken för en hållbar grön utveckling i våra städer. Han förespråkar ett skifte från hortikultur och en traditionell fokus på tjusiga blomsterrabatter utan annan funktion än att behaga människan, för att istället införa mer produktiv och multifunktionell vegetation i våra städer, en urban grönska som kan förse oss med ekologiska tjänster och är bättre anpassad till växtplatsen.

Också Tuan beskriver ett sådant värdeskifte mot att människan alltmer (och åter igen) kommit att fascineras av naturlighet eller vildhet. I ett betydligt längre historiskt perspektiv skildrar han hur de första städerna, ofta centrerade runt religiösa monument, var spatiala försök att återspegla den perfekta gudomliga världens ordning. Staden representerade därför ursprungligen gudomlighet, säkerhet, ordning, perfektion och framförallt kontrollerad natur, och var en kulturell tolkning av hur man trodde att universum var ordnat. Omvärlden runt staden, eller människornas undervärld, betraktades i motsats som vild, farlig och kaotisk - som otämjad natur.

I vår tid har rollerna kastats om, och det vilda, dynamiska och icke-perfekta värderas allt högre (Tuan, 1974). Kan det kanske vara så att vildhet är något som vi både begär estetiskt men också behöver funktionellt?

Utöver människans stigande fascination av vilda naturlika miljöer i en alltmer urbaniserad värld, kan ett globalt ökat intresse för stadsodling skönjas. Flera dokumentärer på YouTube beskriver hur staden Havanna ligger långt framme vad gäller organiserad ekologisk stadsodling, bland annat i så kallade *organopónicos*. Ekonomiska kriser och det faktum att infrastrukturen till och från staden ofta slås sönder av de orkaner som periodvis drabbar området, har inneburit att det emellanåt varit svårt att praktiskt försörja staden med mat. Som ett resultat av detta, och som en funktion av ett nödvändigt behov, har stadens invånare systematiskt börjat odla upp många av stadens små ytor som nu fungerar som effektiva lokala matmarknader, men också berikar staden socialt, ekonomiskt och ekologiskt. Stadsodlingen utgör ofta ett grönt nätverk i städer som Havanna, och enligt siffror står urban odling för nära 60 % av all matproduktion på Kuba (Delshammar & Fors, s42).

I våra delar av världen handlar det kanske mer sällan om att lösa funktionella behov av matproduktion på individnivå, utan snarare om ett passionerat begär efter odlingen som process, att få följa en växtprocess från jord till bord. Odlingen blir hos oss till en identitet för den medvetne konsumenten, eller för den delen mediatorn,

och fungerar mer som en social fritidsaktivitet. Ett av många nutida exempel på förekomst av sådan odling sker i kvarteret Innanhavet i Hammarby Sjöstad, Stockholm, där bostadsgården har gjorts om till lägenhetsträdgårdar i form av odlingslotter (Schmidtbauer, 2008). Intresset är också stort för de odlingslotter som kan arrenderas i städerna där det ofta är långa köer för att komma åt en lott. Även om incitamentet för att odla i de rika länderna kommer ur ett begär snarare än ett behov, så har den sociala och ekologiska effekten likheter med den i Havanna. Med stigande matpriser till följd av ett industrialiserat jordbruk beroende av en allt dyrare olja, så är det också möjligt att starkare ekonomiska incitament för stadsodling ganska snart finns också i våra delar av världen. Inte minst de ekonomiskt hårda efterkrigsårens *victory gardens* eller *bomb crater gardens* i bland annat London och New York, där delar av staden odlades upp i behov av och brist på tillgång till mat, vittnar om människans och samhällets funktionella och spatiala lösningar på förändrade sociala förhållanden och behov.

The Why Factory (Maas et al, 2010), som menar att stadsodling är ett överskattat fenomen med avseende på människans verkliga behov av mat, diskuterar några intressanta fakta i relation till de odlingsytor som krävs för att mätta en människa i den rika världen. För en genomsnittssamerikan motsvarar det enligt deras beräkningar 2600m² odlingsyta, för en europé 2060m². Det innebär bland annat att ytan som behövs för att odla mat till invånarna på Manhattan motsvarar nästan 150 gånger Manhattans yta. I ett annat exempel, "Foodprint

Manhattan", beräknar de möjligheterna med vad så kallad *vertical farming* skulle kunna innebära för samma stad, där odlingsprocessen skulle kunna effektiviseras genom att använda bland annat mineralrika växtsubstrat istället för jord i specialbyggda matproduktionsenheter. Också här blir resultatet av deras beräkningar häpnadsväckande när de kommer fram till att sådana enheter, vardera med en höjd av 200 meter, skulle behöva adderas till varje byggnad på Manhattan.

Det är onekligen lätt att lamsläs inför sådana siffror, samtidigt som det kanske är väsentligt att betrakta urban odling mer som svaret på ett lustfyllt begär eller som en del av ett funktionellt behov som kanske främst fungerar som ett komplement till övrig matproduktion.

Människans begär efter produktiva fritidsaktiviteter, och behov av att låta kroppen arbeta i ett allt mer stillasittande informationssamhälle, diskuteras i en intressant intervju med Turenscares grundare (Yu, 2011). Han förespråkar här den nya estetiken i landskap kopplade till produktion, nöje och rekreation, och beskriver sitt landskapsprojekt vid Architectural University, Shenyang som en kulturell, cyklisk process mellan människa och natur. Istället för att anlägga en klassisk universitetspark med gräsmattor och träd, har Turenscape arbetat med geometriska risfält omgärdade av betongstråk, bevattnade genom att regnvatten samlas in och magasineras i öppna dammar. Att så och skörda riset har blivit till en ceremoniell tradition för universitetets studenter i ett slags utökad form av rekreation där social och ekologisk produktion kombineras. Sådana socialt produktiva landskap

för rekreation och aktivitet menar Yu tillhör framtiden, och han ser den glädje som människans fysiska arbete kan resultera i som en viktig del i ett globalt värdesystem som behöver och möjligen håller på att förändras. Att arbeta fysiskt är att vara människa och att vara hälsosam, och Yu diskuterar en möjlig social och kulturell *life-swatch*; att cykla är idag hög-status, att köra en dyr mercedes närmar sig istället låg-status. I intervjun betonas den rekreativa delen avseende människans fysiska arbete som snarare bör betraktas som ett slags fritids-arbete, där den rekreativa effekten och glädjen kommer av att vi arbetar fysiskt för att vi vill, inte för att vi måste. Vi följer ett begär snarare än ett behov, vilket ställer ännu högre krav på att stadens gröna miljöer måste vara fritidsarbetsproduktiva snarare än arbetskraftskonsumerande.

The Why Factory (Maas et al, 2009) diskuterar också på ett dramatiskt sätt de effekter i våra städer och landskap som orsakas av den nutida människans fritidsaktiviteter, turism och nöjen i vår omätliga jakt på spektakulära upplevelser och nya resmål. De uppskattar att våra fritidsaktiviteter upptar ca 35 procent av vår vakna tid och ca 10 procent av vår personliga konsumtion, och menar att städernas attraktionskraft till stor del handlar om möjligheten att kunna erbjuda något ännu bättre än grannstaden i ett slags evigt nöjesrace, för att kunna locka till sig vår fria tid och våra pengar. "*Are we having too much fun?*" undrar de och illustrerar risken för att en sådan ständig tillväxt på fritidsutbud riskerar att utmattas och bli till en bubbla som slutligen spricker och lämnar sargade turiststäder och strandlandskap

efter sig. Till vilken kostnad kan vi tillåta oss att ha kul? Likt Yu belyser de möjligheten, utan att närmare gå in på hur, om vi kan föreställa oss fritid som en produktiv aktivitet snarare än en konsumerande.

Det är intressant att koppla The Why Factorys något alarmerande varningar om den nutida människans sociala beteende till Girards teorier om människans mimetiska begär. Uppenbarligen är vi flockdjur i den bemärkelsen att vi vill resa dit alla andra reser och uppleva det alla andra gör för att på det viset synas och uppmärksammas, helt enkelt finnas till och vara socialt delaktiga i det kulturella samhället. Istället för att låta sig nedslås eller skrämmas upp av människans ofta destruktiva sociala beteende, kan man välja att betrakta det från en mer positiv sida. Lefebvre (1974) menar att vår omvärld (space) är en spatial produkt som resulterar från de sociala konstruktioner som samhället utgör, och att den spatiala produkten av denna omvärld också omvänt avslöjar vårt samhälles sociala konstruktioner. Omvärldsprodukten och den sociala process som formar den sker alltid här och nu och samtidigt, vilket innebär att allt ständigt förändras och omkonstrueras. Inget är därför givet, eller snarare, allt är möjligt.

Jag tror att den urbana grönskan nog på många sätt kan betraktas som en social och kulturell nyckel till en mer uthållig men också estetiskt upplevelserik framtid i våra städer, och att människans begär efter att socialt imitera, interagera och vara delaktig troligen ställer krav på en mer tillåtande, socialt produktiv grönska som är minimalt ekonomiskt krävande eller ekologiskt belastande.

URBAN GRÖNSKA SOM EKONOMISK KONSTRUKTION

– vegetation som kostnad eller värdefull tillgång -

Att som landskapsarkitekt ge sig in den ekonomiska världen i relation till en urban grönska innebär att beröra många aspekter, i olika skalor och tidsperspektiv. Mycket är också för komplext för att kunna redogöra för inom ramarna för ett examensarbete, trots det är det värt att nämna några intressanta infallsvinklar.

I ett större perspektiv handlar landskapsarkitektur kanske främst om att förebygga de sociala och ekologiska kostnader som avsaknaden av grönska och lågkvalitativa utemiljöer i staden kan orsaka för människans välbefinnande och på miljön, och som i slutändan faktiskt har en avsevärd ekonomisk prislapp. Som ett aktuellt och konkret exempel beräknar Köpenhamn att utgifterna för skadorna orsakade av den senaste översvämningen i början på juli 2011 kan uppgå till miljardbelopp. Under kraftiga skyfall föll då över 150 mm regn på ett par timmar, vilket motsvarar nederbörd för normalt ca två månader. Troligen hade de största skadorna kunnat undvikas eller minskas med en bättre integrerad grönstruktur kopplat till möjliga regnkanaler, vilket det finns exempel på i andra städer som Barcelona, Amsterdam och i mer närliggande Växjö. De socioekonomiska kostnaderna på lång sikt relaterat till stress och buller orsakat av visuellt monotona och

audiellt utsatta miljöer är möjligen mer svårdefinierade, men att en omsorgsfullt gestaltad grön miljö får människor att må bra är idag inom miljöpsykologin ett faktum.

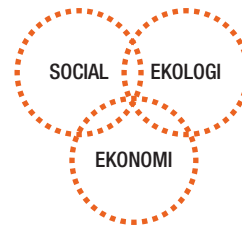
Vissa försök har gjorts för att relatera värdet av en urban grönska till de öknings i fastighetsvärde som ibland uppstår nära urbana grönområden (Halleux, 2005). Ett tydligt exempel på detta brukar Central Park få utgöra, där fastigheterna gradvis blir dyrare ju närmre parken de är lokaliserade. Samtidigt anses många av de fastigheter som befinner sig i stadens periferi och i diverse miljonprogramområden inte alls lika värdefulla som de i innerstaden, trots att det i ytterstaden finns en stor kvantitativ tillgång på omgivande grönska.

Det antyder nästan att en urban vegetation behöver utgöra en bristvara i området för att kunna stegra värdet på kringliggande fastigheter, eller att vegetationen måste hålla särskilt hög kvalitet. Diskussionen relaterar till klassiska ekonomiska teorier om tillgång och efterfrågan, och även om det är intressant att analysera ett sådant ekonomiskt värde på grönska, tillfaller eventuella vinster främst de privata fastighetsägarna. Resonemanget speglar snarare värdet av *bristen på tillgång till grönska*, kvalitativ eller kvantitativ, snarare än värdet av en urban grönska. Att en sådan brist kan innebära en ökad social segregering är däremot viktigt att inse, eftersom bristen i sig driver upp priser på omgivande fastigheter. Det leder till att endast de som har ekonomisk möjlighet får tillgång till grönska i den tätaste staden.

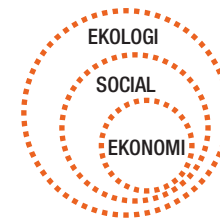
I samband med ökande klimatförändringar har försök gjorts att värdera de ekosystemtjänster som vegetationen och naturen gör för oss genom att balansera upp de ojämlikheter som tycks råda mellan ekologi och ekonomi i människans jakt på lukrativa naturtillgångar. Rapporten TEEB (The Economics of Ecosystems and Biodiversity) är ett sådant exempel som bidrar med en bättre ekonomisk förståelse för vad vegetation och grönska gör för oss i form av mat, fibrer, bränsle, mediciner, rent vatten, ren jord, skydd för jorderosion och översvämningar m.m (Sukhdev, 2011). Sukhdev tar bland annat upp att kostnaden för avskogningen och de tjänster som skogen naturligt försörjer oss med varje år är högre än kostnaden för exempelvis den senaste bankkrisen 2009, och han anser att vi idag försöker navigera i stormiga vatten med en oduglig ekonomisk kompass.

Att grönska har ett ekonomiskt värde kopplat till dess ekologiska och sociala tjänster är odiskutabelt. För att pedagogiskt förstå ett sådant värde av grönska också i staden och i den lilla skalan som direkt relaterar till människans vardagsliv, är det troligen viktigt att istället för att distansera stadsmänniskan från naturens dynamiska processer låta dessa integreras direkt i stadsmiljön.

Behovet av att planera och utforma ekologiskt funktionella städer som människor trivs och vill leva i är onekligen kopplat till den ekonomiska sfären. Ett sätt att betrakta balansen mellan sociala, ekonomiska och ekologiska relationer utifrån en hållbar och balanserad synvinkel brukar identifieras med hjälp av följande skiss (a);

a.) Balanserad hållbarhet

b.) Integrerad hållbarhet

Utan att fördjupa diskussionen ytterligare om huruvida det finns en rimlighet med en tilltro till en ständig ekonomisk tillväxt, den så kallade *tillväxtprincipen* som enligt Toeffler (1980) är en social konstruktion som härstammar från industrialismen, är det intressant att fundera på vad en sådan ständigt växande ekonomisk cirkel skulle innebära för de båda andra sociala och ekologiska cirkelarna. I en värld av begränsade resurser är det orimligt att samtliga tre element kan växa simultant, och Moughtin (2005, s 86) menar att det istället för balans är mer användbart att betrakta hållbarhet och de tre faktorerna ur ett integrerat perspektiv (b).

I den integrerade modellen placeras enligt Moughtin elementen i en mer korrekt relation, där den ekonomiska aktiviteten utgör en form av det sociala livet och dess aktiviteter. Alla former av sociala och ekonomiska aktiviteter relaterar därefter till och är placerade i en

ekologisk begränsande omgivning.

Att vända och vrida på sådana modeller och relationer är ett sätt att hålla diskussionen om människans kulturella och sociala relation till naturen levande. Landskapsarkitektur berör i många avseenden den sociala sfären och det humanistiska perspektivet, men det är onekligen relevant att utveckla detta sociala perspektiv till att omfatta också ett estetiskt, med tydliga kopplingar till de ekologiska och ekonomiska sfärerna.

Säkerställandet av en estetisk grön upplevelse i tider där skötselintensitet är kostsamt och ett upprätthållande av ständigt gröna välklippta gräsmattor tär på vatten- och energiresurser för med sig nya krav på att hantera stadens grönska. Högre besöksstryck med efterföljande slitage i takt med att stadens befolkning växer är också en faktor att ta med i beräkningen. Yu(2011) pratar om produktiva landskap, och kanske kan lättskött och underhållsfritt låta som en trist klyscha, men det finns här en utmaning som ställer nya krav på vår profession. Hur kan vi argumentera för en mer skötlextensiv men samtidigt högkvalitativ grönska? Att betrakta och hämta inspiration från naturens dynamiska och produktiva system kan vara en väg att gå för att nå fram till en mer ekonomisk estetik, att socialt involvera stadens människor i skötsel och brukande av stadens gröna platser kan vara en annan. För att bemöta ekonomiska faktorer relaterade till högt slitage, som förvisso kan utgöra ett eget värde i relation till en intressant utformning, krävs okonventionella och dynamiska sätt att

bedöma både hårda och gröna material utifrån flexibilitet, temporalitet och uthållighet.

Kanske handlar landskapsarkitektens arbete och vår professionella kunskap i relation till ekonomi mer om att, med hjälp av en urban grönska, undvika ekonomiska kostnader på lång sikt snarare än att effektivisera utgifter på kort sikt? Om den täta staden är den ekonomiskt mest resurssnåla, så har vi som landskapsarkitekter i samarbete med stadens invånare ett ansvar att se till att så många människor som möjligt kan uppleva den som socialt och rekreativt trivsamt men också ekologiskt uthålligt.

URBAN GRÖNSKA SOM EKOLOGISK KREATION

- klimatförändringar som grön möjlighet -

Vi är i allra högsta grad både i behov av och har begär till en ekologisk estetik och utformning av stadens gröna miljöer som dynamiskt kan tillåtas förändras över tid i samklang med människors brukande. Inte minst för att vi står inför troliga klimatförändringar framöver som kräver mer avancerade vegetationsfunktioner än vad dagens befintliga parker och gröna platser i staden kan erbjuda.

Ekologisk design och ekologisk urbanism har därför på många sätt blivit modeord idag. Begreppen är viktiga att ta till sig, vilket kan ta sig olika uttryck. Rem Koolhaas (2010) diskuterar två skilda ideologier och motpoler i relation till begreppet ekologisk urbanism, där den ena traditionen ofta upptar sin tid med apokalyptiska utspel genom att vetenskapligt försöka förutspå hotfulla framtidsscenario som beskriver hur och när naturen kommer att slå tillbaka med full kraft mot människans hänsynslösa utnyttjande av den. Den andra traditionen menar han är mer resonabel och rationell i sitt hanterande av olika klimatscenario och ansträngningar i att hitta lösningar på dem. Båda sidor står med samma bevisunderlag men agerar på olika sätt, och Koolhaas anser att polariteten mellan dessa båda hållningar skapar en förvirring hos oss genom att det är svårt att veta vilken sida som talar.

Det leder till det faktum att trots att väldigt många människor inom olika kompetenser faktiskt arbetar seriöst och resonabelt med att lösa klimatrelaterade frågor, så misstros de ofta av andra för att exempelvis sitta med fel underlag.

Att människan har mycket lite att vinna på ett apokalyptiskt förhållningssätt till framtiden är väsentligt att framhålla, istället behöver vi inom varje profession på ett vaket och nyfiket sätt utveckla olika typer av respons och lösningar på de problem som klimatförändringarna troligen kommer att innebära för oss socialt, ekonomiskt och ekologiskt. Vilka ekologiska problem i relation till en urban grönska är det då troligt att vi kommer att få möta här i Sverige?

Utifrån SMHI:s forskning om klimatförändringar och dess olika scenarier, baserat på bland annat modeller från FN:s klimatpanel IPCC, så har regionala klimatmodeller för Sverige tagits fram och dess betydande konsekvenser för stadsplaneringen diskuteras av Bengt Holgersson (2008). Tre tidsperspektiv har studerats, 2020, 2050 samt 2080 och kortfattat kan man sammanfatta händelseförloppet med att en temperaturökning om ca två till fem grader är att vänta under de åren om vi inte lyckas stoppa växthuseffekterna. Störst blir temperaturökningen på vintern och minst på sommaren. Ökningen av varma dagar och tropiska nätter, då temperaturen aldrig går under 20 grader, motsvarar nästan 20 fler dagar om året mot 2050-talet.

Begreppet "urban heat island", urbana värmeöar, relaterar till

stenstadens problematik med att värme lagras i dess stora mängd av hårdgjorda material. I skandinaviska städer kan detta kanske tyckas välkommet, men fler perioder med extrem hetta och värmeböljor i en tät stadsbebyggelse är direkt relaterat till stigande antal dödsfall.

Det skiljer åtskilliga grader mellan ytemperaturen (mätt vid marken) i den täta staden jämfört med i ett grönare villakvarter, vilket förutom värmelagring också beror på att luftfuktigheten är betydligt lägre i stenstaden (Pauleit & Bergen Jensen, 2008). Vegetationens förmåga att sänka temperaturen sommartid genom inte bara skuggverkan, utan också genom att förånga vatten är en viktig faktor. Enligt författarna kan en flerskiktad vegetativ yta om ca 1 ha utgöra en temperaturreglerande effekt på omgivande miljö inom en radie om ca 300 meter. Förångningen, eller evapotranspirationen, sker då dels genom en direkt avdunstning från växtens yta, så kallad interception, eller genom avdunstning via växtens blad av det vatten som har tagits upp av rötterna vilket benämns som transpiration. För luftfuktighetens och temperaturregleringens skull är det därför högst väsentligt med en rik växtlighet sett till mängden bladmassa som kan rymmas i den täta staden, men också till antalet arter med rötter i marken vilket avgör vegetationsytans transpirerande kapacitet. Hos icke lövfällande träd och buskar samt hos barrväxter sker avdunstningen året om, medan lövfällande arter innehar en avdunstande kapacitet främst under den vegetativa säsongen. Det ger ytterligare anledningar att förespråka en mångsidighet och artrikedom avseende växtvalet i städerna.

Grönska rymmer som bekant stora möjligheter att dels fördröja och infiltrera regnvattnets avrinning, men också att behålla fuktigheten i marken. Det finns idag många referenser till olika försök med vegetation i ett infiltrerande syfte (se exempelvis Malmö dagvattenpolicy, 2000, Dagvattenstrategi för Malmö, 2008). Delshammar & Fors diskuterar i en rapport om vatten och vegetationsytors betydelse för en hållbar stadsutveckling vilka möjligheter sådana kombinerade strukturer innebär. Förutom att bidra med vitala och svårersättbara ekologiska funktioner, menar de att dessa miljöer också innebär en indirekt positiv miljöpåverkan och bidrar till stadens attraktivitet och välbefinnande (Delshammar & Fors, 2010). Att intimt integrera en urban grönska till en urban vattenhantering förespråkas därför av många idag. Boverket (2010) diskuterar möjligheten att skapa klimatkomfort i städer med hjälp av anpassningsplaner. De anser att "genom att koppla samman planer för de gröna och de blå strukturerna kan befintlig bebyggelse, och utvecklingen av denna, bättre anpassas till ett förändrat klimat". I en sådan sammankoppling är det viktigt att fördjupa, nyansera och förmedla kunskapen om vegetationens multifunktioner och möjligheter i relation till vattenstrukturer, och skapa en pedagogisk förståelse för de ekosystemtjänster som grönskan kan erbjuda.

Vad gäller den framtida nederbörden så kan vi räkna med blötare vintrar, där nederbörd i form av snö minskar samtidigt som en fördubbling av nederbörd i form av regn troligtvis kommer att ske. Somrarna blir i gengäld desto torrare men med intensiva skyfall, då stora volymer faller under kort tid och på en lokalt begränsad

yta. Problematiken med "skador i form av lokala översvämningar, bräddning i dagvattensystemen och källaröversvämningar" är därför betydande (Holgersson, 2008).

I en rapport från Naturstyrelsen i Danmark (2011), har man studerat de rekreativa möjligheterna med att utnyttja dagvatten i relation till de smittorisker som är kopplat till förorenat regnvatten. I studien konstaterar man att riskerna för en eventuell smittoöverföring till människor är generellt mycket låga avseende det regn som faller över stadens tak och platser, och att det därför är fullt möjligt att använda ett sådant vatten på ett rekreativt sätt direkt i stadsmiljön. Regnvattnet från vägar, som ofta kommer i kontakt med tungmetaller, behöver däremot renas innan människan riskfritt kan tillåtas interagera med det.

Hantering och rening av spillvatten från avlopp är ett annat exempel på ett område som är i stort behov av urbana ekologiska lösningar, och det faktum att vi idag inom befintlig, konventionell vattenhantering konsekvent låter rent dagvatten blandas med smutsigt avloppsvatten är ett stort resursslöseri. Det sker dock en stor utveckling inom området, där olika växtarters förmåga att via rötter eller blad ta upp näringsämnen och tungmetaller studeras och utgör en viktig aspekt att beakta inte bara i större våtmarksanläggningar utanför staden utan också direkt i tät stadsmiljö.

Utöver regnvattenhantering relaterat till avdunstning, rening, infiltrering

och perkolation finns också, kanske främst i torrare delar av världen där allt lägre grundvattennivåer hotar färskvattenförsörjningen, behov av lösningar för insamling och magasinering av sådant vatten. Med torrare somrar i sikte också på våra breddgrader framöver är det troligen av vikt att också vi bidrar till en utveckling inom området.

Att betrakta fluktuerande vatten som bärare för en lika fluktuerande urban grönska är troligen ett ypperligt sätt att kunna integrera en småskalig grönstruktur i den täta staden. Ett idag vanligt förekommande sätt att integrera grönska och regnvatten med stadens byggnader sker ofta i form av gröna tak och väggar, ett lågväxande sedumtak kan reducera upp till 50 % av det regnvatten som faller på det (Delshammar & Fors, 2010, s 26). Delshammar & Fors refererar till en engelsk rapport där man har försökt att nansera möjligheterna med gröna tak och väggar genom att dela in dem i olika kategorier utifrån skötselbehov och funktionella möjligheter för vistelse, rekreation och ekologisk klimatpåverkan. Man skiljer då mellan rekreativa, intensiva eller extensiva gröna tak och väggar, där de båda förstnämnda utgör möjligheter för aktiviteter mot att de i gengäld kräver en högre skötselinsats, medan de extensiva kräver en relativt liten skötselinsats och främst utgör klimatteffektiva åtgärder i form av vattenfördröjning och/eller temperaturreglering. Möjligheterna med spännande gröna vistelsemiljöer på de solbelysta taken i en tät stad är stora, medan de gröna väggarna framförallt bidrar till skönhet och svalka utifrån bladmassans avdunstning och den skuggverkan som sker på fasaderna (Ibid., 2010, s29). Delshammar & Fors tar

också upp potentialen att använda vegetation på ett rekreativt sätt för produktion av biomassa.

Ett sådant initiativ skulle i sig utgöra ett funktionellt incitament till att faktiskt också bevara och utveckla de stora grönytor/friytor som finns i ytterstaden istället för att använda dem som mark för förtätning av bebyggelse vilket förespråkas av många idag, se till exempel Ståhle(2005). Att förändra de ofta lågkvalitativa, men med avseende på de stora ytorna samtidigt skötselkrävande, grönytorna kring miljonprogramsområden och liknande glesa stadsbebyggelser till produktiva och rekreativa energilandskap är onekligen intressant. En av många lämpliga energigrödor som dessutom har ett stort rekreativt värde, är till exempel det vackra kinesiska elefantgräset *Miscanthus sinensis* 'Giganteus', vars vårskörd av de torra stjälkarna kan motsvara ca 6-7000 liter bensin per hektar. Varianter med energiskog av *Salix* har också använts i estetiskt intressanta anläggningar, exempelvis under bostadsmässan Bo01. Många energigrödor har dessutom en spjälkande förmåga att ta upp tungmetaller och föroreningar i marken. Varför inte skapa elefantgräsängar med kaskader av silvriga vippor eller labyrintiska energiskogar för kojbygge och upptäcktsfärder i ytterstaden? Kanske kunde skötseln av dessa ytor då helt övertas av privata aktörer, eller socialt involvera invånarna i sådana stadsdelar och låta dem ta del av eventuella ekonomiska vinster.

Till producerande vegetativa system kan också stadsodlingen kopplas, vilket redan nämnts i tidigare stycke. En intressant vinkling och variant

på denna annars ganska skötselintensiva gröna aktivitet kan man finna i designsystemet och odlingskonceptet permakultur (permanent agriculture), som kan ses som en reaktion mot industrijordbruket och dess monokultur. Det är kortfattat ett sätt att planera för ett effektivt livsmedelsproducerande odlingsystem där olika träd, buskar, örter och smådjur kan samverka och dra nytta av varandra genom att till exempel verka i olika höjdsikt. Hantering av regnvatten ingår också som en självklar del i odlingen (Mollison, 1996).

Det är tydligt att vi människor, förutom att begränsa våra negativa effekter på omvärlden också behöver anpassa oss till och lära oss mer om uthålliga ekologiska system. Varför inte göra det på ett spännande och upplevelserikt sätt genom att intensifiera de naturlika systemen och överföra dem till en urban miljö? Om vi på ett kreativt sätt kan anpassa oss till de kommande klimatförändringarna kanske vi samtidigt kan berika den täta staden med nya urbana ekologiska upplevelser för människan.

För detta krävs kunskap om både estetik och naturens ekologiska system i en slags ekologisk och landskapsarkitektoniskt samsynt urbanism, och det pågår idag ett ständigt sökande och experimenterande för att tillfredsställa våra mänskliga begär och behov efter nya vegetativa funktioner och upplevelser i våra urbana miljöer. Uppfinningsrikedomen ligger i urbanitetens natur och kreativiteten är stor hos människan. Ju mer komplexa de fysiska förutsättningarna tycks vara desto mer fantastiska verkar lösningarna bli, vilket inte minst

urbana grönytor som redan nämnda *The High Line* i New York och andra lösningar med gröna väggar och tak, eller *MFO Park* i Zurich samt många andra projekt av kända arkitektkontor som West 8 och Turenscape. Det gröna materialet tycks nästan oändligt användbart i sin möjlighet till flexibilitet, anpassning och innovation.

Margolis & Robinson har genom att studera ett antal sådana intressanta och nyskapande projekt försökt att utveckla begrepp relaterade till landskapets materialitet och funktion. Likt många andra idag (Corner, Waldstein m fl) menar de att landskap befinner sig i ständig flux och därför bör föreställas mer som inbördes beroende levande system än som enskilda komponenter. Genom att omvärdera och avfärda den konventionella tanken om att natur är något naturligt så förespråkar de istället en allians mellan teknik och natur, där landskap bör betraktas som ett av människan konstruerat system (Margolis & Robinson, 2007).

Projekten de undersöker har delats in enligt ett antal *aktiva* begrepp (verb och adjektiv) som relaterar till deras inneboende systemvegetativa cykliska funktion, och författarna menar att det finns ett behov av just sådana nya terminologier för att bättre kunna adressera landskapssystemens verkliga processer (Ibid., 2007, s 11):

Launch (Avsändande) - Relaterar till vertikala landskap, supportande arkitektoniska strukturer och möjligheter att rikta och manipulera

vegetation.

Stratify (Skiktande) – Berör mark som tredimensionell profil och struktur som andas, utbyter näringsämnen, förseglar kontaminerings, dränerar eller kvarhåller regnvatten, innehåller teknisk infrastruktur, underhåller vegetation och förser oss med strukturell support.

Fluid (Flödande) – Landskapsstrukturer som stöder cykliska och säsongrelaterade och därmed fluktuerande vattenflöden med avseende på volym, frekvens och hastighet.

Digestive (Spjälkande) – Hanterar landskapet som ett metaboliskt system, där alla processer och material är inkommande eller utgående näringsrika, obetydliga, överflödiga eller skadliga delar av en livscykel.

Grooming (Omhändertagande) – Avser att bredda spektrat för drift och underhåll bortom traditionell förvaltning genom att inkludera platsrelaterade förberedelser och konstruktioner som en del av designintentionen och att se på omhändertagande som koreografisk process med ett distinkt visuellt och experimentellt uttryck.

Translate (Översättande) – Strukturer som, via fjärr- eller sensorstyrning, kan syntetisera, avkoda och utvärdera olika kvantitativa eller immateriella data och krafter (ex. energi) och omvandla informationen till ljud, ljus eller visuell bild m.m.

Volatile (Flyktig) – undersöker hur väderdynamiska och immateriella fenomen och substanser som saknar fast form, såsom regn, vind, dimma, moln, ljus, ljud kan återskildras (tekniskt) för att åskådliggöra de flytande och eteriska processer som präglar våra landskap genom att verka på en global makroskala men med effekter på den lokala platsen.

Det kanske mest intressanta med indelningen är hur projektens biologiska och tekniska funktion, innehåll och estetik med hjälp av Margolit & Robinsons föreslagna begrepp tycks smälta samman till en inspirerande hybrid som lyckas tillfredsställa både ett estetiskt begär men också ett viktigt ekologiskt behov. Kanske kan en sådan terminologi, om än kompletterad med ytterligare aktiva gröna begrepp såsom biologiskt *boostande*, energi- och mat*producerande* eller temperaturmässigt *reglerande* vegetationssystem, motsvara det vi landskapsarkitekter behöver pedagogiskt förmedla att landskap, vegetation och urban grönska kan göra och faktiskt gör för oss? På många sätt handlar det då om att ladda upplevelsen av stadens gröna platser med en ekologisk, ekonomisk, social och estetisk mening och att möjliggöra för ett mer narrativt innehåll; Vad händer här just nu? Vad har hänt? Vad kan hända?

Att aktivera de gröna begreppen och på så sätt funktionalisera den gröna vokabulären, skulle kunna innebära möjligheter till att förmedla de estetiska kopplingar som finns mellan de sociala, ekonomiska och ekologiska hållbarhetspelarna. En *producerande* urban vegetation kan

ju rymma både sociala, ekonomiska och ekologiska dimensioner som i exemplet med energigrödor i stadens ytterområden. Liknande kan gälla för en socialt *omhändertagande* grönyta där ekologisk skötsel och kostnadseffektiv ekonomisk drift blir till en del av den estetiska upplevelsen. *Skiktande* och *flödande* grönstrukturer knyter kanske starkast samman de ekologiska och ekonomiska aspekterna, men en estetisk utformning och mental upplevelse av sådana strukturer kan socialt berika och förmedla den inneboende funktionen/multifunktionen.

Begreppet *pshychotopia* har myntats av Tim Richardson (2008) som ett sätt att beskriva platser utifrån hur de upplevs och hur de påverkar oss människor i syfte att adressera den dynamik som en speciell atmosfär kan förmedla till människan, men också med avseende på hur människan i gengäld påverkar platsen tillbaka genom sin upplevelse. Han menar att landskapets uppenbara komplexitet gör det omöjligt att betrakta det enbart som en sammansatt grupp av olika ytliga detaljer och objekt, *psykotopen* utgör istället ett vidgat platsbegrepp där det mänskliga medvetandet kan knytas samman med platsens mening. Vi upplever platser inte som de är, utan hur vi är.

Sett ur ett ekologiskt perspektiv är det här särskilt intressant. Om stadens grönskor med hjälp av estetiken kan förmedla en djupare funktionell mening och fungera som ett slags *ekologiska psykotoper*, kanske vi också kan betrakta oss själva och vår relation till natur med en ny blick.

We shall not cease from exploration
And the end of all our exploring
Will be to arrive where we started
And know the place for the first time.

T.S Eliot, The Four Quartets

○ STRUKTUR

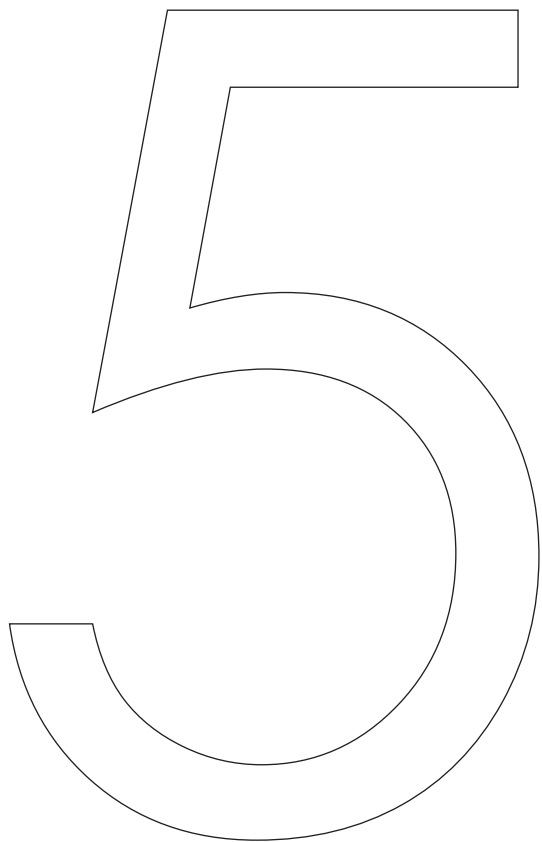
○ YTA

○ RELATION

○ TILLGÄNGLIGHET

○ PROCESS

urban grönska som **STRUKTUR**

De småskaliga och mer socialt komplexa grönstrukturerna förbises ofta i översiktliga program och vid gröna analysmodeller i stads- och landskapsskala. Istället tenderar den gröna stadsbyggnadsdiskussionen att ofta handla om olika tillgänglighetsaspekter i relation till större väldefinierade park- och rekreationsområden. Upplevelsen av en grön struktur i verkligheten överensstämmer sällan med karteringen av den samma och tvärtom. Stadens grönska karteras sällan enligt den upplevda verkligheten och den mångfald av uttryck som en urban grönska faktiskt kan bära i form av lummiga gator och torg, gröna cykelstråk, vegetationsrika villa- och bostadskvarter eller förvildad växtlighet på ödetomter och andra restytor. Dagens grönstrukturer i den kommunala översiktliga planeringen befäster snarare storskalig homogenitet och separering från övrig stadsbebyggelse, istället för att stödja integration och variation i uttryck och identitet.

En urban grönska innefattar så mycket mer än de ofta kvantitativt inräknade stadsparkerna, stadsdelsparkerna,

grannskapsparkerna och gröningarna, och för att den täta staden också ska upplevas intensivt grön är det intressant att inte bara beakta en tillgänglig men från stadsbebyggelsen separerad grönska på ett visst acceptabelt avstånd, utan också se till en närvarande och med bebyggelsen integrerad grönska strax bakom nästa hörn, utanför fönstret, på gatan eller vid portingången.

Går det att spatialt och strukturellt betrakta för- och bostadsgårdar, gator och småplatser gränsande till kvartersmark som mer socialt multifunktionella ytor, genom att göra dess potentiella grönupplevelser till något mer än privata eller infrastrukturella angelägenheter? Är det möjligt att föreställa sig en mer gemensam och publik grönska, av olika karaktär och med ekologiska funktioner, också i sådana konventionellt socialt privata sfärer?

Att spatialt integrera och finna rum för en urban grönska kan handla om att våga utmana sådana konventionellt sociala sfärer i den täta staden, och istället försöka betrakta dem som gröna kollektiva tillhörigheter avseende

struktur, funktion och upplevelser. Genom att planera för en sådan integrerad grön urbanitet snarare än för en separerad urban grönska, finns det kanske möjlighet att betrakta staden som en urban park också utanför de givna större grönfärgade områdena på kartan och i grönplaner.

TÄNK OM en integrerad urban parkstruktur framför, mellan och bakom husen kunde medföra att den publika gatan fick ge utrymme för privata platser och de inre kvarterens ytor öppnas upp i publika stråk och gränder, överblickbara från mängder av privata grönskande terrasser och semi-privata tak. Den estetiska upplevelsen av den urbana grönskan, eller den gröna urbaniteten, skulle då kunna fungera som en socialt, kulturellt och/eller ekologiskt samverkande struktur, men också som en gränsdragande och strukturellt tydliggörande stomme för det nära livet tillsammans i den täta men gröna staden.

URBAN GRÖNSKA SOM STRUKTUR

- spatiala förutsättningar för ett grönt stadsliv -

Gröna länkar, fingrar, kilar och stråk. Namnen är många på de sammanhängande gröna strukturer som förekommer i olika stadsplaner, och argumenten för att länka samman dessa till gröna fält i kartan relaterar oftast till ett gynnande av biologisk mångfald, mänsklig rekreation eller till olika klimativinster. Sådana stråk, som kan karteras som gröna strålar ut från stadskärnan eller som gröna bälten mellan stadsdelar, har också som uppgift att knyta samman det omgivande landskapet med den däri placerade staden åtminstone på en konceptuell nivå, samt att försvara och bevara men också argumentera för nya gröna tillägg och kopplingar.

Även om många av oss troligen aldrig följt ett rekreativt grönt stråk från stadens mitt och vidare ut på landsbygden, så innebär konceptet att vi abstrakt kan föreställa oss bilden av exempelvis ett sammanhängande kustlandskap även om vi bara besöker strandängarna längs med en liten del av stråket. På så sätt berikas troligen upplevelsen av den lilla platsen i det större systemet. De ekologiska behov och värden som tillgodoses med sådana gröna stråk möjliggör dessutom ett gott biologiskt liv även inne i staden eftersom sammanhängande gröna miljöer och enhetliga, om än komplexa, biotoper är avgörande för att

växt och djurpopulationer ska kunna existera.

Trots den till synes bildliga och kommunikativa idén som strukturer och former utgör, handlar de ofta mer om vad de har potential till att utföra än hur de faktiskt ser ut. De har ett mervärde utöver summan av de komponenter som ingår i strukturen. Strukturer skapar varken grönskande upplevelser eller fyller rummen med ett levande innehåll. Däremot kan strukturer stödja förutsättningar för att människan ska kunna ta del av gröna upplevelser och, under optimala förutsättningar, själv vilja bidra med ett aktivt innehåll. Inom miljöpsykologin menar man att om människan kan identifiera sig med en plats och förstå den, kan hon också låta sig adderas till den. En urban grön struktur kan troligen skapa potentialer för en sådant mänskligt adderande till stadens platser, ett ägande av rummet kan uppstå då en känsla av delaktighet och förståelse finns för omgivningarna.

Lövie menar att grönstruktur bär både på en spatial och strukturell betydelse och kan betraktas som ett objekt som tillsammans med hus och vägar utgör staden. Han diskuterar grönskans spatiala fördelning och relation och hur vegetation kan bära identitetsskapande betydelser utifrån ikonologiska (symboliska) och morfologiska (typologiska) perspektiv (Lövie, 2003, s20). Enligt hans forskning inom grönstrukturplanering framhålls i de kommunala grönplanerna främst de fysiska och funktionella sambanden mellan gröna områden, vilket han benämner som ett "*sammanhängande objektperspektiv*" (Ibid., s 24). Som alternativ belyser han möjligheten att istället

använda grönstruktur ur ett "*morfologiskt strukturperspektiv*", genom att betrakta den som ett identitetskapande mönster för en specifik urban enhet, exempelvis stadsdelen, och menar att det sistnämnda perspektivet minskar det kvantitativa fokuset på brist och tillgång som är rådande i många grönplaner idag. Med ett morfologiskt perspektiv kan man istället fokusera på grönskans kvalitet.

Ett sådant perspektiv är troligtvis också mest användbart för att beskriva den täta stadens småskaliga vegetation, vilket skulle ge möjlighet att medvetet planera för varierade gröna identiteter mellan och inom stadsdelarna. Grönstruktur skulle då kunna integreras med stadsbyggnadsplaneringen och bidra till ett tydligare gestaltningsmässigt och landskapsarkitektoniskt fokus jämfört med den starka biologiska och ekologiska betoningen i det övergripande landskapsperspektiv som ofta förekommer i grönplaner.

Det finns självfallet likheter mellan grönstrukturer i landskapsskala och i en mindre stadsskala. Gunilla Lindholm, landskapsarkitekt och forskare på SLU Alnarp, menar i en föreläsning i kursen *Design, Concept & Theory - Urban Greenery* att grönstruktur inte ska likställas med landskap och natur. Istället bör en grön struktur ses mer som ett analytiskt koncept för att skapa goda livsmiljöer för människan mer än att försvara grönska i sig. Hon förespråkar en urban grön stomme som stöd för ett värdigt mänskligt liv, uppbyggt av sekvenser, rumsligheter och passager, och menar att variation i uttryck och en mångfald av synvinklar adderar till det urbana landskapet tillsammans med insikten

om värden i det existerande landskapet (Lindholm, 2011).

För den kompakta stadens agglomerat av människor, platser, grönska och byggnader är vikten av variation betydande. Kompakthet kan definieras på olika sätt och flera exempel på tät arkitektur visar att sättet vi använder strukturer på direkt relaterar till förutsättningar för ett mänskligt stadsliv, samt avgör möjligheter för att kunna integrera vegetation.

I avhandlingen "Mer park i tätare stad" undersöker landskapsarkitekten och forskaren Alexander Ståhle hur olika stadsstrukturer kan utgöra förutsättningar för tillgängligare friytor för exempelvis grönska. Hans studier påvisar paradoxalt nog att den täta innerstaden har "hög natur- och parktillgång" eftersom fler gator, eller axiallinjer/rörelsemönster, kan länka till dessa parker och friytor. Fler människor på mindre yta innebär ett högre potentiellt besöksstryck, vilket han menar leder till ökade resurser och på sikt ett högt och kvalitativt bruksvärde. Att innerstadsstrukturerna ofta gynnar en placering av sådana friytor längs med vardagliga rörelsestråk, till skillnad från i ytterområdena där grönstrukturen ofta är placerad som en krans eller ett bälte runt bostadsenklaverna, nämner han också som en viktig faktor för att staden ska upplevas som grön. Ståhle använder sig av Östermalm i Stockholm som praktexempel på hur grönstrukturen är integrerad och refererar till stadsplaneraren Albert Lindhagens Paris-inspirerade planeringsprinciper om parker "i hvars och ens mans väg" (Ståhle, 2005).

De gröna parkerna integreras i Östermalms stadsstruktur på så sätt att de ofta är synliga från de i övrigt allékantade gatorna. Grönskan fungerar här också som ett slags riktande stomme för rutnätets variation, dessutom varieras grönytorerna på ett flexibelt sätt i storlek och placering i relation till hur många kvarter de upptar.

Den klassiska rutnätsstaden har uppenbarligen strukturella fördelar med avseende på att rymma grönska och vegetation. En till synes fast och repetitiv form kan bära på en mängd olika uttryck och variation trots sin uppenbara översiktliga enkelhet. Positiva argument som stadsmässighet, orienterbarhet och läsbarhet används ofta vid planering av sådana stadsstrukturer, och kombinationen av en enkel grundform med en måttfull fasadbredd samt den rika fasadvariation som var vanlig vid rutnätsplanens och radialplanens tillblivelse under 1600-1800-talet är utmärkande. Den höga graden av detaljering, ofta i form av ornament lånade från växt- och djurriket eller ett dekorativt omtolkande av byggnadens inre tekniska funktioner, berikar fortfarande gatuupplevelsen för stadsmänniskorna. De senaste årtiondenas täta stadsstrukturer med avstamp i rutnätsstaden tycks ofta inte kunna erbjuda samma höga upplevelsekaraktär eftersom man i många fall bygger flera och i uttryck likartat förenklade och storskaligare kvarter på en och samma gång. Variationen uteblir och det enkla formspråket förpassas till ram för en lika förenklad upplevelse. Död repetition, som Deleuze troligen skulle ha kallat det (Deleuze, 2011).

Kanske kan de allt mer förekommande gröna fasaderna, så kallad

grön arkitektur, utgöra vår tids art nouveau eller nyjugend och bidra till detaljrika upplevelser i de upprutade gaturummen, dessutom med förmåga att skifta över säsong? Enkelhet i uttryck och utformning är ju inte en motsättning för upplevelser av estetik och skönhet, kanske snarare tvärtom. Väl avvägda och människorelaterade proportioner samt ett framhävande av materialegenskaper står sig ofta väl mot dekorationer, vilket kan vara intressant att diskutera i relation till stads- och grönstrukturer.

En motståndare till rutnätsstadens i vissa avseenden oändliga monoton och en tydlig förespråkare för människans upplevelse var 1800-talets stadsplanerare Camillo Sitte som betonade, likt Gehl gör idag, vikten av att lyfta fram platserna mellan husen (Sitte, 1982). Han förespråkade, tvärtemot sin tids ideal, den medeltida stadens strukturer där husen ofta står i ett mer irrationellt, irreguljärt och labyrinthiskt stadsmönster vilket har möjligheten att ge uppkomst till fascinerande platsbildningar. Den effektiva men spikraka gatan i rutnätsstaden, som kan betraktas som vistelseplats om den utformas med tillräcklig (men därmed utrymmeskrävande) bredd, agerar oftast som transittänk mellan större platsbildningar. Sådana gator kan upplevas gröna i de fall de är kantade av alléträd, men det är onekligen intressant att betrakta möjligheterna med en irreguljär struktur ur en mänsklig upplevelseaspekt, inte minst för att den har potential att skapa oväntade och intressanta ytor som kan rymma en urban grönska på ett kanske mindre förutsägbart sätt.

Att som människa få möta en mångfald av stadsrum är viktigt, och ett bra exempel på regisserad spatial variation utgör mässområdet BO01 i Malmö. Områdets yttre ring av höga hus, som ger skydd för vinden och ett enhetligt och lugnt möte med havet, skapar också förutsättningar för en inre spatial intensitet i det småskaliga gytter av hus och upplevelser som finns innanför. Ett publikt yttre rum som via semipublika och semiprivata små platser och gränder möter privata trädgårdar, där "platsen, vilan varandet" är "viktigare än rörelsen, hastigheten" (Dalman et al, 2001, s36-43). Mässarkitekten Klas Tham har med sin planerade mix av stormaskig och finmaskig nätstruktur av rum förstärkt av omgivande byggnader, och med människans preferenser i åtanke, skapat möjligheter till att kunna uppleva varierade uttryck och mångfald. Yttre spatial ordning, inre visuellt myller. Med plats för mänskligt liv fast på ett omvänt sätt, det yttre rummet är det intensiva publika och det inre istället det lugna semiprivata.

Det gröna greppet för BO01 har gjorts med liknande fördelning på större och mindre strukturer, de stora består av parker som i sin tur länkar till Malmös gröna huvudstråk i staden, och de mindre av en platsspecifik småskalig rumsstruktur (Dalman et al, 2001, s64-67). Det ekologiska fokuset är starkt, och till strukturen introducerades ett kvalitetsprogram med beräkningar för grönytefaktor, en metod för att "kvantifiera grönyta" för att kunna "garantera rik växtlighet", och gröna punkter med syfte att "stimulera den ekologiska mångfalden". Fokus på vatten i allmänhet och dagvattenhantering i synnerhet är stor, och

den grönska som förekommer här beskrivs i många fall som urban vilket mest tagit sig uttryck i att materialvalen till stor del utgörs av stål, asfalt och betong. På sommaren beskrivs därför också ofta stadsdelen som "en masugn" av de boende på grund av alla värmealstrande material.

I efterhand skriver mässplanechefen och landskapsarkitekten Agneta Persson, som var ansvarig för de gröna projekten inom BO01, om svårigheten med att rymma en växtlig variation, enligt henne på grund av de allt för små innergårdarna; "Tänk vilken rik variation av växter och djur vi skulle få på våra gårdar om vi vinnlade oss om att skapa många olika växtmiljöer: näringsrik och fattig jord, skuggigt och soligt, torrt och fuktigt i olika kombinationer!" (Ibid., 2001).

Labyrintiska strukturer och till synes fragmentariska kluster förekommer intressant nog också vid mer spontant uppkomna och oplanerade täta människoansamlingar som exempelvis slumbildningar och liknande. Kraven på lokal platskännedom ökar då kraftigt och blir till en förutsättning för orienterbarhet, vilket medför att högre krav behöver ställas på tydligare identiteter och karaktärer inom sådana strukturer. Det är intressant att här relatera till Appleyards (1970) studier om hur människan upplever den mentala bilden av staden, och framförallt då uppdelningen mellan sekventiella relationer och mer spatiala. Uppenbarligen har vi människor en komplex och intellektuell förmåga att orientera oss på fler sätt än det uppenbart logiskt effektiva, i det att vi kan förstå hur rumsligheter i staden relateras till varandra

utan att de definieras av rätvinkliga stråk. Den spatiala komplexiteten i en labyrintisk stadsstruktur är lockande och är i sig egentligen oerhört urban i sin variation av uttryck, och ser man till temporära kvaliteter kan den här typen av mer informella och odefinierade platser möjligen spatialt inbjuda till ett mer aktivt socialt deltagande från stadens människor, till skillnad från den för en exempelvis offentlig park tydligt planerade rutan i kvartersstaden. Kan stadens struktur fungera som generator för att möjliggöra en mer interaktivt tillåtande grönska, en socialt delaktig upplevelse bortom betraktande av grönska som objekt?

Kanske kan mer informella strukturer för en urban grönska på så sätt stödja stadens vitala och spontana sociala processer? Vågar man som människa ta plats på ett mer involverat sätt om det gröna rummet inte är så tydligt och hierarkiskt planerat, och kan det vara så att en vildare karaktär, med ett vildare innehåll och i en vildare struktur medför att människan också blir mer vågad i sitt sätt att interagera med omgivningen? Innebär motsatsen då att tillrättalagda miljöer skapar tillrättalagda beteenden hos människor? Är stadsstrukturer mer eller mindre tillåtande, eller är det just kontrasterna mellan det ordnade och det vilda som kan utgöra språngbräda för ett mer tillåtande sätt att se på stadens vegetation?

I arkitekten Bernard Tschumis undersökande av strukturer och konceptformer relaterar han sina egna projekt till olika begrepp. Han menar att en konceptform eller en struktur kan ses som en

arkitektonisk "generator för nya förutsättningar" för att "lokalisera aktiviteter eller generera händelser" (Tschumi, 2010, s19, egen översättning). När en struktur väl ska platsförankras uppstår ofta behovet av flexibilitet, och Tschumi nämner möjligheten att tilldela samma form olika volymer som ett möjligt sätt att uppnå det.

I en annan diskussion om *concept*, (idéstruktur, begrepp) *context* (sammanhang, plats) och *content* (innehåll) och begreppens relation till tabula rasa (konceptet) alternativt *genius loci* (kontext eller sammanhang) hänvisar han till tre möjliga strategier (Tschumi, 2004);

Indifference (likgiltig samexistens) - Det arkitektoniska konceptet och platsen samexisterar men interagerar inte vilket leder till möjligheten att uppnå både oväntat poetiska men också oansvariga resultat.

Reciprocity (ömsesidigt samspel) - Ett sammansmältande/flätande samspel mellan koncept och kontext till en sömlös enhet.

Conflict (kontrast) - Koncept som utformas strategiskt för att "krocka" med sin omgivande kontext i en slags motsatsernas kamp och förhandling.

Tschumi menar att de tre arkitektoniska strategierna av *indifference*, *reciprocity* och *conflict* kan användas för att arbeta med dels relationen mellan koncept (idéstruktur) och innehåll/funktion, men att de också är applicerbara på relationen mellan innehåll/funktion och

kontext/plats på så sätt att det finns ett mer eller mindre givet innehåll för en plats.

Det är fascinerande om man studerar sådana arkitektoniska strategier i relation till stadsstrukturer. Rutnätstaden kan ju på många sätt betraktas som ett koncept eller idéstruktur som betraktar platsen och kontexten som tabula rasa, och de grönytor som innefattas i en sådan struktur kan ses som kontrasterande men inte integrerade med bebyggelsen annat än på en översiktlig nivå. Där byggnadskvarteren slutar, vidtar gatan och därefter kommer parken i tydligt separerade stadselement.

Genom att diskutera sådana *samspelande*, *samexisterande* eller *kontrasterande* strategier i relation till en urban vegetation skulle man ytterligare kunna berika och nyansera möjligheterna att integrera grönska på varierade strukturella sätt i den täta staden. Dagens gröstrukturplanering i grönpplaner och översiktsplaner omhändertar framförallt de mot bebyggelsen och den hårdgjorda staden kontrasterande grönytorna, som på grund av storlek och tydlig avgränsning ofta är lätta att kartera. En mer integrerande samspelande gröstruktur skulle i gengäld kunna kännetecknas och karteras baserat på de grönytor som på olika komplexa sätt relaterar till en omgivande bebyggelse socialt eller ekonomiskt, genom att utgöra del av fastigheter såsom villaträdgårdar, idrottsanläggningar, verksamhetsområden, kvartersgårdar och liknande. En extremt integrerad gröstruktur skulle vidare kunna betecknas som

samexisterande , utan att för den sakens skull vara likgiltig som Tshumi anser, utan tvärtom samexisterande och interagerande, och därmed omhändertar de gröna ytor som är intimt kopplade till en byggd struktur som exempelvis gröna tak och väggar, strukturer för klättrande grönska och inte minst viktiga trädplanterade grönytor längs vägar och gator som idag klassas som impediment. Kanske finns det här en begreppsstrategi som, med avseende på möjligheten att kartlägga de *samspelande* och *samexisterande* grönstukturena, skulle kunna berika en mer integrerad syn på planeringen för en tät OCH grön stad?

Genom att studera stadsstrukturers olika skalor, från ett överordnat och storskaligt "superblock" via sociala mindre enheter om arbete/bostad/rekreation och vidare ner till lokala och självorganiserande komplexa labyrintiska strukturer i rutnätstaden Beijing, belyser Quiang Sheng den vitala och sociala aspekten av vardagslivet och hur det innefattas i dessa urbana spatiala strukturer (Sheng, 2006). I Deleuziansk anda menar Sheng att det kan vara värdefullt att betrakta urbanitet som ett komplext spatialt system av attraherande multipliciteter *inom* en större struktur av multipla singulariteter. Att lyfta fram sådana fragment av attraherande multipliciteter skulle kunna vara gångbart också för en urban och integrerad grönska, som ett slags stomme att bygga det sociala stadslivet kring.

Kanske handlar det egentligen inte om att förespråka det ena eller det andra stadsplaneidealet, utan istället inse att variationen av strukturella

uttryck kan gynna olika människors behov? Genom möjligheten att kunna utnyttja en labyrintisk potential inom ett strukturellt rutnätssystem skulle man kanske kunna finna ett sätt att integrera en småskalig samspelande eller samexisterande grönstruktur, en slags inre och för människan *närvarande* lokal grönska i en yttre orienterbar och maximalt *tillgänglig* och tät kvartersstad. Enligt Sheng så kan en sådan labyrintisk struktur, här i fallet Beijing, ses inte enbart som en kaotisk fragmentering av den urbana stadsväven, utan också som en möjlighet till variation av urbana ekologier med olika nischer med maximal kapacitet för att stötta social spontanitet på en plats.

Sett ur ett globalt perspektiv har vi troligen en skyldighet att se till att våra städer är så maximerat kompakta som det går avseende byggnader och invånare, men vi har också skyldighet att göra det på ett sätt och i en lokal struktur som värnar om både människor och grönska, platser och upplevelser.

URBAN GRÖNSKA SOM YTA - hur stort upplevs ett grönt rum -

Gröna strukturer, som i en karta definierar stadens gröna ytor av allmän vikt, kan ses som planeringsexpertens rationella och logiska verktyg för att kunna bevaka gröna värden gentemot tillväxande byggnadsstrukturer eller andra hårdgjorda ytor i staden. En tydlig och klassisk dikotomi mellan urban tillväxt och grönska, eller människa/natur, kan urskiljas vid hävdandet av sådana strukturer, vilket kanske tydligast syns i de olika färgade kartfälten och deras tillhörande beteckningar i översiktsplanens markanvändningskarta i ett slags ytornas kamp.

Trots att Malmö kallas parkernas stad så har människorna i staden en relativt liten andel tillgänglig grönyta per person. Genomsnittet för Sveriges tio största tätorter är ca 100kvm per person, i Malmö är motsvarigheten ca 40 kvm/person. I siffrorna, hämtade ur Malmö Grönplan (Malmö kommun, 2003), räknas då inte all vegetation in i den så kallade "grönmodellen" (ett redskap för att klassificera grönytor och analysera tillgången till grönytor med rekreativt värde) eftersom vissa grönyte kategorier står utan riktvärden. Det landskapsekologiska och övergripande perspektivet är tydligt i grönplanen, och utgör också ett viktigt grepp för att säkra de stora gröna volymerna till staden.

En tydlig konsekvens av ett sådant översiktligt perspektiv är att den småskaliga grönskan med ytor under 0,2ha klassas som impediment vilka faller utanför grönommodellen och därför varken redovisas eller ingår i den bristanalys som är utförd för Malmö. Impediment beskrivs i grönsplanen som "ofta störda miljöer" med "ett begränsat egenvärde för rekreation". För att känna in hur stort 0,2 ha, eller 2000 kvm, är så kan man försöka föreställa sig ca tre normalstora villaträdgårdar, alternativt lyfta ut enbart kronprinsessan Margaretas blomstergata från Pildammsparken och placera den i en annan kontext, eller se framför sig den lilla vattenparken med plaskdamm vid Södervärns vattentorn. Många lummiga bostadsgårdar i stenstaden faller ytmässigt också in i den här storleksklassen. Hälften så stor är exempelvis den ljuvliga Frans Suells trädgård vid Folkets park. Samtliga är ytor med goda potentialer för gröna upplevelser i Malmö.

Storleksklassen ovanför impediment i grönsmodellen klassas som gröning och avser ytintervallet 0,2-1ha. Gröning beskrivs i grönsplanen som en "liten offentlig grönyta" med "varierande innehåll och utformning". Malmö menar också att den är en "viktig grön träffpunkt/mötesplats" och "ett orienterande element" i staden. I en storleksmässig gradient följer härpå Grannskapspark (1-5ha), Stadsdelspark (5-10ha), Stadspark(>10ha) och slutligen Större natur- och rekreationsområde (>35ha).

Utöver utelämnandet av stadens småskaliga grönsstruktur (impediment) i grönsmodellen redovisas inte heller bostadsanknutna

grönytor såsom villaträdgårdar, kvartersgårdar eller andra gårdsmiljöer, och förutom sjukhusmiljöer undantas också samtliga institutions- och arbetsplatsanknutna gröna miljöer, (också de offentliga) och daghem- och skolgårdar samt äldreboende. I kategorin särskilda fritidsområden redovisas förvisso idrottsanläggningar, golfbanor, koloniområden m.m., men de undantas samtliga från den efterföljande bristanalysen, vilket också gäller för stadens begravningsplatser och kyrkogårdar. Inte heller stadens omgivande jordbruksmark redovisas eller ingår i någon bristanalys för tillgång till grönska. Kategorierna utan riktvärden i grönsmodellen beskrivs däremot kortfattat i text, om bostadsgårdar skriver man till exempel att de "har en viktig rekreativ funktion, inte minst för barn, småbarnsföräldrar och äldre, vilka är de flitigaste användarna", men att de anses tillgängliga för allmänheten endast som "skådebröd".

Även om Malmö stad är transparenta med vilka kategorier av grönytor de avser att kartera i sin grönsmodell, går det inte att undgå att fundera över vad som händer med de grönytor som inte anses passa in? Talesättet "syns man inte, så finns man inte" är kanske väl drastiskt att använda i detta avseende eftersom Malmö faktiskt redogör för det man inte redovisar i kartform. Samtidigt är det kanske inte så förvånande att det övergripande landsbygdsperspektivet i grönsplanen ger en tydlig effekt i de slutliga förslagen och grönsstrategierna för Malmö stad; av 33 nya föreslagna större grönområden finns endast 5st inom den huvudsakliga stadsgränsen, resterande är planerade till den omgivande landsbygden. Vilka strategier har då Malmö för gröna

ytor inne i den täta stadsmiljön?

I den föreslagna generella strategin vars huvudsakliga mål är "att öka den sammanlagda arealen grön mark i Malmö" samt "att säkerställa värdefull grön mark så att denna skyddas från exploatering" så hänvisar man främst till plan- och bygglagens möjligheter att skydda och säkerställa värdefulla grönytor i stadsmiljö, med särskild möjlighet att använda sig av miljökonsekvensbeskrivningar. De generella målen delas sedan upp i rekreativa och biologiska mål. I den rekreativa delen belyser man främst strategierna att utveckla och bevara befintliga grönytor genom ökad tillgänglighet till dem och med minskad barriäreffekt kring dem, men också skapa nya grönområden i de bristområden som framkommit vid analysen.

Malmö stad poängterar vikten av att befintliga stora gröna strukturer, den gröna stommen, inne i stadsmiljön behöver kompletteras med en nätverksstruktur av "grön mark" bestående av "små parker, bostadsgårdar, skolgårdar, alléer, villaträdgårdar och småvatten", utan att behandla denna fina struktur närmre. Man hänvisar istället till att "i arbetet med det gröna på stadsdels-, områdes- och kvartersnivå är det viktigt att konkreta förslag på mindre grönytor tas fram så att dessa kan komplettera den grova strukturen". Att inte bara grönytans storlek, utan också dess fysiska sammanhang, tycks ha stor betydelse för strategier och resultat i den översiktliga grönplaneringen är tydligt. Självfallet är det bra att planera för kvalitativ grönska också på landsbygden, men kanske är det viktigt att använda gröna

ekonomiska resurser där det finns flest människor i den täta staden? Idag finns det inga grönplaner på stadsdelsnivå, vilka möjligen skulle kunna ta vid där den översiktliga grönplanen avslutar, så medan Malmö stad fokuserar på gröna stråk utanför staden så är frågan vem som planerar för den samspelade och samexisterande finmaskiga grönstrukturen inne i staden befogad att ställa.

I Malmö Översiktsplan från år 2000, som är det i dagsläget vägledande dokumentet vid utformning av staden (en ny översiktsplan är på remiss, se kap. 1) och som i sin tur kompletteras av grönplanen, går gränsen för väsentliga grönytor ännu högre. Gröna ytor under 0,5ha redovisas i allmänhet inte alls (Malmö Kommun, 2000). Som intressant jämförelse motsvarar en sådan yta en dryg kilometers promenad längs the High Line i New York.

Lundgren Alm diskuterar i relation till grönplaneringen begreppen formell grönstruktur, som utgör de gröna arealer som identifierats i kommunernas grönplaner, respektive faktisk grönstruktur, som hon menar rymmer "arealer inom industriområden, mellan- och längs olika transportleder, stränder mot vattendrag, bostadsgårdar samt villa- och radusträdgårdar." Hon kritiserar därmed den kommunala synen på vad grönstruktur i stadsmiljö egentligen är, och belyser också hur den formella grönstrukturen bara avser de större sammanhängande grönytor i staden och därmed, som beskrivits ovan, undantar de små eller enskilda gröna objekten (Lundgren Alm, 2001, s 96).

I sociotopkartan för Stockholm stad har bland andra landskapsarkitekten Alexander Ståhle arbetat med att kartlägga friytors sociala och kvalitativa bruksvärden för olika gröna områden, som ett komplement till befintliga biotopkartor. Karteringen har baserats på både expertuttåtanden och brukarundersökningar och friytorna har delats in i offentliga respektive privata sociotoper och belysts utifrån hur värdefulla de anses vara från ett socialt, kulturellt, lokalt och regionalt perspektiv (Ståhle, 2005, s140). Offentliga sociotoper, som Ståhle klassar som värdefulla friytor på grund av deras allmänna tillgänglighet, avser endast ytor över 0,5ha. Privata sociotoper berör friytor mindre än 0,5ha och de behandlas då som del av ett bebyggelseområde eftersom de ofta utgörs av kvartersmark. De ses som "övriga friytor på fastighetsmark, vilka principiellt bedöms vara otillgängliga för allmänheten" på grund av territorialitet, revir eller fysisk svårtillgänglighet och karteras efter procentuell "privatiseringsgrad" i relation till stadstypologi, täthet och möjlig tillgång till värdefulla friytor. Fyra klasser av privata sociotoper fördelas därmed i intervallen 0-100 %, som exempel klassas stenstaden Östermalm som en mycket tät bebyggelse med mindre än 25% värdefulla friytor, i andra änden finns trädgårdsstaden Äppelviken som klassas som mycket gles bebyggelse med mer än 75% värdefulla friytor.

I den slutliga sociotopkartan ges sedan de offentliga sociotoperna olika attribut för vilka bruksvärden de innehåller. Bruksvärdena sammanfattas i tio större grupper som omfattar vatten, aktivitet, folkliv, grön oas, lek, naturupplevelser, picknick, ro, utsikt och odling.

Även vissa viktiga gröna stråk karteras med bruksvärden. Däremot karteras inga bruksvärden för de privata sociotoperna, det vill säga ytorna under 0,5ha. Ståhle, med sitt fokus på offentlig analys och översiktighet av stadens rörelser, undgår avsiktligt genom sin metod att kartlägga de små lokala upplevelsernas bruksvärden eftersom friytor under 0,5ha automatiskt klassas som privata och därmed anses förknippade med diverse territoriell problematik. Ståhle menar att han i sin avgränsning utgått från en allemansrättslig praxis för intrång, vilken innebär att friytor i bebyggelse med en diameter <60-70 meter bör räknas som privata.

Genom att fokusera på bruksvärden i den tillgängliga större grönskan, i Ståhles fall sociotopen, undantas samtidigt bruksvärdena för den närvarande och lokala vardagsgrönskan. Som om det vi kan besöka, det tillgängliga, blivit viktigare att kartera än det vi upplever i vår omedelbara närhet. Ståhle nämner att det är axialernas tillgänglighet som binder ihop stadens offentliga vistelserum eller sociotoper, själva rörelsen mellan tomterna, men undantar genom förenkling och urval/ bortval många av de mindre ytor som är direkt möjliga att uppleva som gröna och rekreativa dels vid förflyttning, men framförallt vid vistelse och ett vardagsliv i staden. Staden som verklig och lokal livsmiljö tenderar ofta att redovisas eller karteras skevt och ur ett tydligt offentligt expertperspektiv, trots ärliga intentioner om initial brukarmedverkan och tankar om att synliggöra ett brukarperspektiv. Till kartan/modellens/analysens makt innebär att i en ambition att redogöra för vissa sammanhang så måste man samtidigt välja bort en

enorm mängd verklighet, som för experten inte ter sig representerbart eller intressant.

Lindholm skiljer mellan grönstruktur som aktivitet, att grönstrukturera, och resultatet av en sådan aktivitet i det att hon menar att stadens gröna områden ofta snarare bildar ett visuellt mönster än en grönstruktur, eftersom det saknas just ett aktivt strukturerande i stadsmiljön. Planerarens syn på urban grönska skiljer sig också ofta mot stadsinvånarens, i det att kartans grönstruktur sällan är representativ för upplevelsen av de gröna ytorna i verkligheten (Lindholm, 2002).

Till denna strukturers motsättning mellan det karterade och det upplevda kan man också knyta diskussionen om det planerade respektive oplanerade. Likt Lapintie (2005) påpekar i en diskussion om planeringens legitimitet så är det intressant att filosofiskt undersöka varför vi planerar gröna strukturer och mot vad vi försvarar dessa gröna, naturlika artefakter. Det kanske mest uppenbara "hotet" innebär förenklat att varhelst det sker en urban tillväxt så är det ofta på bekostnad av grönskan. Idag fokuserar ofta stadsplanerare på att utveckla just verktyg och koncept för att kommunicera och bemöta rationella argument om urban tillväxt med lika rationella (ekologiska, sociala, ekonomiska) argument om behovet av grönska. Lapintie menar att det bakom denna uppenbara dualism finns en annan slags bakomliggande dualism som snarare berör hanterandet av det som hamnar utanför det planerade, dualismen mellan planerarens rationella logik och folkets och människans irrationella begär. Via referenser till

Platon erbjuder Lapintie en insikt om det omöjliga i att kommunicera med irrationaliteten och oförutsägbarheten hos en människomassa och han menar att kommunikativa policys eller dialogprojekt (som ofta handlar om att uppnå konsensus i en viss grupp och för en viss yta) inte har möjlighet att överbrygga klyftan mellan det kontrollerade och det okontrollerade, utan att det tvärtom handlar om att acceptera och synliggöra det irrationella snarare än att försöka kontrollera det i ett slags planerande för det oplanerade.

Om man ställer ett sådant antagande om att acceptera människans begär och behov av att påverka, så handlar det kanske förutom om att acceptera också om att öppna upp och vara tillåtande för alternativa och spontana händelseutvecklingar orsakade av denna mänskliga irrationalitet. Eller till och med att bjuda in och våga uppmuntra till sådana mer kaosartade sidor hos människan? Spänningen i det oväntade, kontrasten mot det ordnade och till och med farligheten, berör inte det i själva verket den längtan efter en vildhet som saknas i den ofta tillrättalagda staden? Lapintie beskriver hur irrationalitet enbart kan bli tystad, kontrollerad eller förstörd och utav dem tre måste väl någorlunda kontrollerade former av irrationalitet vara att föredra framför att helt utesluta ett sådant inslag i staden? Att inom staden våga avsätta och lämna ytor bara för att se vad som möjligen skulle kunna hända, och kanske till och med att bjuda in till en sådan möjlighet även om det sker i den kontrollerade form som staden i sig själv utgör? De flesta betraktar gröna irrationella inslag som exempelvis guerilla gardening eller micro gardening som

något positivt. Hellre en irrationell vilja än ingen vilja alls, och risken lär kanske snarare bli att allas yta blir till ingens yta i en stad där vi är vana vid att det mesta är omhändertaget.

Vilka effekter har det för den enskilda människan då man planerar stadens grönska främst ur ett kvantitativt landskapsperspektiv? Vem sörjer för att människans upplevelse av den riktigt nära och småskaliga grönskan blir positiv utanför de större grönområdena? Med planeringsfokus på en storskalig och tillgänglig grönska, hur ska man lyckas med att integrera en närvarande och lokal grönska i den täta staden på ett flexibelt och mångfunktionellt sätt? Att påstå att en grön och rekreativ urban upplevelse enbart skulle avgöras av storlek gör inte ens Malmö stad i sin grönplan, men att kategoriskt utesluta vissa storleksklasser eller mer "svårtillgängliga" och "svårbeskrivbara" men vardagliga gröna funktioner ger med all sannolikhet konsekvenser inom stadsplaneringen för den gröna men täta staden. Det som inte syns på kartan, tenderar som bekant inte heller att finnas i planerarens värld.

Kan en grönyta, för att kunna hanteras inom en översiktlig planering, definieras på annat sätt än med dess kvantitativa areal? Ståhle gör ett försök att knyta en integrerad grönska till stadstypologin utan att gå närmre in på förekommande bruksvärden. Lövré diskuterar ur ett kulturellt perspektiv begreppet konceptuell grönstruktur som har likheter med Ståhles bebyggelseområden men också med Lundgren Alms faktiska grönstruktur. Lövré menar att där den faktiska strukturen

utgår från den formella planens definitioner och den obebyggda marken, så strävar en konceptuell grönstruktur "snarare mot en diversifiering av grönstruktur som spatial och fysisk miljö för att kunna analysera skillnader och likheter" (Lövré, 2003, s. 43). De gröna koncept som Lövrés variant av grönstruktur syftar till kan betraktas närmast som urbana och gröna stadsenheter, infogade i staden som ett resultat av traditioner och kulturella föreställningar. Villan och dess trädgård är ett exempel på ett sådant koncept, flerbostadshuset och den tillhörande parken ett annat. Grönytan ingår då som en kulturellt integrerad del av stadsstrukturen och får ett slags social tillhörighet till dess omgivande byggnader.

Från ett spatialt perspektiv är tanken att fördela stadsvävens grönska i mindre men integrerade delar eller koncept intressant och det skulle kunna möjliggöra en tydligare definition av inte minst den småskaliga och idag utelämnade grönskan i relation till de omgivande byggnaderna och deras användning. Nästan som en strukturellt social segmentering av grönstråken genom staden i jämförelse med "den traditionella grönstrukturplaneringen, som låser sig vid en spatial definition (det ickebyggda)" (Lövré, 2005, s43). Lövré anser också, i en diskussion om integrerade respektive separerande synsätt på urban grönska, att "det obebyggda tydligt kan kopplas till ett separerande perspektiv på grönstruktur i urban miljö" medan gröna koncept kan "bindas till en mer integrerad syn på grönstruktur i staden" (ibid., s57). Han nämner dock lite om upplevelsen och karaktären av sådana integrerade kulturella enheter, och använder medvetet vardagliga och för brukare

igenkännbara begrepp som trädgård, park, kyrkogårdar m.m för att visa exempel på kulturella koncept.

Det kan vara intressant att studera hur stadens grönska inom sådana integrerade och konceptuella grönytor kan kvalitetssäkras upplevelsemässigt och ur ett ekologiskt funktionsperspektiv. Koncept kan ju ses som en meningsbärande idé, och kanske skulle man kunna diskutera möjliga tillägg till Lövries kulturella (och Ståhles sociala) och spatiala konceptindelning som ett slags multikoncept, där både värden för upplevelse och gröna ekologiska funktioner skulle kunna integreras. Ett vidgande multikoncept skulle dessutom kunna stärka identitet och variation inom exempelvis begreppet trädgård (publikt artrikt trädgårdsstråk, semi-privata vilda bostadsgårdar m.m), men kanske väsentligast är att de småskaliga strukturerna skulle få en lokal tillhörighet till ett grönt koncept snarare än att hamna utanför de stora grönstråken och grönkartorna.

Jürgen Habermas, en tysk socialteoretisk filosof och kritiker, menar att det mänskliga intresset i att tekniskt försöka kontrollera och planera naturen är något som faller sig socialt naturligt för oss människor. Problem uppstår dock enligt honom då praktiska frågor om det goda livet reduceras till tekniska problem för en elit, vilket eliminerar ett publikt behov av att demokratiskt diskutera våra livsvärden. Habermas anser att människan agerar kommunikativt på två sociala nivåer. Den ena berör en kommunikativ mikroskala som relaterar till vardagslivets *livsvärld*, där vi skapar grundläggande föreställningar om oss själva

och samhället genom sociala relationer till våra medmänniskor. Den andra berör makroskalans systematiska integration i samhället utifrån marknadsmekanismer, vilket benämns som en *systemvärld* där ekonomisk och politisk makt styr och ofta får ökad betydelse, på livsvärldens bekostnad (Habermas, 1995)

Ståhle menar att han i sina sociotopkartor gör en ansats till att använda sig av just livsvärldsmått genom att försöka kvantifiera socialt upplevda värden för olika offentliga friytor i staden (Ståhle, 2005, s 21). Han uttrycker ett planeringsbehov av att kunna använda sig av sådana normativa och empiriskt validerade mått och anser, likt Habermas tankar om människans grundläggande intresse att kontrollera naturen, att kvantitativa mått också är en slags sociala konstruktioner. Samtidigt är det onekligen problematiskt att göra anspråk på att kartera människors livsvärld, och samtidigt inrikta sig så fokuserat på att enbart beskriva bruksvärden för offentliga grönytor och så gott som utesluta de komplexa relationer och gröna upplevelser som kan rymmas inom bebyggelseområdena.

En av de mest intressanta upptäckterna Ståhle gör när han jämför stadsstrukturer i relation till friytor är hans slutsatser om att friytorna har allt att vinna på att placeras i det vardagliga rörelsemönstret och i anslutning till de stadsrum där människan vistas var dag. Så är ofta fallet vad gäller till exempel placeringen av de större parkerna i innerstadens kvarterstad till skillnad från ytterområdenas öppnare grönstrukturer. Men i ett vardagligt rörelsemönster rör vi oss hela tiden

mellan våra privata domäner och de offentliga, samt gränslanden där emellan, och Ståhles sociotopkartering visar snarare på ett offentligt rörelsemönster mellan offentliga platser än ett vardagligt, som är mycket mer komplext. Parkerna är oersättliga på att erbjuda gröna livsrum och paus från stadens brus, men det är väl ändå här, i den direkta anslutningen till människors hem och arbete som den största delen av livsvärlden utspelar sig? På den allmänna gatan, i det gemensamma kvarteret eller på den privata innergården.

Kan den täta stadens småskaliga grönytor, idag undantagna från planeringen, relatera till och stödja ett behov av en sådan social mikroskala och livsvärld? Hur kan vi låta människor få ta del av och påverka de lokala platserna, de för individen direkt berörande, engagerande och identitetsskapande som just den egna gatan, gården eller kvarteret? De vardagligt närvarande platserna som direkt relaterar till vår livsvärld engagerar oss, vilket märks speciellt i relation till de NIMBY-effekter som ofta uppstår då förändringar sker på platser i vår omedelbara närhet. Inte sällan läser man upprörda insändare om exempelvis träd som fällts utanför någons fönster. Kan det vara så att förändringar i våra närvarande gröna ytor berör och upprör oss så starkt eftersom de direkt relaterar till vår vardagliga sociala livsvärld? Om så är fallet, innebär det inte att vi som planerare av de gröna strukturerna måste tränga djupare ner i de *kontrasterande* grönfärgade ytor på kartan, men också våga titta utanför dem på de *samspelande* och *samexisterande* grönytor tillsammans med brukarna för att kunna skapa den gröna och täta stadens livsmiljö?

URBAN GRÖNSKA OCH RELATION/TERRITORIUM

- vem äger, brukar eller upplever stadens grönska? -

Grönska är något vi människor upplever bortom gröna stråk, fastighetsgränser och sociala territorium. En promenad genom villakvarteret kan på sätt och vis jämföras med promenaden i stadsparken, med avseende på att grönskan utgör något vi kan betrakta och visuellt ta del av men inte aktivt förändra eller kontrollera. Trots det erbjuder den oss en rekreativ upplevelse. En publik stadspark eller ett torgrum ger oss å andra sidan större möjligheter till spatial aktivitet och vistelse och bjuder i bästa fall också på rika växtkaraktärer förutsatt att det offentliga omhändertagandet är resursstarkt nog. Den privata villaträdgården och den publika parken utgör två tydliga urbansociala ytterligheter eller sfärer i en gradient mellan privata och publika rättigheter. Däremellan finns den mer komplexa semi-publika och semi-privata sfären. Kvartersgårdar, förgårdsmarker samt diverse mindre restytor eller oplanerade ytor i staden kan räknas hit. Hur kan då sådana urbansociala domäner hanteras i relation till upplevelsen av en urban grönska?

Lofland (1989) belyser urban sociologi och interagerandet mellan stadens människor utifrån tre kategorier, *public*, *parochial* och *private realm*. Den privata domänen menar hon berör de intima banden

mellan medlemmar inom ett hushåll eller ett personligt nätverk. Den parokiala sfären, här översatt som grannskapssfären, definieras av interpersonella nätverk av bekanta, ofta lokaliserade i grannskap, på arbetsplatser eller i en bekantskapskrets. Den publika domänen menar hon främst är gatans offentliga värld. Hon går hand i hand med Jane Jacobs i det att hon kritiserar det amerikanska förortsidealet, bilberoendet och funktionsuppdelningen av arbete och boende. Vidare betonar hon vikten av fysiska strukturer främst för att stödja social vistelse i den publika sfären, vilken också är en stor bristvara i många amerikanska städer. Europeiska städer har ju på många sätt anammats fördelningen mellan det privata och publika i bättre strukturer, även om stadsutglesning förekommer också här.

I likhet med Lövries kulturella gröna koncept är det intressant att relatera planeringen av gröonstrukturer till sådana sociala domäner och strukturer. Den publika och offentliga grönskans stora volymer kan visserligen anses säkerställd genom dess övergripande fokus i grönpeneringen, och också de helt privata grönstrukturerna får anses relativt enkla att planera för och kartera. Frågan är vad som händer med de spännande och ofta småskaliga gränslanden mellan privat/grannskap och grannskap/publikt? Är det här man kan finna nya mik로그rönstrukturer som överbryggar gränslandet mellan ett brukande och ett ägande?

Stähle diskuterar fyra rättighetsregimer utifrån Bromley som vidare fördjupar den vanligt förekommande gradienten mellan privat/

semiprivat/semipublikt/publikt (Stähle, 2005, s33). Varje regimer menar Bromley "är en struktur av rättigheter och skyldigheter som karaktäriserar förhållandet mellan individer rörande en resurs eller vara, och visar vem som har rätt att använda nyttigheten" (Stähle, 2005, s86). De redovisas kort nedan;

Fri tillgång/kollektiv nyttighet – innebär exempelvis att andas luft, simma i havet, allemansrätt

Offentlig rättighet/kollektiv nyttighet – som gemensam resurs och därmed tullnyttighet (skattefinansierad), ex gator, torg, parker, stadsrum.

Gemensamma rättigheter/privata nyttigheter för viss lokal grupp – ex samfälligheter, koloniträdgårdar, kvartersgårdar.

Privata rättigheter/privata nyttigheter – villaträdgård, när jag som enskild individ strävar efter att maximera vinsten för nyttigheten så maximeras samtidigt den samhälleliga vinsten.

En stor del av den kommunala grönpeneringen i städer berör, som beskrivits tidigare, främst de offentliga rättigheterna och den allmänna platsmarken med tydligt fokus på kvantiteter och ofta med en nedre minsta relevans på yta. Upplevelsen av sådana regimers gröna ytor för kollektivt nyttjande relaterar ofta till skötselintensiteten, som direkt bestäms av kommunens möjligheter till skatteintäkter och ekonomiska

resursfördelning. Även om många politiker och tjänstemän idag är fullt medvetna om grönskans rekreativa effekter och miljöpsykologiska förebyggande av diverse stressrelaterade sjukdomar, så innebär detta ekonomiska beroende troligen en viss utsatthet, och i valet mellan ett akut behov av att snöröja gator och torg eller ett tänkt upprustande eller nybyggnation av en park drar ofta det senare alternativet den kortaste stickan.

Skulle man, i den täta OCH gröna staden, kunna använda sig av andra mer multifunktionella tankebanor och handlingsmönster avseende regimrättigheter genom att försöka kombinera ovanstående urbansociologiska indelningar? Kan något som delas av alla i en kollektiv nytthet bekostas av en enskild finansiär, möjligen i form av välvilja från ett företag som önskar ett ökat grönt anseende, och ur skötselsynpunkt omhändertas av enskilda intresserade individer? Kan en individs privata yta och rättighet ingå i ett ekologiskt kollektivt system för ex dagvattenhantering, eller kan underutnyttjade grönområden kring offentliga byggnader upplåtas för gemensamma rättigheter för en viss lokal användargrupp? Skulle man kunna öppna upp privata innergårdar delvis och erbjuda publika gröna rum bortom gatans buller, kanske i relation till en verksamhet som huserar i delar av de omslutande fastigheterna? Kan ett privat grönt taklandskap göras tillgängligt för alla och omhändertas av en trädgårdsförening? Eller kan fastighetsindelningens gränser bli andra än de vi är vana vid så att bostadsgårdar, hustak eller husfasader kan övergå till allmän platsmark?

Det finns många exempel på både småskaliga grönutplevelser och upplevelser bortom etablerade sociala domäner, ett spännande initiativ är de stadsdelsträdgårdar som bland annat diskuteras av Marie Larsson, där hon poängterar den kreativa kraft och potential som finns hos människorna i staden (Larsson, 2010). Att öppna för sådana samarbeten och tankesätt över gränserna skulle innebära nya territorier och relationer och kunna leda till att lokalisera platser för en grönare urbanitet för människorna i staden.

Lofland(1989) gör intressanta historiska jämförelser inom den urbana sociologin och menar att i de stadsformer och strukturer som förekom innan industrialismen, ägde en stor del av det sociala livet rum i den publika sfären av en nödvändighet, eftersom olika vardagsaktiviteter ofta innefattade rörelsemönster till fots. Den privata sfären var också betydligt mer överbefolkad än idag, vilket gjorde det publika rummet till ett mer uthärdligt alternativ sett till rymd, ljus och luft. Med industrialismen kom stora förändringar och möjligheter att transportera människan över större avstånd och städerna växte både till yta och till innehåll. För det sociala livet innebar det ett skifte mot att i huvudsak istället främst äga rum i den privata sfären men också i grannskapssfären i de stora homogena bostads- och verksamhetsområdena.

Idag ser vi återigen ett starkt intresse för urbanitet i det publika rummet och i livet mellan husen, inte minst med förespråkare som Jan Gehl (2001) och hans teorier om vardagliga rörelsemönster. Han delar,

grovt förenklat, in utomhusaktiviteter i tre kategorier; *nödvändiga* (från och till arbete, skola, affären m.m.), *valbara* (om förutsättningarna är rätt sker frivilliga aktiviteter som promenader för frisk luft, sitta i solen m.m.) samt *sociala* aktiviteter (som sker först då människor vistas i stadsmiljön av fri vilja och inkluderar passiva sociala kontakter som att betrakta och lyssna på andra människor). Gehl menar att om stadsmiljön är av låg kvalitet, så sker endast de nödvändiga aktiviteterna och människor skyndar hem till sina privata sfärer. En högkvalitativ stadsmiljö skapar istället lust att dröja sig kvar och ger förutsättningar för valbara aktiviteter, vilket i sin tur skapar goda förutsättningar för sociala kvaliteter.

De högkvalitativa och täta stadsstrukturerna i fotgångarstaden är åter aktuella, och i takt med att allt fler människor ska få plats på en allt mindre yta är det intressant att diskutera om de privata gröna sfärerna kan göras mer publikt tillgängliga och komma till nytta för fler människor. Till skillnad mot hur invånarna i de förindustriella städerna flydde från missförhållanden i de privata sfärerna till den publika rymden, behöver vi kanske idag i våra tätare städer se på den privata sfären som en möjlig publik tillflykt?

Om man betraktar den täta stenstaden från ett flygfoto så slås man ofta av hur mycket grönska som staden rymmer inne i kvarteren, men som inte upplevs utifrån gatan. Kan sådana grönskande ytor göras mer publika och tillgängliga? Spännande exempel på detta har lyfts fram både i examensarbeten (Stewart, 2011) och i nya

planeringsprojekt för staden Lyon (Lauri, 2011), och kan för all del också relateras till funktionalismens ideal om öppna bostadsgårdar. Sett till ett ökat behov av sammanhängande ekologiska vatten- och grönstrukturer också i den lilla kvartersskalan, samt begäret efter nya estetiska och sociala närvarande grönupplevelser, är det intressant att diskutera en sådan möjlighet.

För att kunna öka de publika gröna fragmenten i staden på den privata sfärens bekostnad, så behövs det troligen en utveckling och vidgning av diskussionen kring hur den privata gröna sfären i gengäld kan förbättras i direkt relation till byggnadernas arkitektur i form av takträdgårdar, vertikala trädgårdar och större terrasser för odling och gemenskap, vilket redan idag efterfrågas av många vid val av boende. Är det möjligt att en gigantisk gemensam takträdgård för vistelse och rekreation som kan nås via vertikala privata grönstrukturer skulle kunna ersätta bostadsgården och de normalt semi-privata sociala ytorna bakom husen? Det skulle kunna frigöra markutrymme för en ökad publik ekologisk och social grönstruktur, i direkt närhet till vardagslivet och med grönytor som berör och engagerar på grund av att de finns i en omedelbar närhet till människan. Det annars ofta hårdgjorda *livet mellan husen* skulle då kunna kompletteras med ett grönare publikt alternativ i *livet bakom husen*.

En sådan integrerad mikrogrönstruktur innebär en blandning av influenser från den täta stadens slutna rumslighet, funktionalismens öppna gröna ideal och dagens ekologiska behov till en ny estetisk och

social mix, ett nytt kulturellt grönt koncept. Men med ett kommunalt fokus på offentligt tillgängliga större grönsstrukturer i grönpeneringen riskerar dock sikten att skymmas för analyser av en sådan närvarande grönska i staden som berör den här spännande sociala sfären och gränsen mellan det privata och det publika.

URBAN GRÖNSKA OCH TILLGÄNGLIGHET

-liten och närvarande kompletterar stor och tillgänglig -

"The city is so vast and we have so much to say to each other."
Uttrycket är hämtat från Federico Fellinis film från 1957, *Nights of Caribia*. Filmen skildrar den hårda stadsverkligheten i efterkrigstidens Rom, och följer glädjeflickan Cabirias nattliga vandringar i staden på jakt efter lycka och sann kärlek. Uttrycket, och filmen, är intressant eftersom det speglar människans behov av närhet till andra, i närheten kan vi ana lyckan.

Hur relaterar det till en urban grönska? Precis som med människor, så behöver vi hålla grönska nära inpå oss för att fullt ut kunna uppleva alla dess detaljer och processer. Den tillgängliga och nog så viktiga större parken blir gärna en trevlig bekantskap på avstånd och en viktig flykt undan stadens buller, men den närvarande grönskan på gatan, gården och i det närmsta kvarteret är den vi följer under säsonger och i tillväxt, här kan vi studera de detaljer som lätt tycks bli till en grön massa i den stora parken. Den nära grönskan kan vi vårda, experimentera och interagera med, för att låta oss förtjusas eller förfäras av resultaten.

Den närvarande, vardagliga och småskaliga grönskan är ofta kopplad direkt till bebyggelsestrukturer. Småskalighet har ju den stora fördelen

att den är lätt att integrera mellan hus och gator, medan större gröna strukturer är svårare, kanske är det också därför de hanteras som separata men tillgängliga element vid sidan av bebyggelsen.

Tillgänglighetsbegreppet rymmer dock flera dimensioner än enbart avstånd, vilket diskuteras av Ståhle (2005, s 17). Han betraktar tillgänglighet utifrån tre olika aspekter;

1. Tillgång för vem och hur många, som enskild eller allmän tillhörighet
2. Tillgång till vad och hur mycket, som kvalitativ och kvantitativ tillgänglighet
3. Tillgång på något nära och tillgängligt, som fysiskt och mentalt värdefullt utbud

Tillgänglighet rymmer både en social och rumslig dimension samtidigt, och Ståhle menar att tillgångsbegrepp alltid utgår från individen och dess rumsliga eller sociala läge, och att relationen mellan ytors tillgänglighet, bruksvärde och utbud är oerhört centralt i stadsplaneringssammanhang. Han påpekar också det intressanta faktum att "allmänhet, politiker, planerare och byggare i dagligt tal sällan skiljer konsekvent på *tillgång till* (tillgänglighet) och *tillgång på* (utbud)".

För att kunna skapa mer närvarande grönstrukturer i den täta staden behöver vi troligen behandla dessa båda aspekter både strukturellt och kvalitativt. I de brukarundersökningar som gjorts inför sociotopkartan

framkommer det att en otillgänglig grönyta eller park värderas lägre av stadsborna, och Ståhle menar att det t o m kan sägas "att ett grönområdes största värde är att det ligger nära"(2005, s18). Lika logiskt är det att ett grönområde som ligger *tillgängligt till*, men inte har någon *tillgång på* kvalitativ grönska också värderas lågt.

Hur nära individens rumsliga och sociala läge är då nära och hur långt bort är något som anses tillgängligt? Av de åtta parkkaraktärer för upplevelse som har arbetats fram av Patrick Grahn fanns ju ursprungligen också en nionde karaktär, *Tillgänglighet*, vilken har lett fram till en rekommendation om att avståndet till större parker över 1ha ska vara max 300m. Avståndet har anammats av många kommuner i olika tillgänglighetsanalyser för stadsgrönska.

Vid sådana analyser, som oftast berör *tillgänglighet till* grönstrukturer anges avstånden i relation till just vistelseytans storlek och nedan redogörs för några exempel. I Malmö stads grönplan (2003) kompletterar man tillgänglighetsanalyserna (*tillgänglighet till*) med att ange avstånd både i meter och i hur många minuter det tar att promenera till en grönskande upplevelse, och man menar att *gröningar* mellan 0,2-1ha ska finnas inom 300 meter (5min), *grannskapsparker* om 1-5ha ska finnas inom 500m (8min), *stadsdelsparker* om 5-10ha inom 1km (15min), *stadsparker* över 10ha inom 2km (30min) och slutligen att *större natur- och rekreationsområden* över 35ha ska finnas max 3km från bostaden vilket motsvarar 15 minuters cykeltur.

I sociotopkartan för Stockholm kombineras kvantitativ *tillgänglighet till* (nåbarhet) med kvalitativ *tillgänglighet på* (utbud) och friytornas storlek. De kvantitativa avstånden i relation till vistelseytan är betydligt närmre än de som förekommer i Malmö stads grönsplan, och Stockholm stad hänvisar till att *kvartersparker* med vistelseytan 0,5-5ha bör kunna nås inom 200m, att *stadsdelsparker* mellan 5-50ha bör nås inom 500m och att *natur- och friluftsområden* över 50ha ska finnas inom 1km. För de småskaliga grönyrtorna under 0,5ha, som klassas som friytor inom bebyggelseområden, anges inga avstånd annat än att de uppenbarligen faller inom 200m. Avseende de kvalitativa tillgångarna på de olika karterade bruksvärdena (*tillgång på*) används mer vardagliga tillgänglighetsbegrepp som *mycket nära* (inom 200m), *nära* (inom 500m) och *en bit bort* (inom 1-2km). I den mycket nära sfären anser Stockholm stad att bruksvärden som *grön oas*, *lekplats*, *promenader*, *ro* och *sitta i solen* ska kunna rymmas.

I Boverkets(1999) riktlinjer för rekreativa områden blir nära ännu närmre, då de beskriver att *närparken* under 0,3ha bör finnas inom 50m, att *lokalparken* om 0,3-0,6ha ska finnas inom 200m och att *stadsdelsparken* med yta mellan 10-20ha bör finnas inom 500m.

Om man ska kunna lokalisera någon slags kvantitativ avståndsgräns utifrån ovan angivelser för när en tillgänglig grönska blir till en närvarande dito, så är det troligt att detta sker någonstans mellan ca 50-100 meter från bostaden, det vill säga grönsstrukturer inom och mellan stadskvarteret uppfattas troligen som nära.

Tidigare har möjligheten diskuterats att kunna använda kvartersgårdar som del av en mer publik mikrogrostruktur. Samtidigt är det naivt att tro att bara för att man öppnar upp portarna till en grönare värld bakom husen och ökar *tillgången till* sådana gröna ytor och därmed *tillgången för* fler människor, så skulle det innebära att människor automatiskt väljer att uppsöka dessa grönytor. Det krävs en *tillgång på* något speciellt, ett mentalt och estetiskt lockande utbud, för att välja att ta klivet in i grönskan. Visserligen skulle de fysiskt slutna kvartersgårdarna om de, med fastighetsägarnas tillstånd, öppnades upp för en mer publik genomströmning kunna erbjuda vindskydd en blåsig dag, eller för all del skugga under en het sommardag men troligen krävs det något mer.

Kanske är det relevant att här åter ta upp Girards tankar om *mediatorer*, med avseende på de människor som har eller gör saker som andra människor vill imitera och likna. Med hjälp av den fysiska byggnadsstrukturen skulle man möjligen kunna bygga in integrerade förutsättningar för sådana mediatorer i kombination med intressanta gröna aktiviteter, exempelvis i form av en restaurangverksamhet direkt kopplad till lokal odling eller ett lokalt permakultursystem. Andra alternativ kan vara att lokalisera ett företag inom äventyrsbranschen till en urban vattenrecipient att paddla kajak på eller till gröna urbana husklättrévågar att bestiga. Kanske kan också den inre tystnaden som kvartersgården kan erbjuda jämfört med gatans buller utanför skapa nya förutsättningar för konst och friluftsteater, eller varför inte en utomhusbio mitt i staden? Gratisfilm för de boende runt omkring!

I det urbana laboratorium i SLU:s regi som planeras för området Varvsstaden i Malmö så skulle det vara intressant att inte bara studera och erbjuda människor möjligheter till att njuta av en estetiskt varierad och ekologiskt funktionell urban växtlighet, vilket är en mediator i sig, utan också experimentera med förutsättningar för en urbant aktiv och social grönska. Bara genom att öppet benämna ett fysiskt område som Varvsstaden som en yta för grönt experimenterande kan medföra en allmän nyfikenhet för nya sociala gröna konstellationer, där Varvsstadens framtida invånare kan få möjlighet att vara delaktiga. Lyckas man luckra upp sociala och gröna konventioner kopplade till ägarstrukturer och nyttjandestrukturer genom att använda sig av sådana attraktiva multipla mediatorer, så kan också hela Varvsstaden betraktas som en mediator för andra stadsdelar att imitera och begära. I den bästa av världar har man då inte bara löst *tillgången till* och *tillgången för*, utan också *tillgången på* ett attraktivt grönt utbud alldeles, alldeles nära.

URBAN GRÖNSKA OCH PROCESS

-planprocessen och den småskaliga gröonstrukturen -

Till viss del har Malmö stads hantering av gröna strukturer beskrivits utifrån Malmö Grönplan (2003), som fungerar som ett sektorsvägledande dokument vid framtagning av översiktsplanen, detaljplaner och planprogram. I grönplanen redovisas de befintliga större gröonstråken och nätverken, men också nya kopplingar föreslås. Brist- och tillgänglighetsanalyser är dessutom utförda för att lokalisera områden i staden med låg eller ingen tillgänglighet till större grönytor. Innehåll, kvalitet och utformning utesluts helt. Grönplanens brist på att belysa de småskaliga grönyterna under 2000kvm genom att klassa dem som impediment har redan nämnts.

Planprocessen grundas på den aktuella översiktsplanen, något som varje kommun måste ha enligt plan- och bygglagen (PBL2010:900). Syftet med en översiktsplan är att ge vägledning och riktlinjer för hur den byggda miljön ska utvecklas samt hur beslut om mark- och vattenområden ska utvecklas. Översiktsplanen ska ha ett långsiktigt tidsperspektiv och är därmed en kommuns övergripande styrinstrument för fysisk planering. I den aktuella översiktsplanens markanvändningskarta, som visar kommunens prioriteringar vid avväganden mellan olika intressen, är tröskelvärdet för att kartera

gröna strukturer ca 0,5ha. De gröna elementen i Malmö ÖP(2000) hamnar då inom olika kategorier såsom *park* (P), *kyrkogård* (K), *natur- och rekreationsområde* (N), *särskilt fritidsområde* (F) och *odlingslandskap* (O). För småskaliga grönytor, som ju inte redovisas i karta, skriver man istället att "små inslag av park, särskilt fritidsområde och liknande" anses "vara normala inslag i bebyggelseområden". I ett tillägg till Malmös översiktsplan från 2005 beskrivs problematiken med att integrera grönska i innerstaden, och här nämner man att "i den täta stadsmiljön är det svårt att skapa nya stråk och områden. Istället blir det extra angeläget att utveckla (förstärka, förlänga och binda samman) befintliga stråk samt att öka andelen grönt genom att t.ex. anlägga nya parker, plantera träd på torg och längs gator och anlägga gröna skolgårdar och bostadsgårdar."

I den mer aktuella samrådshandlingen/planstrategin för Malmös nya översiktsplan, ÖP 2012, som diskuteras i inledningen av examensarbetet, lyfter man gång på gång fram vikten av att en tät och grön stad är en attraktiv stad, samt belyser en del möjligheter för att kunna integrera en urban grönska i form av gröna tak och väggar, trädkantade gaturum och bättre samutnyttjande av stadens mellanrum. I samrådshandlingen redogörs ännu inte för utbyggnadsprinciper av grönskastrukturer i kartform eller på en markanvisningskarta, de väntas tillkomma i det fortsatta planarbetet med ÖP2012. Med avseende på det som beskrivs i texten är det dock tydligt att det finns ett behov av småskaligare grönskastrategier, vilket leder till en optimistisk förhoppning om att kommunen börjar inse vikten av också de små och nära

grönskastrukturer i kommande planprocesser.

Genom utformandet av detaljplaner regleras markanvändning och bebyggelseutformning mer i detalj, och detaljplanen är också det juridiskt bindande dokumentet i planprocessen. Till detaljplanen kan också miljökonsekvensbeskrivningar kopplas vid behov. Två olika planförfaranden brukar användas då förändringar sker i stadsmiljön, ett normalt planförfarande och ett enkelt planförfarande. I ett normalt planförfarande föregås detaljplanen av ett planprogram som anger övergripande visioner och mål för området och olika alternativ för trafiklösningar, utformningar och lokaliseringar av bebyggelse och grönskastrukturer kan också utvärderas. Det krav som fanns i den äldre plan- och bygglagen (PBL 1987:10) om att detaljplanen behöver grunda sig på ett program, har tagits bort i den nya plan- och bygglag som gäller från maj 2011. Det innebär att ett enkelt planförfarande, där ett planprogram inte behöver ingå, troligen kommer att genomföras i fler planprocesser i syfte att effektivisera planförandet tids- och resursmässigt. Kommunen kan dock fortfarande välja att arbeta med ett förberedande programskede i form av planprogram om så önskas.

På många sätt kan programskedet i planprocessen ses som det visionära skedet, som skapar utrymme för att lyfta större frågor och kopplingar till det relevanta området och att föra ner översiktsplanens intentioner på en mer detaljerad nivå. Det finns idag inga givna ramar för hur ett sådant program ska utformas, vilket kanske kan tyckas inkonsekvent genom att man då riskerar att utesluta vissa frågor som

relaterar till exempelvis grönstruktur. Samtidigt är det väsentligt att tillåta sådana mer experimenterande programdelar inom en i övrigt ganska stel planprocess.

Hur hanteras då gröna och blå strukturer i den detaljerade planprocessen? Boverket(2010) diskuterar detaljplanens möjligheter och svårigheter i att reglera multifunktioner för vatten och vegetation på *allmän platsmark*, där kommunen i huvudsak är huvudman med rätt att ta ut skåliga kostnader för markens utformning, och på *kvartersmark*, privatägd mark som kan anges för enskilt alternativt allmänt ändamål. Hanteringen av lokalt omhändertagande av dagvatten, så kallad LOD, är ofta möjlig att påverka på kvartersmark med hjälp av olika planbestämmelser där kommunen i huvudsak överlämnar ansvaret för dagvattenhanteringen på den privata fastighetsägaren. Som komplement finns också möjligheten att utnyttja reglering av markbeläggning mot översvämning genom att ange hur stor yta som får hårdgöras. Ett annat alternativ avser ledningsrätter. Kommunen har rätt att anlägga och underhålla exempelvis vatten- och avloppsledningar på annans mark, vilka förutom anläggningar under mark också får omfatta anläggning ovan mark av öppna dammar men inte öppna diken. Boverket lyfter problemet med att följa upp angivna vegetationsbestämmelser för kvartersmark i detaljplanen eftersom det ofta är svårt att bedöma hur resultatet av en plantering kommer att se ut efter några år, trots de till detaljplanen ibland knutna (icke-juridiskt bindande) illustrationsplanerna. Som ett led i att reglera olika vegetationsbestämmelser har vissa grönmodeller tillkommit i

planeringen.

En sådan är balanseringsprincipen, vars fyra steg kortfattat går ut på att kompensera för olika ingrepp som är skadliga för miljön genom att först och främst undvika dem, därefter minimera dem för att om tvunget ersätta/kompensera för eventuella skador främst i närområdet och som sista utväg någon annanstans. Genom att via planprocessen reglera de blå och gröna strukturerna i staden, kan kommunen, kanske främst i relation till den allmänna platsmarken och den egenägda marken, inta en viktig position som innovativ inspiratör för att främja en grönare stad.

En allt mer förekommande verktygsmodell för att reglera grönska inom stadens kvartersmark är grönytefaktor, som av många ses som en kombination mellan att inspirera till och reglera grönska, och som kanske främst visar på hur gröna infiltrerande ytor kan kompensera förlusten av genomsläpplig mark vid byggnation. Grönytefaktor är särskilt intressant som modell för att den faktiskt matematiskt kan hantera input av kvalitativa aspekter relaterat till kvantitativa ytor, genom att ge dem olika kvalitativa värden som på förhand kan bestämmas för ett visst planområde.

Planering med hjälp av grönytefaktor lanserades i Malmö inför BOO1 för att "kvantifiera grönyta" i syfte att kunna "garantera rik växtlighet" (Dalman et al, 2001, p64-67). Olika ytor har här klassats gradvis mellan faktor 1-0, och grönytefaktor beräknas därefter som en

kvot mellan fastighetens gröna yta och dess totala yta. En hög andel vegetationsyta direkt på mark (vilket motsvarar faktor 1) medför en hög grönytefaktor, men i exemplet BO01 gavs också gröna tak en hög grönytefaktor (0.8) i relation till dess möjlighet till upplevelsevärden. Det har i praktiken delvis lett till att de variationsrika möjligheter som finns med vegetationsytor direkt på mark här har ersatts av en stor andel gröna tak. Modellen är därmed ett sätt för kommunerna att på förväg kunna ange vilka gröna åtgärder som ska kunna ge höga poäng, för att i detaljplanen sedan fastslå en grön ambition om ex 0.6 för ett visst planområde. På många sätt är det förberedande arbetet inför ett användande av grönytefaktorn för ett visst område, där värderingen av hur olika faktorer bör poängsättas ingår, den del av modellen som kanske rymmer störst potential för att bidra till en grönare stad.

Grönytefaktorn är därför en allt mer uppskattad och etablerad modell inom stadsplaneringen idag, och Stockholm stad har gjort försök att utveckla grönytefaktorn i en mer detaljerad riktning i exempelvis programmet för Norra Djurgårdsstaden (Stockholm stad, u.å). Här har man valt att klassa vegetation respektive vatten utifrån delfaktorer som hanterar ytornas grundförutsättningar (vegetationens växtdjup och vattenstrukturernas infiltrationskapacitet). Resultaten av dessa ytors delfaktorer har sedan möjlighet att höjas eller sänkas efterhand som de ställs mot ett antal specifika tilläggsfaktorer inom tre olika kategorier; *biologisk mångfald*, *rekreativa värden* samt faktorer relaterade till *klimatanpassning*.

Mycket av det som utvecklats är genomtänkt och bra i Stockholms variant av grönytefaktor, bland annat gör man en markant skillnad på gröna tak och markgrönska med olika växtbäddsdjup, men också på olika vattenelement om de är kopplade till biologiska och ekologiska funktioner eller inte. Här finns också ambitioner att knyta samman och förstärka området med det omgivande skogsekrika landskapet för att på så sätt gynna den befintliga biologiska rikedom som på många sätt är knuten till just eken. Trädarten ek (*Quercus robur*) ges därför speciellt höga grönytepoäng. Eken lyfts visserligen fram som ett utmärkt stadsträd för framtiden (Sjöman, 2009, Gröna fakta nr 7), men risken är samtidigt stor att området likrikas i vegetationsupplevelse med en så tydlig uppmaning. På samma sätt ges det nästan orimligt höga poäng för etablering av fågelholkar, speciellt i jämförelse mot poängsättningen för anordnande av betydligt mer kostsamma och komplicerade dagvattenanläggningar. Skuggverkande faktorer såsom träd genererar också poäng i Stockholmsmodellen, vilket kan ställas mot behovet av soliga platser, som inte ger poäng. Gräsmattor för bollspel och lek är ytterligare en högpoängsfaktor.

Kritik mot grönytefaktorn har framförts av bland andra Tim Delshammar (2011) som menar att just denna möjlighet "att byta en grön insats mot en annan är ett grundläggande problem med modellen". Delshammar menar att det troligen är viktigare att ha tydliga gröna mål för ett område än bra medel i form av modeller relaterade till grönytefaktorer.

Att arbeta med grönytefaktorer kan på många sätt ses som ett mer

eller mindre inspirerande kvartersmarkspusslande med på förhand givna pusselbitar som kan anordnas på olika sätt. Den småskaliga grönskan adresseras på ett pedagogiskt sätt i modellen, men frågan är om möjligheten till en ekologisk, social och ekonomisk samverkande småskalig gröonstruktur lyfts fram tillräckligt? Stockholmsexemplet med att ge gräsmattor för bollspel och lek höga poäng berör en sådan yta som en ökad samverkan runt gröonstrukturer skulle kunna identifiera som en social funktion, som människor inom flera kvarter kunde dela på, för att på så sätt gynna en större variation av gröna uttryck och upplevelser mellan kvartersgårdarna.

Kanske ligger behovet av en multifunktionell grönska inte inom kvarteret, utan i samspelet mellan kvarteren? Till exempel skulle man kunna stimulera lekfulla miljöer för både barn och vuxna, genom att låta kvartersgårdarna variera starkt i uttryck sinsemellan och därmed uppfylla olika karaktärer och funktioner. En bostadsgård kunde då samla allt dagvatten i en större reservoar och bilda ett ö-landskap av hoppstenar, en annan skulle kunna ha den vackert blommande frukträdsängen, en tredje rymma en exotisk skog mellan ytterväggarna. Genom att pussla med större pusselbitar och se möjligheter i att inte lösa allt inom samma kvartersgård, kan man kanske fördela och renodla upplevelsekaraktärer och ekologiska funktioner över ett större område och med tydligare kopplingar till omgivande större gröna rum.

Även om det finns en övergripande grön planeringsaspekt relaterat till

det förberedande arbetet med poängbedömning av olika faktorer som anses viktiga för det specifika området, tenderar själva arbetsutförandet som riktas mot en enskild bostadsgård att bli likriktande istället för varierande i samband med att byggherrarna troligtvis jagar efter de lättaste poängen. Kanske hade en större variation i utformning kunnat genereras om man istället för att poängsätta specifika lösningar och arter kunde bedömt och gett poäng för olika ekologiska/sociala/ekonomiska funktioner? På så sätt kunde till exempel skuggverkande effekter i form av buskar och träd ha ingått som del av en varierad palettlösning på temperaturreglerande funktioner tillsammans med ljusmålade eller vegetativa fasader.

En annan nackdel med grönytefaktorn är att den tar vid efter det att byggnaderna är utplacerade, vilket såklart gör den utomordentligt användbar i befintliga områden, men i nya områden är det onekligen intressant att lyfta den gröna och blå strukturfrågan innan byggnaderna ritas in. I det tidiga planskedet finns det fortfarande utrymme för storslagna idéer och fastighetsgränsöverskridande strukturer och Jan Gehl (2010) är bara en av många som förespråkar ordningen liv-plats-byggnad vid stadsplaneringen snarare än byggnad-plats-liv.

Delshammar & Fors (2010) diskuterar i en rapport de hinder som kan finnas för att utnyttja gröna och blå strukturer på ett effektivt sätt i urban miljö, och de menar att sådana hinder främst finns på ett politiskt, ekonomiskt eller administrativt plan snarare än på ett tekniskt och funktionellt. Den kommunala fysiska planeringen behöver framförallt

säkerställa friyor för de ekosystemtjänster som de gröna och blå strukturerna kan bistå med och rapporten tar upp fördelningen av stadsvävens olika marktyper och markförvaltare och belyser olika hot och utvecklingsmöjligheter inom respektive markkategori;

Bostadsmarken anser de är av stor betydelse för tätortens klimat och rymmer stor utvecklingspotential för ökad multifunktionalitet, eftersom den utgör den dominerande marktypen i våra tätorter. Här finns också en god tillgång på sociala och ekonomiska resurser, medan det främsta hindret för utveckling är relaterat till den stora ägarsplittringen.

De *kommunala grönytorna*, som hanteras i grönplanerna, utgör därefter nästa stora markarealer och är strategiskt viktig mark med stora möjligheter till förändring eftersom det främst är kommunen som är huvudägare. Dessvärre är dessa ytor attraktiva för nybyggnation vilket utgör ett hot tillsammans med de begränsade förvaltningsresurser som finns inom kommunerna.

En tredje intressant markkategori är den *kommunikationsmark* som det kommunala vägnätet tillsammans med torg och öppna platser utgör och som idag till största delen består av hårdgjorda ytor. Här har kommunen stora möjligheter att styra mot en mer grön utveckling av exempelvis gatumarken, som enligt Delshammar & Fors skulle kunna utgöra utmärkta torrmarksbiotoper för en störningskänslig fauna eftersom de sällan bevistas av människor. Hotet mot en sådan utveckling berör kanske främst det begränsade utrymmet under

marken på grund av den tekniska infrastrukturen vilket kan göra det svårt och orsaka konflikter när vegetationen ska etableras.

En hållbar planering måste därför inkludera både utveckling av nya miljöer men också förvaltning av befintliga och Delshammar & Fors anser att "det kommunala planmonopolet är ett relativt begränsat styrmedel eftersom många förändringar sker i den löpande förvaltningen, inte vid ny- eller ombyggnad. Det är därför viktigt att formulera strategier som bygger på andra former av styrning än de möjligheter som ges av Plan- och bygglagen", (s 44). Delshammar och Fors förespråkar med anledning av detta vikten av att utveckla nya former för att planera och sprida kunskap om innovativa gröna och blå miljöer.

Termen *ekologisk urbanism* har lanserats under senare år för att adressera sådana utmaningar och komplexa processer som våra städer står inför ekonomiskt, ekologiskt och socialt framöver (Mostafavi, 2010). För att möta dessa nya krav på hur grönare stadsstrukturer och stadsliv skulle kunna organiseras, diskuterar Edmondson(2010, s297) vikten av innovation och samarbete, och använder sig av begreppet *organize to learn* för att skildra de processer som troligen kommer att behövas. Då vi befinner oss i ett läge där ingen vet svaret på hur framtidens täta och gröna stad egentligen ska se ut, och där svaren troligen är flera snarare än ett enda, så menar Edmondson att vi behöver fokusera på lärande processer istället för resultatriktade. Processer som förespråkar en hög variation och ett

innovativt experimenterande, vilket traditionellt stadsbyggande troligen inte förmår omhänderta. Hon nämner tre viktiga element i en sådan organiserad och lärande process;

Collaboration - behovet av ett intensivt och tvärdisciplinärt samarbete

Iteration - många små experiment som kan resultera både i lyckade försök såväl som misslyckade för att därefter utvärderas

Knowledge sharing; med syfte att snabbt kunna sprida bra idéer

Som motbegrepp använder hon uttrycket *organize to execute*, vilket relaterar till de projekt och processer där en viss utkomst förväntas, och där varje avvikande spår eller variation behöver undvikas i syfte att effektivisera sådana processer.

Planprocessen kan i många avseenden betraktas som en sådan exekutiv process med sina givna steg, nivåer och resultat i form av den bindande detaljplanen, där varje form av avvikelse bör undvikas och betraktas som tidsfördröjande och ineffektivt.

Staden behöver, enligt Edmondson, transformeras projekt för projekt, samarbete för samarbete för att kunna skapa och implementera nya teknologier och sociala kontrakt om en ekologisk urbanism ska förverkligas. Det innebär ett ökat experimenterande, fler variationer och nya lösningar i både stora och små skalor i framtidens täta men

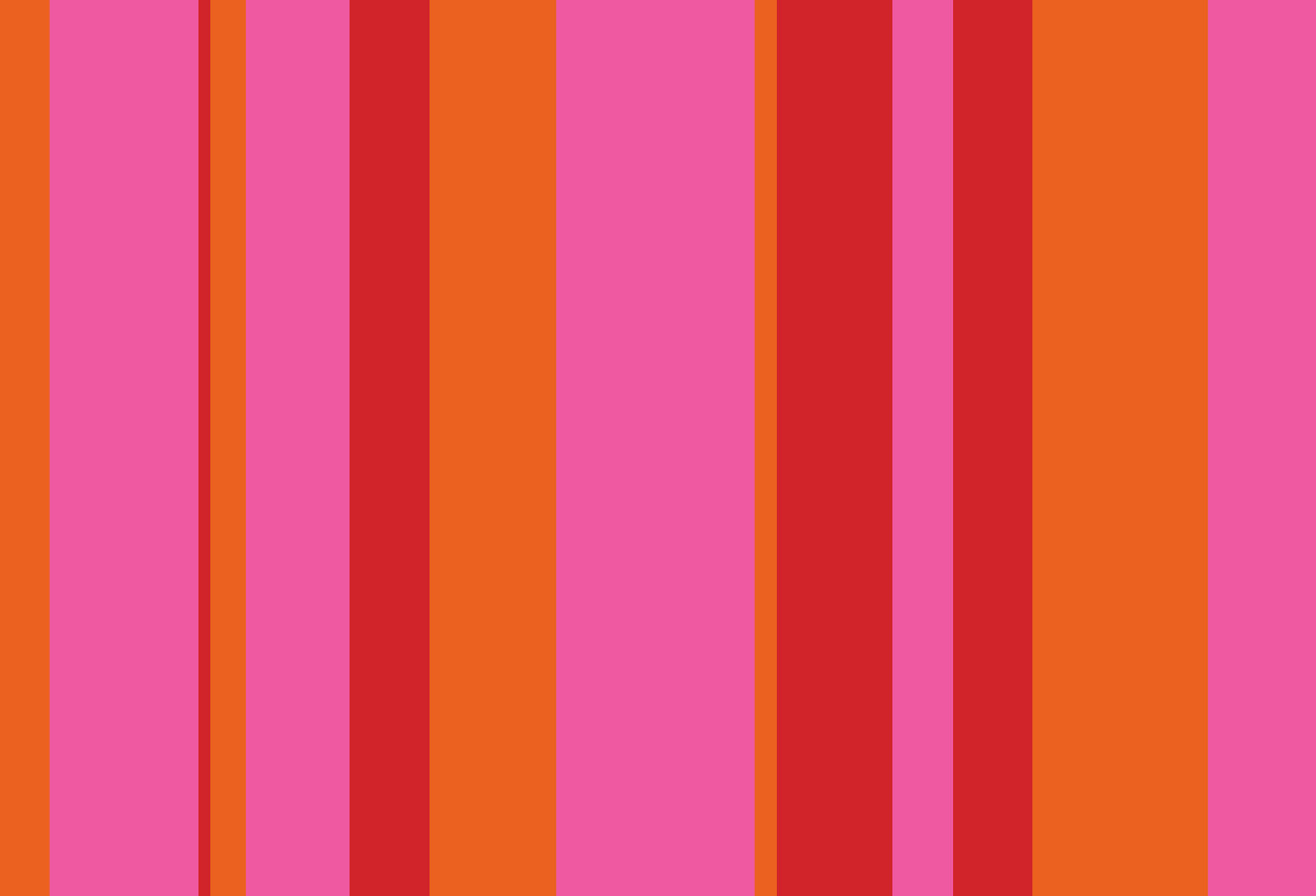
gröna stad.

Kanske är då det, enligt mig, integrerande begreppet *grön urbanitet* bättre att använda än det mer separerande *urban grönska*, för att beskriva behovet av en spatial, social och ekologisk integration av stadens vegetation? Går det att planera för en sådan grönare urbanitet inom dagens planprocess och befintliga förvaltning? Rymms det varierade experimenterande som Edmondson förespråkar i gröna modeller såsom balanseringsprincipen och grönytefaktorn? I en tid när alla faktiskt pratar om och tycks ha insett behovet av grönare städer kanske sådana modeller snarare hindrar än skapar optimala förutsättningar för ett grönt nytänkande och för en ekologisk, social och ekonomisk estetik? Vore det möjligen mer fruktbart att förutsättningslöst och kreativt undersöka hur en *samspelande* eller *samexisterande* urban grönstruktur kan uttryckas, projekt för projekt, plats för plats, psykotop för psykotop? Det skulle innebära att gynna en rik flora av varierade gröna exempel istället för att söka efter en enhetlig grön modell.

Eller, för att låna Shengs uttryck, utnyttja attraherande multipliciteter snarare än multipla singulariteter (uttryck stöpta i samma form) och betrakta mängden av gröna exempel som själva modellen för en kreativ grogrund i syfte att uppnå en grönare urbanitet.

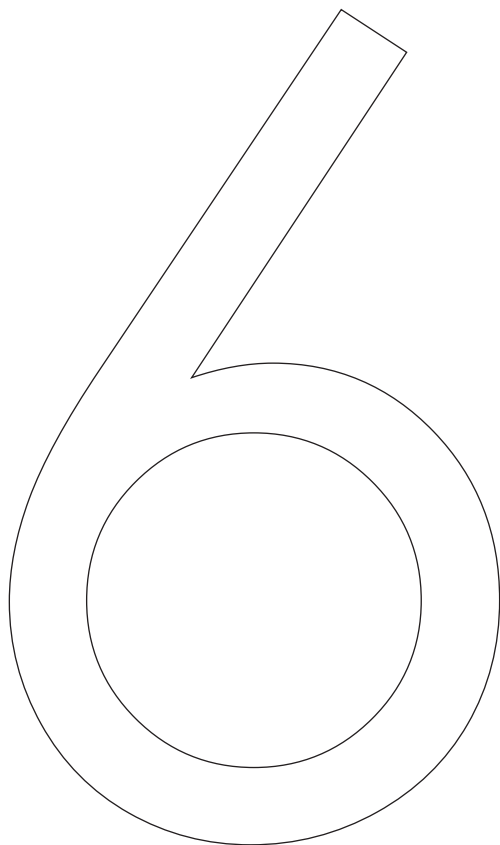
Varvsstaden, med sina ambitioner att utgöra ett grönt urbant laboratorium i samarbete med SLU, har en enorm potential som område

att testa nya gröna platsgrepp i en tät stadsdel och experimentera med ekologiska och sociala sfärer bortom planeringsmodellernas värld. Istället för att enbart pussla med på förhand givna bitar i form av grönytefaktorer, skulle man här kanske våga lägga pussel med helt nya gröna motiv för att kunna skapa en grön urban park, bestående av en multifunktionell och upplevelseladdad grönstruktur tätt integrerad med den omgivande stadsbebyggelsen.

upplevelse, funktion, struktur - en vidare **DISKUSSION**

URBAN GRÖNSKA

-en sammanfattande reflektiv diskussion-

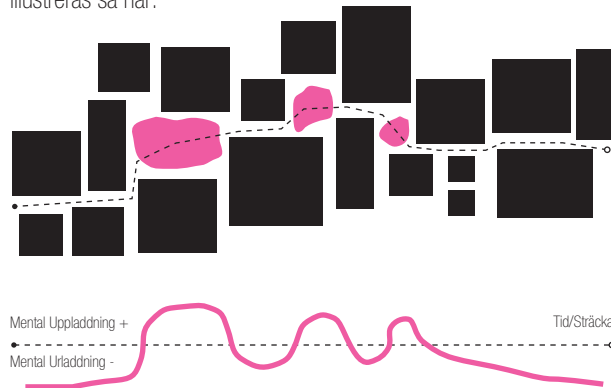
I syfte att samla ihop de tankar som väckts under mina litteraturstudier av urban grönska i relation till upplevelse, funktion och struktur försöker jag här vidare undersöka några av de funderingar som framkommit under arbetets gång. Ambitionen är att belysa några personliga kopplingar mellan de olika övergripande begreppen, men också att lyfta fram särskilt intressanta och om möjligt användbara ingångar och begrepp till hur en urban grönska kan betraktas och hanteras i tät stad. Mina tre föregående kapitel är skrivna i en personligt reflektiv och undersökande form, där många frågor ställs längs vägen. Det här kapitlet kan ses som ett försök att tränga djupare ner i några av frågeställningarna.

UPPLEVELSE

I kapitlet om Urban Grönska som Upplevelse diskuterar Kaplan & Kaplan (1989) de båda system som människan använder för att hantera olika intryck utifrån vår omgivning; det viljestyrda, krävande och riktade, samt det icke viljestyrda, kravlösa och spontana. Det ena systemet, som slås på i en mentalt och visuellt belastande stadsmiljö anstränger våra minnen och medvetande, medan det andra systemet, som slås på i ett slags sensorisk mjuk fascination i grönskande

omgivningar, rekreerar och återställer i gengäld vårt medvetande.

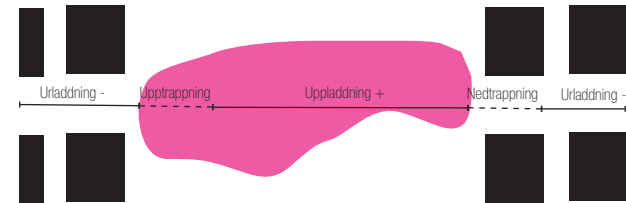
Det är frestande, men kanske för enkelt, att benämna staden som hård och grönskan som mjuk, men möjligen kan man diskutera den hårdgjorda staden som mentalt och kreativt urladdande, och grönskan i den som mentalt och rekreativt uppladdande. Relationen mellan den "hårda" staden och den "mjuka" grönskan kan då visualiseras i ett slags recharge/uncharge förhållande, där grönskan eller stadsvegetationen, åtminstone konceptuellt, kan utgöra ett slags mentala laddningsstationer. Med ett sådant perspektiv kan ett rörelsestråk genom en intensiv och tät men ömsom grön stad kan illustreras så här:

Grafen visar hur vi genom att passera grönska (rosa) i staden kan ladda upp vår mentala rekreation så att vi står bättre rustade för

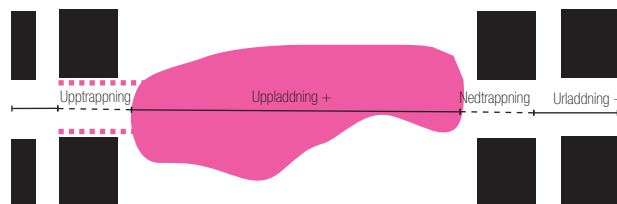
att möta stadens övriga visuella intryck. Intressant att koppla till en sådan tankegraf är Ulrich (1983) upptäckter om att vi genom att endast visuellt betrakta grönska faktiskt mår bättre, vilket stärker vanligt förekommande tankar om exempelvis gröna siktstråk i staden. Kanske innebär möjligheten att skymta en grönska, eller en signal om grönska, längre bort att vi inte laddar ur lika fort trots att vi fysiskt och psykiskt står i en mentalt belastande stadsmiljö? Kanske kan det också innebära att det finns en möjlighet att använda sådana gröna förmögelser som en slags påannonseringar för en till ytan mindre urban grönska?

Enligt Kaplan & Kaplan så tar det ett tag, åtminstone för svårt mentalt belastade människor, innan hjärnan ställer om sig i ett rekreativt och uppladdande läge vid vistelse i en positiv grön miljö. Kan det vara så att innan den mentala och rekreativa uppladdningen sker då vi vistas i en högkvalitativ grönska, kanske det finns en slags upptrappningsfas då våra medvetanden registrerar att en yttre fysisk förändring håller på att ske?

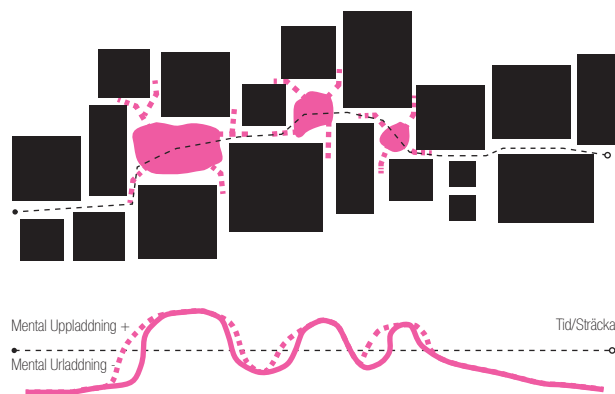
Samma sak borde i så fall gälla då vi lämnar en grön miljö och beger oss ut i den spännande men krävande hårda staden igen, så att känslan och den mentala effekten av det rekreativt gröna sitter kvar som buffert under en tid.

Liknelser kan dras till de rumsligt upplevda trösklar som vi ofta registrerar i skiftet mellan en rumslighet i staden till en annan. Genom att mer medvetet planera för att förflytta de gröna rumströsklarna ut i den hårda stadsmiljön och betrakta dess spatiala gränsande kopplingar som ett slags mentala omställnings- eller upptrappingsytor, skulle vi kunna öka känslan av det lilla gröna rummet utan att ta ytterligare markyta i anspråk. När vi pratar om finmaskiga gröna nätverksstrukturer i staden, behöver kanske sådana rekreativa och mentalt länkande gröonstrukturer adderas till de småskaliga grönyttorna för att på så sätt maximera deras rekreativa effekt. Istället för att den lilla grönskan tar slut längs en enhetlig gräns mot bebyggelsen, skulle man kunna tänka sig att addera mentalt inbjudande gröna "armar" som sträcker sig in i och samspelar vegetativt med den omgivande

bebyggelsen, där staden med dess bebyggelse och gator längs med sådana gröna armar skulle få utgöra en villkorande kontext till hur grönskan praktiskt kan appliceras i form av gatuträd, gröna väggar eller andra typer av gatuplanteringar och klätterstrukturer.

Att medvetet berika småskaliga gröonstrukturer eller mikrogrönskor med "armar" skulle innebära att den uppladdande bredden mellan tankegrafens kurvor troligtvis kan vidgas (streckad linje);

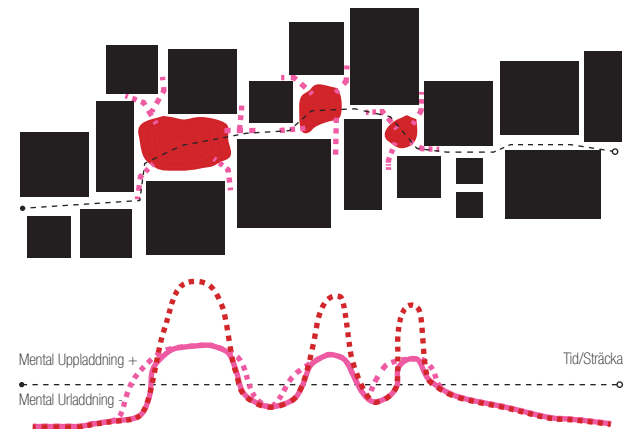
Att länka grönytor är i sig inget nytt sett ur ett större landskapsperspektiv, där de biologiska argumenten för sådana kopplingar ofta är starka. De rekreativa argumenten i det stora perspektivet belyser ofta möjligheten för stadens invånare att i ett enda långt rekreativt grönt stråk kunna

ta sig från stadens mitt ut till omgivande landsbygd, frågan är bara om sådana rörelsemönster är så vanligt förekommande? Personligen uppskattar jag en varierad rörelse med skiftande intryck, "mjuka" gröna blandat med "hårda" bebyggda, och det finns något lockande i den mentala urladdningen som stadsmiljön står för. Urbanitet och stadens påverkande kreativa kraft diskuteras tidigare, och det är ett faktum att för många fungerar staden närmast som en gigantisk kreativ brainstorming. Men för att kunna ladda ur så måste man emellanåt ladda upp, och kanske är det själva frekvensen mellan upp- och urladdning som den urbana grönskan behöver kunna hantera också i liten skala?

Som tillägg till att studera hur man kan öka spännvidden på en illustrerad rekreativ tankegraf, så är det givetvis också intressant att belysa vilka möjligheter som finns för att nå höga uppladdande kurvor, vilket relaterar till vad jag i min tidigare text benämner som gröna intensiteter. Om rumslig struktur och visuellt expanderade gröna trösklar kan anses försöka maximera potentialen till en rekreativ grön effekt av en småskalig grönyta, så behöver själva känslan av den gröna ytan, när vi väl är inne i den, troligen göras så intensiv som möjligt för att maximal mental uppladdning ska kunna ske.

Känslan av en grönska med avseende på dess färg, lukt, omfattning, ljud, textur, ljus m.m, skulle kunna sammanfattas som dess förmedlande karaktär. Bergson och Deleuze menar ju att korsningen mellan sinne och materia i vår inre mentala process, vårt reflexiva

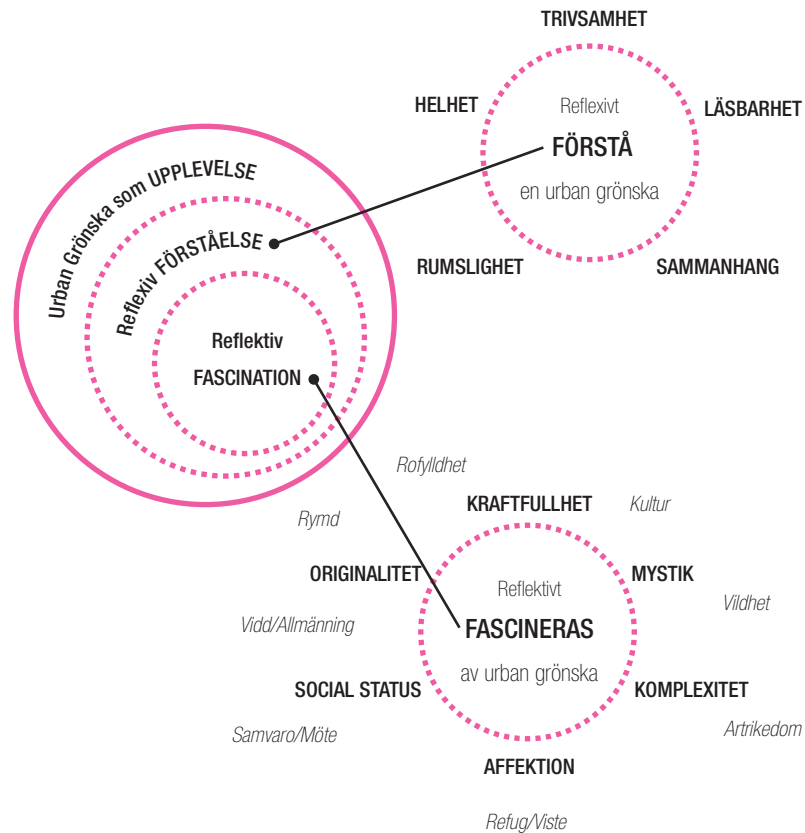
(omedelbara) eller reflektiva (öppet medvetna) minne, aktiveras av just den upplevda känslan, som sedan omtolkas och processas i vårt medvetande i form av bilder. Går det då att anta att starka eller tydliga karaktärer hos en grön plats också väcker starkare och mer intensiva känslor, och därmed kanske också en högre mental uppladdning? Grahns har via studier lyckats beskriva åtta sådana gröna tydliga karaktärer som människor har kunnat känna och urskilja i gröna miljöer och som han menar har en varierande rekreativ effekt i relation till den individuella människans mentala status, där främst de mer naturlika karaktärerna utgör ett slags rekreativa toppar. Jag tror att Grahns karaktärer har en stor potential i relation till en småskalig grönska, om de tillåts att renodlas, tydliggöras, varieras och intensifieras var

för sig på små utspridda grönytor. De skulle då kunna betraktas som superuppladdande rekreativa känslafaktorer, eller som ett slags intensitetsdragkrafter.

Jag har tidigare också beskrivit Kaplan&Kaplan:s (1989) fyra faktorer för människans preferens och uppskattning av platser, som de menar avgörs av en kombination av platsens förmåga till *läsbarhet*, *sammanhållning*, *komplexitet* och *mystik*. De båda första begreppen skulle, enligt mig, kunna kategoriseras och relateras till människans omedelbara *förståelse* av gröna platser, medan de båda sista kanske snarare berör människans förundran och *fascination* för gröna platser. I min text beskriver jag också hur Sorte använder sig av åtta olika miljöpsykologiska faktorer för mänsklig platspreferens, som består av *trivsamhet*, *komplexitet*, *helhet*, *rumslighet*, *kraftfullhet*, *social status*, *affektion* och *originalitet*. Också här skulle man kunna kategorisera de olika faktorerna på *förståelse* (trivsamhet, helhet, rumslighet) respektive *fascination* (komplexitet, kraftfullhet, affektion, originalitet, social status) av en plats. Grahns grönska (1990) (Rofyllighet, Vildhet, Artrikedom, Rymd, Vidd/Almänning, Refug/Viste, Samvaro/Möte, Kultur) anser jag samtliga kan falla in under begreppet *fascination* av urban grönska, och fungerar nästan som underkategorier till Sortes och makarna Kaplans faktorer.

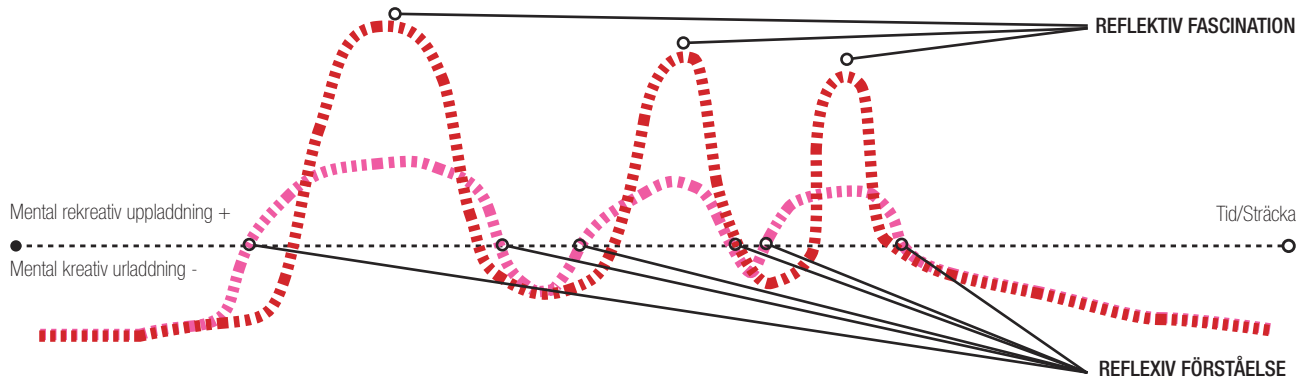
I figurerna intill redogör jag för denna, av mig, provande uppdelning av den urbana grönskan som upplevelse;

För att igen återkoppla till Bergsons teorier om *reflexiva* och *reflektiva* minnen kan man diskutera människans reflexiva (självorganiserande) förståelse av en grön plats. Som exempel nämner Sorte i sin faktor *Trivsamt* att människan nästan med en gång känner om vi är positivt eller negativt inställda till en grön omgivning.

Kanske kan den varaktiga och längre rytmen i den mer obestämbara eller öppna bearbetningen av en plats i vårt *reflektiva* minne då relatera mer till mänskligt förundran och fascination av en plats? Sambandet mellan att förstå och att fascineras av en plats må vara banalt, men ändå viktigt att lyfta fram. Båda delar behöver samspela för att uppnå en maximal rekreativ effekt av en urban grönska i tät stad.

Översatt till tankegrafens frekvens så innebär det att om stadsstrukturen med dess rumslighet, trösklar och kontraster kan erbjuda oss verktyg för att *reflexivt förstå* och läsa den gröna platsen, kan troligen den intensiva karaktären och de känslor som grönskan kan förmedla få oss att *reflektivt fascineras* av den. Vi behöver med andra ord förstå den småskaliga urbana grönskans sammanhang i dess möte med stadens bebyggelse för att kunna känslomässigt fascineras, men också betrakta vikten av att få fascineras av den urbana grönskans karaktär för att kunna förstå och ta in de gröna sammanhangen. Den enligt mig täta kopplingen mellan en möjlig mental reflektiv fascination och Grahns varierade karaktärer gör dem särskilt intressanta att använda som begrepp för att skapa gröna intensiva och rekreativa upplevelser.

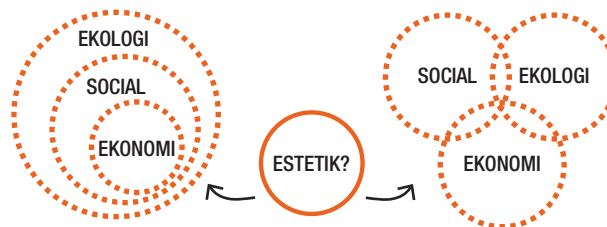
UPPLEVELSE - FUNKTION

Om den mentala mänskliga upplevelsen av grönska i staden, åtminstone konceptuellt, kan sägas innehålla både en reflektiv förändran av den gröna platsen samt en reflexiv förståelse av det gröna sammanhanget och rumsligheten, så kan det vara intressant att koppla sådana tankemodeller också till grönskans funktioner i staden. Som i alla konceptuella tankekonstellationer finns det givetvis uppenbara risker med att hårdra och förenkla en komplex verklighet, men samtidigt har vi människor förmågan att kunna tänka abstrakt i vår strävan att försöka hitta metafysiska tolkningar relaterade till vår omgivning.

I kapitlet om Urban Grönska som Funktion diskuterar jag begreppen mänskligt behov av grönska samt mänskligt begär efter grönska. Begreppet begär kan på många sätt relateras till den rekreativa gröna upplevelsen, som i sin tur kan bestå av en reflexiv förståelse i kombination med en reflektiv fascination av en grön plats. En urban grönska behöver kunna hantera både behov och begär, vilket kan tydliggöras om begreppen ställs mot vegetationens varierade sociala, ekonomiska, ekologiska men också estetiska funktioner.

Den alltmer vanliga modellen för hållbarhet, som symboliserar balansen mellan de tre ekologiska, sociala och ekonomiska pelarna ges i min text ett mer integrerat och ekologiskt fördelaktigt alternativ i form av Moughtins (2005) kanske mer rättvisa modell. Samtidigt

upplever jag att båda modeller saknar det estetiska perspektivet, dvs människans begär efter att reflektivt fascineras av eller reflexivt förstå en grön upplevelse, vilket jag betraktar och nämner i texten som en viktig drivkraft i relation till en urban grönska. Hur skulle man då kunna diskutera också en estetisk hållbarhetsaspekt i sådana modeller?

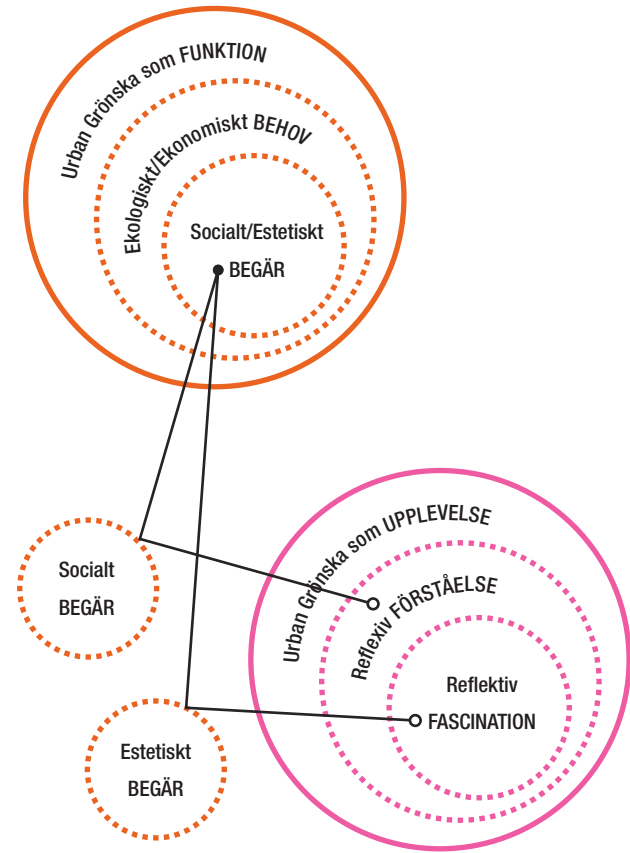

Jag upplever att det finns tydliga kopplingar mellan de ekonomiska och de ekologiska aspekterna, vilket jag också beskriver i mitt funktionskapitel med hjälp av referenser till bland annat rapporten TEEB, som relaterar till beräkningar av den ekonomiska vinsten med ekosystemtjänster. Ekonomi och ekologi kan ses som gröna *behov* som går balansgång på samma utrymme längs den spång som utgör vår omvärld. Inom miljöpsykologin diskuterar man dessutom ofta stressrelaterade kostnader orsakade av lågkvalitativa och ekonomiskt eftersatta miljöer som socio-ekonomiska faktorer, vilket visar på en grön koppling också mellan den sociala pelaren och den ekonomiska. Samtidigt beskriver landskapsarkitekter som Kongjian Yu möjligheterna med produktiva landskap som exempel på en i allra högsta grad fascinerande estetik, där en ekonomiskt resurssnål och

till och med vinstgivande grönska fortfarande kan fånga vår förståelse och fascination, vårt sociala och estetiska begär. Är det då kanske mer korrekt, med avseende på en urban grönska, att snarare diskutera ett *socio-estetiskt* begär? Går det på så sätt att knyta de sociala och estetiska gröna frågorna närmre varandra i en hållbarhetsmodell?

Gehls teorier om hur man bortom de nödvändiga rörelsemönstren i staden också kan uppnå valbara rörelser vilket i sin tur leder till positiva sociala mönster, tycks relatera främst till det mänskliga *begäret* efter det sociala. Gehl hanterar främst den kanske mer *socialt reflexiva förståelsen* av en platsupplevelse i relation till de nämnda begreppen *trivsamt, helhet, läsbarhet, rumslighet* och *sammanhang*. Jag tror att den urbana grönskan dessutom kan bidra med en ytterligare dimension, en *estetiskt reflektiv fascination* för en plats. Om man betraktar de begrepp som jag, tillsammans med Grahns karaktärer, relaterar till den reflektiva fascinationen, *originalitet, kraftfullhet, mystik, komplexitet, social status* och *affektion*, upplever jag här ett tydligt samband till det mer estetiska begäret.

Den urbana grönskans funktioner består troligen av både ekologiska och ekonomiska *behov*, men också av sociala och estetiska *begär*. Upplevelsen av den kan via ett synliggörande av det socio-estetiska *begäret* då kopplas till den urbana grönskan som funktion, sannolikt underställd de ekologiska och ekonomiska *behoven* av en grönare urbanitet i en hållbarhetsmodell. Trots att begäret nog får anses underordnat behovet, är det en viktig drivkraft att ta hänsyn till.

I kapitlet *Urban Grönska som Funktion* tar jag upp tanken om vi kan sträva efter att begära det vi faktiskt behöver, vilket syftar på föreställningen om att det mänskliga *socio-estetiska* begäret utgör en stark drivkraft, väl jämförbar med om än underställd behovet, för att kunna integrera grönska i den täta staden.

Om man betraktar två av de större intressanta gröna tendenserna idag som relaterar till stadsodling samt tankar om en vildare natur i staden, så utgör de på många sätt områden där begär och behov vävs samman och synliggör den urbana vegetationens mångfunktionalitet;

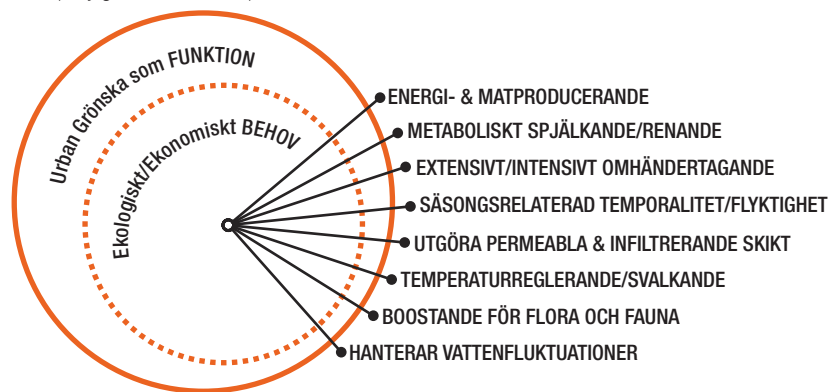
VILDHET

- Socialt begär efter ny naturrelation, sammanhang/helhet, det oplanerade och oförutsägbara
- Estetiskt begär efter upplevd vildhet, naturlig komplexitet
- Ekonomiskt behov av extensiv skötsel
- Ekologiskt behov av artrikedom och temperaturreglerande svalka

STADSODLING

- Socialt begär efter gemenskap, fritidsarbete
- Estetiskt begär efter explorativ avkoppling, cyklisk fascination
- Ekonomiskt behov av minskade transporter och maximerande av gröna ytor i staden
- Ekologiskt behov av lokal matproduktion och egenkontroll av en minskad kemikalieanvändning

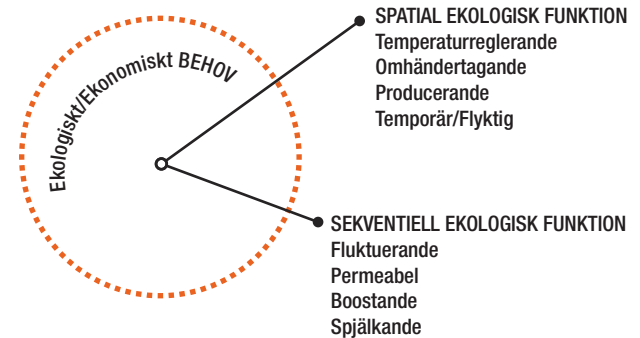
I mitt delavsnitt om *Urban Grönska som Ekologisk Konstruktion* diskuterar jag behovet av att begära en ekologisk estetik. Om den estetiska och sociala grönskan relaterar till ett funktionellt begär, och den ekologiska grönskan till ett funktionellt behov, så är det ju onekligt intressant att försöka identifiera sådana behov. Inspirerad av Margolis & Robinson:s spännande konceptuella begrepp av verb och adjektiv som relaterar till landskapets aktiva funktion och materialitet, försöker jag här sammanställa/omarbete några av deras begrepp men också addera/komplettera med ytterligare några som jag, utifrån mina litteraturstudier, uppfattar som relevanta ur ett ekologiskt perspektiv. Totalt har jag identifierat åtta olika gröna funktionsbegrepp som kan vara intressanta att diskutera utifrån en social, ekologisk och ekonomisk aktiv funktionell vegetation i en tät stad (möjligen finns det fler);

De funktionella gröna begreppen jag lyfter fram väver, enligt mig, samman de olika hållbarhetsaspekterna multifunktionellt även om de har sina aktiva tyngdpunkter inom en viss kategori. Som exempel utgör *fluktuerande*, *boostande*, *permeabla*, *temperaturreglerande* samt *spjälkande* grönsstrukturer kanske främst ekologiska grönfunktioner relaterade till de klimathot jag redogör för i tidigare kapitel. Men en *temperaturreglerande* eller flora- och fauna*boostande* grönsstruktur kan också utgöra en socialt pedagogisk och ekonomiskt fördelaktig grönfunktion. På samma sätt kan de främst ekonomiskt vinstgivande *producerande* samt de ur skötselsynpunkt kommunalt lågintensivt *omhändertagande* grönsstrukturerna kopplas till den sociala sfären, vilket inte minst stadsodling ger uttryck för. För *temporära* och säsongrelaterade grönytor finns liknande samband mellan ekonomisk effektivitet, sociala möjligheter till delaktighet samt ekologiska fördelar med att maximera ytor med grönska vid exempelvis en väntan på byggnation. Samtliga gröna multifunktioner och begrepp kan, med estetikens och den intensiva upplevelsens hjälp, med all sannolikhet berika den täta OCH gröna staden.

Den mentala upplevelsen av staden och dess grönska kan man, via referenser till Appleyards uppfattning om våra inre mentala strukturer, betrakta som antingen *spatialt* eller *sekventiellt* abstrakt sammankopplade. Ekologiska behov av gröna funktioner i staden relaterar rimligen till ett mer direkt fysiskt och funktionellt utrymme, men kanske kan man också här diskutera *spatiala* eller *sekventiella* länkar och funktioner?

Ett flertal av mina referenser i tidigare kapitel påtalar vikten av att koppla samman de blå och gröna strukturerna i staden, vilket kan sägas relatera till ett behov av fysiskt *sekventiella* ekologiska flöden. Samtidigt är det intressant att betrakta också ekologiska *spatiala* flöden, ytor som rent fysiskt inte hänger samman men som trots det har en länkande funktion. Ett exempel på en spatial funktionell ekologisk länk, som relaterar till den Manchesterstudie jag beskriver i avsnittet om ekologisk konstruktion där det framkommit att en flerskiktad grönyta om 1 ha kan avge en svalkande effekt inom 300m radie, skulle kunna utgöras av sådana temperaturreglerande flerskiktade vegetationsytor fördelade över staden. Vid en grön stadsplanering kan det därför vara givande att diskutera de identifierade funktionella gröna begreppen utifrån en sådan fysisk spatial eller sekventiell funktionsfördelning, eftersom de sannolikt behöver hanteras på olika sätt i relation till de behovsytor de olika vegetationsfunktionerna kräver;

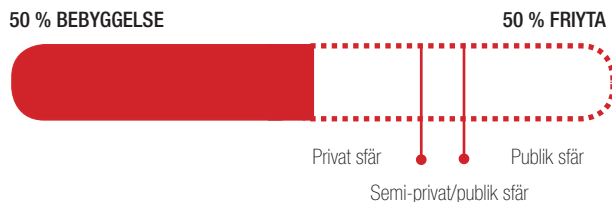

Om de ekologiska/ekonomiska behoven av grönska i den täta staden utgör rationella argument, eller *logos* enligt Aristoteles retorik (Cassirer, 1997), för att fysiskt skapa ett grönt spatialt eller sekventiellt nätverkande utrymme, så kan man troligen i de socio-estetiska begären finna mer känslomässiga argument (*pathos*). För mig hanterar en ekologisk estetik ett samspel mellan *pathos* och *logos*, där det ekologiska behovsutrymmet av gröna ytor är starkt kopplad till det socio-estetiska begärsutrymmet.

UPPLEVELSE - FUNKTION - STRUKTUR

Grönska behöver ofrånkomligen fysiskt platsutrymme, sekventiellt eller spatialt, i den täta staden för att kunna ge oss upplevelser och utföra de ekosystemtjänster vi är i allt större behov av i relation till förväntade klimafförändringar. Samtidigt innebär den kompakta och täta staden uppenbarligen en begränsning i ytor. I en koppling till de urban-sociologiska sfärer som skildrar gradienter mellan de privata ytorna och de publika, för jag i mitt kapitel om Urban Grönska som Struktur en diskussion om i vilka sådana sfärer en integrering av en ekologisk och estetisk vegetation skulle kunna finna utrymme. Genom att betrakta stadsförtätning ur ett rationellt perspektiv (*logos*) så kan man, mycket grovt förenklat, dela upp markytan i bebyggda ytor respektive öppna. Om man då adderar urban-sociologiska sfärer, hypotetiskt fördelade på de öppna ytorna i en sådan totalt sett ytbegränsad modell, går det att visualisera diskussionen. Exemplet

nedan illustrerar en sådan hypotetisk fördelning av stadens friytor och dess sfärer;

Vad innebär då en förtätad stad för friytornas fördelning på privata (tillgänglig för individen), semi-privata/publika (tillgänglig för vissa) samt publika (tillgänglig för alla) sfärer? Om bebyggelsen expanderar på de öppna ytornas bekostnad, så är det väsentligt att diskutera förtätningsstrategier också relaterat till en urban sociologi;

Malmö stad har tydliga ambitioner om att samtidigt som förtätning ska ske, behöver också fler ytor för en publik grönpupplevelse tillkomma. Martha Schwarz betraktar det publika rummet som ett skört men väsentligt fragment för att hantera en ekologisk urbanism, och inte

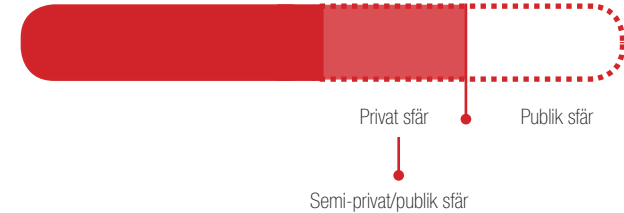
minst Gehl är en evig förespråkare för kanske främst det publika men också det semi-publika eller semi-privata livet mellan husen. Enligt ett kollektivt behov är det kanske främst inom dessa två sfärer som effekten av en förtätad stad behöver minimeras. Samtidigt kan man relatera till Girards mimetiska individuella begär som innebär att vi vill ha och imitera det andra har, där eget hus med privat grönska/friyta värderas högt av många individer idag. Om man utgår från att det finns ett kollektivt behov av att bevara publika och semi-publika/privata ytor i en allt tätare stad så behöver det ställas mot det individuella begäret efter en privat grönska.

Finns det egentligen en lösning på ekvationen? Går det att individuellt begära det vi kollektivt behöver? I kapitlet om *Urban Grönska som struktur* relaterar jag till Delshammar & Fors (2010) undersökning av möjligheter och hinder med att integrera en grön-blå struktur i staden, och de diskuterar stadens olika markkategorier och deras potential. De nämner bland annat bostadsmarken, ofta den största markytan i staden, som en kategori där det finns en möjlighet till nya strategier för ekologiska strukturer, vilket i den slutna och täta kvartersstaden motsvaras av de inre bostadsgårdarna. Tidigare i kapitlet betraktar jag potentialen i att våga låta en sådan konventionellt semi-privat sfär få övergå till publika rum, för att istället maximera den begärda privata och semi-privata grönskan inne i, längs med och ovanpå bostadshusen. Det skulle innebära en förflyttning av den privata och semi-privata/publika gröna sfären till att bilda en slags samexistens med bebyggelsen, och frigöra publika grön- och friytor på befintlig

kvartersmark som ändå inte är möjlig att bebygga;

75 % BEBYGGELSE

25 % FRIYTA

Vad kan man vinna och vad kan man förlora på en sådan urban-sociologisk ytförflyttning? Förutsatt att de semi-privata gårdarna kan ersättas med ett semi-privat högkvalitativt taklandskap, tagårdar, vilket är fullt möjligt i nya områden men möjligen svårare att genomföra i befintlig bebyggelse, så finns fortfarande grannskapsenhetsfunktionen kvar. Dessutom får man som individ inte bara tillgång till en, utan möjligen flera intima publika gröna rumsligheter.

Att argumentera för en idé om det kollektiva behovet av minskade (förflyttade) semi-privata markytor mot att istället få tillgång till fler publika, ekologiskt sekventiella eller spatiala och mer varierade rekreativa grönupplevelser skulle troligen behöva relatera till också en känslomässig logik, pathos, för att bemöta det individuella begäret tillsammans med det kollektiva behovet. Hur kan gårdsparker gestaltas, vilka ekologiska funktioner kan de bära, vilka grönupplevelser kan de ge, vem står för drift och skötsel?

Stads- och grönstrukturers upplevda rumslighet relaterar, enligt mig, till min teori om en socio-estetisk reflexiv förståelse av en plats. Som jag tidigare refererat till så har Lövrje lyft behovet av att planera stadens grönska utifrån ett *morfologiskt strukturperspektiv* som betraktar grönska och vegetation som urbana enheter eller kulturella koncept, integrerade i samspel med bebyggelsen (Lövrje, 2003). Enligt Lövrje skulle det kunna sätta fokus på grönskans kvaliteter istället för på brist och tillgång, vilket vanligtvis sker i dagens spatiala grönplanering i vad Lövrje kallar ett *sammanhängande objektperspektiv*. Tanken är användbar också för att rikta uppmärksamheten på innerstadens småskaliga grönstruktur inom varje urbana enhet. Nedan illustreras hur jag föreställer mig skillnaden i Lövrjes båda benämningar på grönstrukturering;

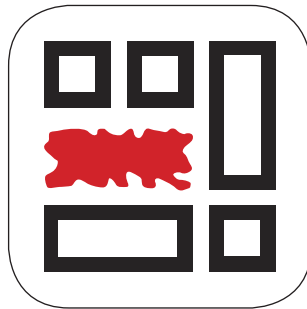
Eftersom dagens grönplanering ofta sker på en abstrakt övergripande nivå, utifrån ett landskapsperspektiv, så finns det här sannolikt en förklaring till det vanligt förekommande objektperspektivet och ambitionen om att skildra en länkande enhetlig rörelse eller ett grönt flöde mellan staden och dess omgivning. Det morfologiska strukturperspektivet manar tvärtom till en inzoomning till en mindre skala och en vidareundersökning av grönytor inom en urban enhet, vilket är en väsentlig styrka som enligt mig möjliggör diskussioner relaterade till en urban och med bebyggelsen integrerad grönska.

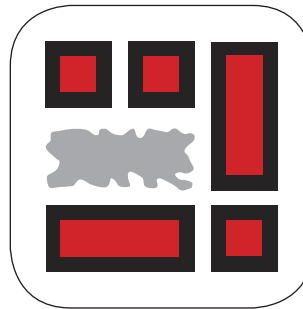
I mitt kapitel *Urban Grönska som Struktur* diskuterar jag just behovet av att i den täta staden också betrakta mindre grönskor som faller utanför kategorin allmän platsmark, och som jag idag uppfattar som nästintill undantagna från grönplaneringen. I mitt sökande efter användbara begrepp för att översiktligt kunna famna inte bara de större grönskorerna, utan också den här typen av mindre stadsgrönska som relaterar på ett eller annat sätt till bebyggelse så har jag, som komplement till Lövries morfologiska strukturperspektiv, funnit vad jag upplever som en möjlig ingång i Tschumis tre arkitektoniska strategibegrepp för att hantera idéstrukturer i relation till plats. Idéstrukturen består i min omarbetning/tolkning av Tschumis begrepp givetvis av den urbana grönskan, och platsen som strukturen ska relatera till är lika självklart staden, eller stadsdelen. Begreppen, som tidigare nämnts, mellan plats och idéstruktur

relaterar till en kontrasterande och *separerande* strategi, en *samspelande* strategi eller en *samexisterande* strategi. Jag upplever att framförallt de båda sista fångar in den urbana grönskans potential att, i olika grad, integreras med bebyggelsen, medan den första separerande/kontrasterande strategin beskriver de större grönytoras förmåga till att utgöra en välbehövlig "mjuk" kontrast mot "den hårda" stadsbebyggelsen. Också Lövrie diskuterar hur ett kontrasterande och separerande perspektiv på en urban grönska ofta relaterar till den obebyggda marken, vilket behöver kompletteras med en mer integrerad syn på stadens grönska. Kanske kan Tschumis begrepp, illustrerade av mig nedan, utgöra en övergripande kategorisering av grönskorers olika sätt att integreras med bebyggelsen innan diskussioner om ekologiska funktioner och estetiska upplevelser äger rum?

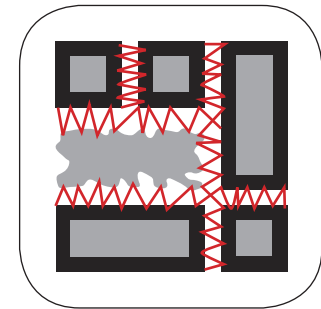
SEPARERANDE GRÖNSTRUKTUR?

SAMSPELANDE GRÖNSTRUKTUR?

SAMEXISTERANDE GRÖNSTRUKTUR?

Här avslutar jag min teoretiskt reflektiva diskussion för att introducera en mer praktisk illustration med Varvsstaden i Malmö som exempel.

Att söka efter den ultimata gröna modellen som ska kunna fånga in hela den gröna och täta problematiken är troligtvis fåfängt, istället tror jag på att en uveckling av en rikare grön vokabulär innehållandes intressanta begrepp kan ses som inspirerande verktyg i undersökandet av en integrerad urban grönska, eller en grönare urbanitet. Likt Edmondson (2009) upplever jag att det inte finns *en* unik lösning på hur framtidens täta och gröna stad kan te sig, utan att vi tvärtom är i behov av ett stort experimenterande plats för plats, projekt för projekt. Följande kapitel kan därför ses som *ett* sådant illustrativt experimenterande och mer praktiskt undersökande för platsen Varvsstaden utifrån de tankar och begrepp jag införskaffat mig genom mina litteraturstudier.

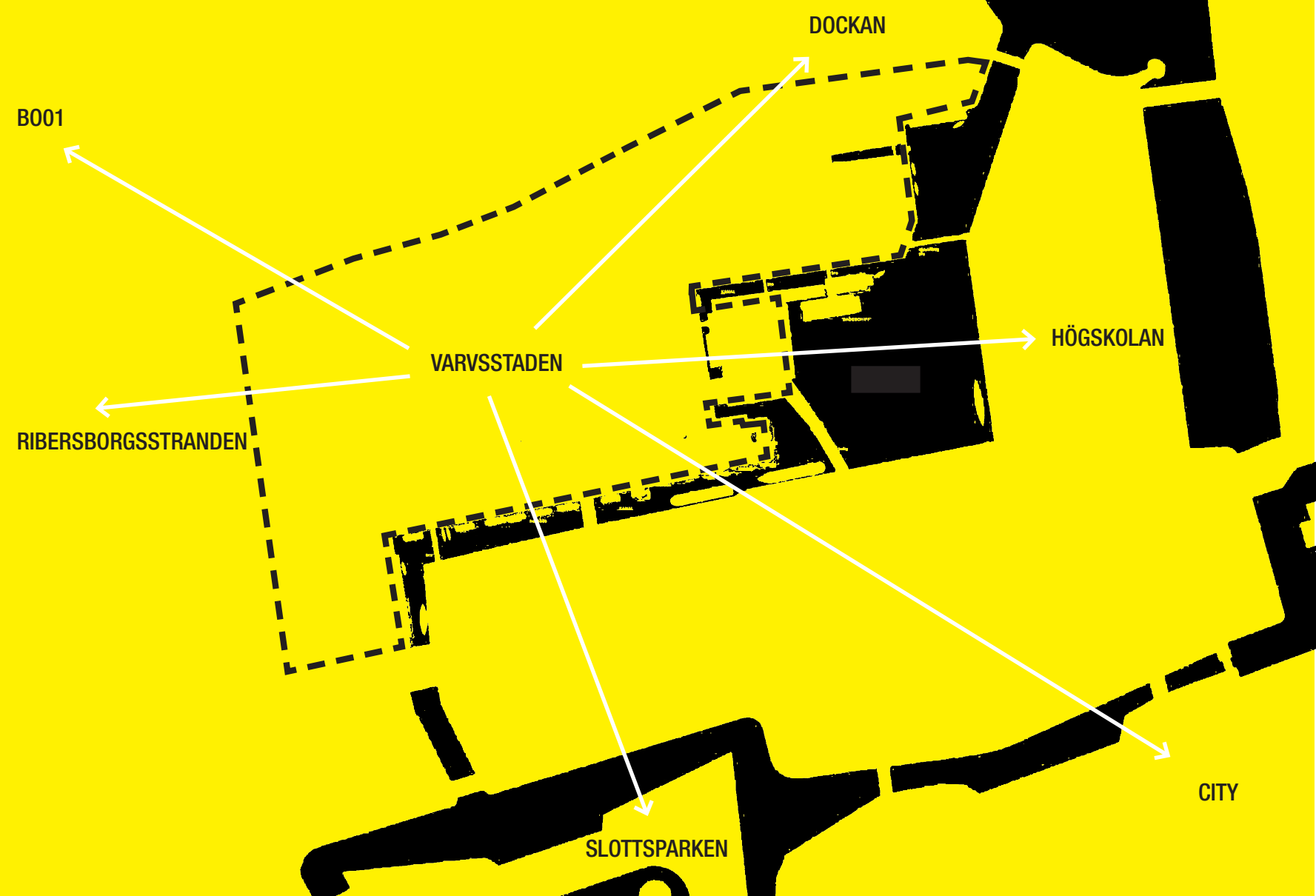

Genom att betrakta Varvsstaden som en urban enhet ur ett mer morfologiskt strukturperspektiv, försöker jag därför stegvis, genom några av de begrepp jag funnit intressanta och som jag redogjort för i detta kapitel, undersöka hur man skulle kunna arbeta med områdets potential till en grönare urbanitet. Från dess *kontrasterande*, *samspelande* och *samexisterande* grönstrukturer via dess

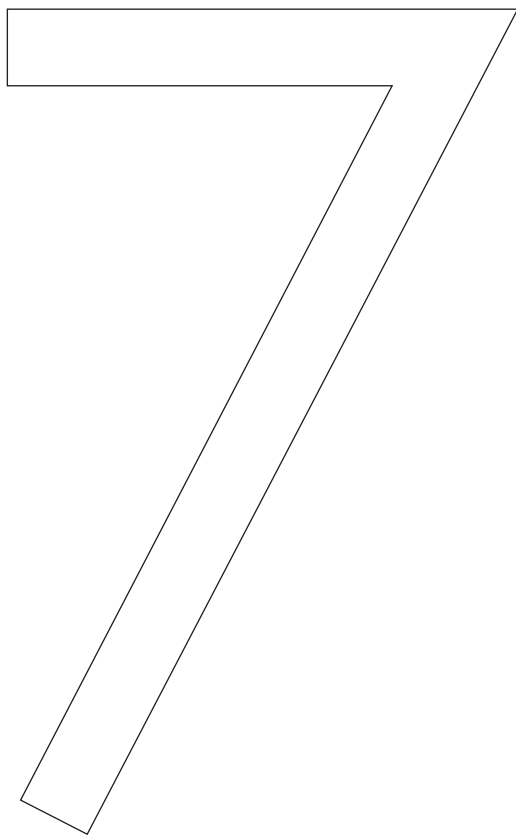
permeabla, *fluktuerande*, *cykliskt temporära*, *boostande*, *spjälkande*, *omhändertagande*, *producerande* och *temperaturreglerande* gröna funktioner och vidare till områdets potentiella upplevelsevärden relaterat till intensiva grönkaraktärer med möjlighet att förmedla känslor relaterade till *kontemplativ ro*, *vild komplexitet*, *biologisk intensitet*, *rymlig helhet*, *tilåtande allmänning*, *explorativ avkoppling*, *lustfylld samvaro* och *kulturell fascination*.

De funna begreppen relaterade till grönstruktur har som främsta avsikt att lyfta fram och spegla också en med bebyggelsen mer komplext och småskaligt integrerad grönstruktur, för att kunna stötta möjligheten att tilldela denna grönska olika multifunktionella sociala, ekonomiska och ekologiska grönfunktioner, som i sin tur kan tilldelas möjligheter till intensivt upplevda grönkaraktärer.

- *praktisk illustration* -

planprogram & introduktion **VARVSSTADEN**

Varvsstaden utgör ett ca 19 ha stort område i stadsdelen Västra Hamnen i Malmö och ligger på gångavstånd till stadskärnan, Ribersborgsstranden, Slottsparken, högskolan samt mässområdet BO01. Delar av den utfyllda marken har sedan 1870 hyst Kockums fartygsproduktion och varvsverksamhet, vilken lades ner 1986, men som historiskt har betytt mycket för Malmö stads utveckling och identitet. I PEABs regi, tillsammans med Malmö Kommun, planeras här nu för 1500 bostäder och 5000 arbetsplatser som beräknas stå helt färdiga år 2030.

Det finns uttalade ambitioner om att skapa en tät (e-tal 1,5) men samtidigt grön stadsstruktur, och med avseende på dessa visioner har Sveriges Lantbruksuniversitet bjudits in för att inrätta ett urbant laboratorium i Varvsstaden under tiden uppbyggnaden pågår. En tidig del i laboratoriet utgörs av experimentodlingar med syfte att kunna studera gröna idéer i hård stadsmiljö, bland annat vilka växtarter som klarar av den idag relativt ickegröna och hårdgjorda kulturmiljön med avseende på vattenförsörjning, förmåga att klättra på konstruktioner samt växtmöjligheter för gröna väggar och tak.

Varvsstaden betraktas som en viktig strukturell länk mellan Västra Hamnen och de intilliggande områdena. Området beskrivs dock

idag av många som en fysisk och mentalt upplevd barriär, delvis för att det avgränsas i söder av kanalen och av Varvsbassängen men också för att den industriella verksamheten som har pågått och delvis fortfarande pågår här kräver avspärningar vilket innebär att få stadsinvånare vet hur det egentligen ser ut innanför dessa. Vissa glimtar från Varvsstadens inre går att ana genom de fåtaliga entréer som finns ut mot Stora Varvgatan i norr, och från Banérs kajen på andra sidan Varvsbassängen ges också en begränsad överblick. Det finns onekligen en viss spänning med områdets hemlighetsfulla karaktär, trots barriäreffekten, som kan vara värd att ta vara på och kanske kan sättet att nå en stadsdel genom trånga passager istället för omedelbar och logisk överblick bjuda på nya förväntningar på de inre upplevelserna?

En pragmatisk och ganska osentimental bebyggelse präglar det fysiska intrycket med spännande krokar mellan tegelbyggnader från förra sekelskiftet och mer praktiska plåthallar från 1960-talet. Varvsstadens inandöme rymmer dessutom en hel del spännande platser och uttryck såsom en mindre torrdocka, en liten trädgård, ett koniskt format vildvinsklätt skyddsrum och inte minst enorma stålkonstruktioner och traverser som löper in och ut mellan de olika byggnaderna. Ambitionen att bevara sådana upplevelser är höga

både från Malmö Kommun och PEAB.

I det parallella uppdrag som Malmö kommun (2008) genomförde för området medverkade fyra olika arkitektkontor med varierade förslag för hur den framtida täta stadsstrukturen skulle kunna te sig i Varvsstaden. Vandkunsten framförde det förslag som PEAB och kommunen senare valt att arbeta vidare med, och i förslaget tar man fasta på en av de större stålkonstruktionerna och låter denna Varvshall, strippad på dess utvändiga plåt, bli en ny spännande urban men samtidigt grön mötesplats i Malmö. De stora traverserna är tänkta som konstruktioner för klättrande grönska, samtidigt som de rymmer möjligheter för hängande trädgårdar. Platsen blir samtidigt en intensiv nod för kollektivtrafik och annan infrastruktur, och mycket av stadsdelens kommers och handel är tänkt att förläggas hit.

Vandkunstens vinnande förslag har varit en grund för det planprogram som därefter tagits fram för Varvsstaden (Malmö Kommun, 2011). Med hjälp av planprogrammets värdegrund bearbetar man just nu en utvecklad kvartersstruktur för Varvsstaden. Även om det, vid tidpunkten för det här examensarbetet, inte med självklarhet är Vandkunstens förslag som PEAB går vidare med, har det för mig framstått som det hittills mest genomarbetade och därmed mest lämpligt att utgå ifrån.

Den labyrintiskt inspirerade strukturen i Vandkunstens förslag har kritiserats för sin otillgänglighet vilken framkommit genom så kallade Space Syntax analyser (Malmö Kommun, 2011). I planprogrammet menar man att den "labyrintiska strukturen motverkar ett rikt stadsliv och riskerar att bli en barriär för omgivande stadsdelar" och lyfter i det påståendet framförallt fram Varvsstadens integrerade läge i staden, jämfört med Bo01:s mer perifera läge. Att människans orienterbarhet inte enbart förlitar sig på de raka siktlinjernas logiska och sekventiella stråk, utan också kan hantera mera spatiala kopplingar diskuteras i den teoretiska reflektionen i det här examensarbetet. Också Malmö stad verkar inse detta då de trots allt förordar att en "rutnätsstruktur kombinerad med en labyrintisk struktur" [...] kan skapa "möjligheter

att få både aktiva stråk och lugna, mer avskilda gator i Varvsstaden." Vandkunstens initiala och spännande strukturförslag för Varvsstaden (illustrerat intill) utgör på många sätt en god spatial grund för det här examensarbetets senare illustrativa undersökningar (kapitel 8) relaterat till sådana möjligheter att kombinera inre *gröna* labyrintiska stråk med yttre mer tillgängliga och aktiva.

I planprogrammet enas Malmö stad och PEAB om en vision för Varvsstaden, och de menar att områdets unika kärna ligger i dess kontraster, och i spänningsfälten mellan dessa kontraster. För "den kontrastrika Varvsstaden" lyfter man fram hur detta kan återspeglas i exempel som *lekplats men gata, nytt men gammalt, monumentalt men intimt, lugnt men aktivt, tätt men grönt, bostad men verkstad, permanent men tillfälligt, lokalt men globalt* samt *bostad men besöksmål*. För att kunna konkretisera den kontrastrika visionen för Varvsstaden, relaterar man i planprogrammet till tre övergripande värden för den fysiska strukturen;

- 1. Nätverkande och inbjudande stråk**
- 2. Nyfikna och utmanande platser**
- 3. Historisk och nyskapande bebyggelse**

Utifrån dessa värden har en strukturell värdeplan framtagits där några av de viktiga stråken, platserna samt bebyggelsestrukturerna framgår. Tillsammans med visionen är de tänkta att bygga upp den framtida Varvsstadens identitet. Här följer en kort sammanfattning (Ibid, 2011);

1. NÄTVERKANDE OCH INBJUDANDE STRÅK

"Varvsstaden bryter ned existerande barriärer och kopplas till befintliga nätverk i staden så att ett flöde bildas genom och inom Varvsstaden. Varvsstaden är en kontinuerlig fortsättning på sina omgivelningar och fångar upp karaktärer och stråk. Områdets stråk är multifunktionella och prioriterar gående."

FOKUS STRÅK: *Karaktärsfulla kopplingar, Alla vägar bär till Varvshallen, Broar över Varvsbassängen, Gåendeprioriterade stråk samt fokus på Femminutersstaden.*

2. NYFIKNA OCH UTMANANDE PLATSER

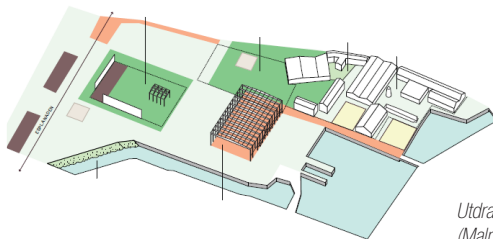
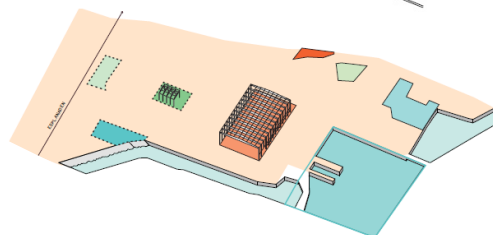
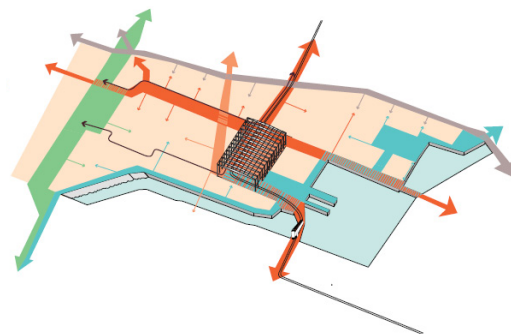
"De publika rummen bygger Varvsstadens stadsliv och bidrar till social bärighet genom att erbjuda platser där människor kan stanna upp, träffa as och vara tillsammans i en trygg, intressant och tillgänglig miljö. Varvsstadens platser bildar ett nätverk av attraktiva mötesplatser med urbana, gröna rum som bjuder på kontrastrika möten mellan gamla och nya element. Mötesplatserna blir Varvsstadens livsnerv och de utformas med utgångspunkt från människan."

FOKUS PLATSER: *Varvshallen, ett signum för Varvsstaden, De publika rummen bygger Varvsstaden, Varvsstadens platser är urbant gröna, Gott mikroklimat, Platser byggs upp kring befintliga element, Föränderlighet över tid, samt Tydliga kaaktärer ger kontrastrik helhet.*

3. HISTORISK OCH NYSKAPANDE BEBYGGELSE

"Varvsstadens struktur utvecklas med en hög ambition både avseende utformning och hållbarhet. Den bygger vidare på den atmosfär av nytänkande och framåtanda som präglat området genom historien. Befintliga byggnader återanvänds och anpassas till nya funktioner och blir utgångspunkt för den unika strukturen i Varvsstaden. Såväl nya som gamla byggnader öppnar sig emot och stödjer de publika rummen och rymmer en blandning av funktioner, vilket bidrar till att skapa kontrastrika Varvsstaden."

FOKUS BEBYGGELSE: *Byggnadsarvet, Hög ambitionsnivå och hållbar bebyggelse, Aktiva väggar på bebyggelsen, Tät och grön bebyggelse, Blandad stad ger rikt stadsliv samt Hållbar parkering.*

Utdrag ur värdeplan för Varvsstaden
(Malmö Kommun, 2011)

Visualisering Varvsstaden
(Malmö Kommun, 2011)

URBAN GRÖNSKA I VARVSSTADEN

- *beskrivande fragment från planprogrammet*

“Urbant gröna rum är en blandning av torg och park, marken är till största delen hårdgjord och grönskan består av träd, gröna väggar, gröna tak och takterrasser samt olika sorters klätterväxter.”

“Med Varvsstadens täta bebyggelse gäller det att satsa på kvalitet istället för kvantitet.”

“Grönska ökar Varvsstadens publika rums attraktivitet.”

“Den täta staden ska rymma urban grönska bestående av gröna fasader och ett grönt taklandskap.”

“Planområdets nära kontakt med vattnet ger mycket goda möjligheter för staden att skapa attraktiva, urbana rekreativsmiljöer.”

“Utformningen av den urbana grönskan inom Varvsstaden kommer att studeras vidare i det fortsatta planarbetet.”

“Planprogrammet berörs inte av riksintressen för naturvård och betecknas inte som särskilt värdefullt ur naturvårdssynpunkt.”

“Planprogramförslaget innebär att ny grönska tillkommer i området. Till stor del är det urban grönska som kommer att anläggas, dvs hårdgjorda ytor med trädplantering, gröna väggar, takterrasser etc.”

“Inom områdets nordöstra del finns en äldre trädgård med rekreativa värden. Trädgården avses att bevaras och ingå som rekreativ plats i den föreslagna bebyggelsestrukturen.”

“Bebyggelsestrukturen är tät men ändå grön och erbjuder många vindskyddade platser i solen.”

“En studie ska tas fram som visar hur grönska kombineras med hög exploatering. Studien ska beskriva hur kvaliteter för urban grönska regleras och säkerställs.”

“Den urbana grönskan är öppen för tolkningar, den är både vildvuxen och ordnad och kan varieras beroende på platsens läge, funktion och förutsättningar.”

“Varvsstadens platser är urbant gröna.”

Visualisering Varvsstaden
(Malmö Kommun, 2011)

"För Varvsstaden (...) är utmaningen att skapa en tät struktur som rymmer ett rikt utbud av tillgängliga, attraktiva publika rum."

"Det gemensamma målet är att Varvsstaden ska bli en attraktiv stadsdel med tydlig identitet inom hållbar och nyskapande stadsutveckling."

Visualisering Varvsstaden
(Malmö Kommun, 2011)

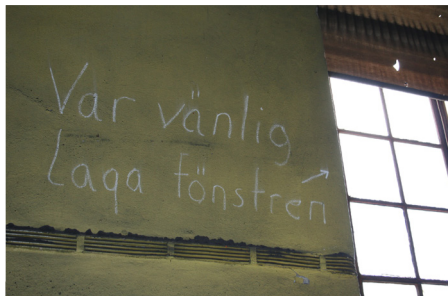
Stora delar av Varvsstadens planprogram är aktuellt i relation till många av de stadsplanerendelser som förekommer idag med avseende på flöden, flexibilitet och dynamiska processer. Eftersom inriktningen på det här examensarbetet främst berör en urban grönska, så har jag vid genomgången av programmet försökt hitta ansatser till hur en sådan integrerad grönska kan formuleras i den här fasen av planprocessen. Det nämns inte mycket om vilken roll eller betydelse Varvsstadens grönska kan inneha spatialt, funktionellt eller upplevelsemässigt, annat än utfördelat under andra kategorier - grönska, fast på bebyggelsens villkor. De fragment jag har funnit relaterade till en framtida stadsvegetation har jag försökt tydliggöra på föregående sida, enstaka skisser förekommer dessutom i planprogrammet.

Kanske vore det, i ambitionen om att bygga tätt och grönt, högst väsentligt och inte alls omöjligt att lägga till en *Integrerad Urban Grönsstruktur* som en fjärde värdepunkt för att uppnå visionen om den kontrastrika Varvsstaden, efter *Nätverkande och Inbjudande Stråk*, *Nyfikna och Utmanande Platser* samt *Historisk och Nyskapande Bebyggelse*? I min tidigare teoretiska reflektion (kapitel 4) diskuterar jag vikten av att man redan i planprogrammet behöver lyfta diskussionen och planeringen av en mer småskaligt nätverkande grönstruktur på ett explorativt sätt, eftersom begränsningar relaterade till fastighetsgränser, nyttjanderätter och liknande ofta uppstår i det senare planskede då till exempel detaljplanen träder in. Vad gäller tillämpning av en eventuell grönytefaktor nämner man att en utredning behöver göras för att komma fram till lämpliga riktlinjer eller eventuella

avsteg från gällande normer. I programmet för parallella uppdrag (Malmö Kommun, 2008) menar man däremot att det finns en stark ambition om att höja grönytefaktorn från 0,45 till ca 0,5-0,6 för Varvsstaden.

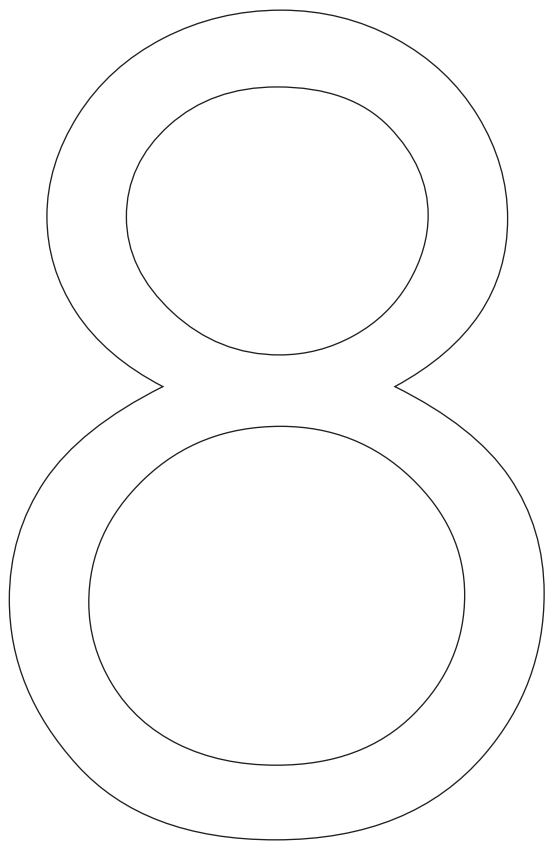
I planprogrammet refererar man intressant nog till två genomförda så kallade kreativa plattformar i form av workshops, vars fokus har legat på dels en *Vision och värdebaserad stadsbyggnad* men också på *Strukturplanen*. Vilka möjligheter hade det kunnat finnas att också mötas för att diskutera, artikulera och planera för en småskaligt integrerad urban grönstruktur? Skulle några av de begrepp jag har undersökt i mina litteraturstudier då kunna användas?

I följande kapitel prövar jag hur man, utifrån ett urval av mina funna begrepp, kan diskutera, analysera och kartlägga möjliga spatiala, ekologiska och upplevelsemässiga grönstrukturer relaterade till den täta och gröna Varvsstaden.

begreppsapplicering Varvsstaden

GRÖN URBANITET

Det är uppenbart att urban grönska och vegetation omfattar en social, upplevelsemässig, ekologisk, strukturell och ekonomisk komplexitet och mångfunktionalitet. Följande del av examensarbetet är ett försök att illustrativt återspegla den mångfacetterade grönskan på ett inspirerande snarare än reglerande sätt. Att behandla grön urbanitet utifrån de undersökta begreppen struktur, funktion och upplevelse, har följande huvudsakliga syfte;

-att undersöka en övergripande grönplanering utifrån tre begrepp, **separerande, samspelande** eller **samexisterande** vatten- och grönstruktur, med möjlighet att hantera och identifiera också de idag utelämnade komplexa, småskaliga och integrerade gröna och blå ytor i den tätastaden.

-att undersöka en klassning av ovan identifierade grönytor utifrån deras ekologiska funktion/multifunktion, dvs de ekosystemtjänster som en **permeabel, fluktuerande, flyktig/temporär, spjälkande, boostande, omhändertagande, producerande** och **reglerande** vegetation kan bistå oss med.

- att ge möjlighet till att redogöra och planera för stadsvegetationens estetiska karaktärer och dess relation till människans sinnliga och

rekreativa upplevelse. En aktualisering av Patrick Grahns parkkaraktärer har använts som utgångspunkt för att illustrativt beskriva olika gröna möjligheter till estetisk variation såsom **kontemplativ ro, vild komplexitet, biologisk intensitet, rymlig helhet, tillåtande allmänning, explorativ avkoppling, lustfylld samvaro** och **kulturell fascination**.

Ambitionen är att strukturellt försöka integrera en småskalig grönstruktur och sammanföra behovet av en mångfunktionell grönska med begäret efter en estetiskt varierad urban grönupplevelse. Genom att hybridisera begreppen för struktur, funktion och upplevelse, undersöks den urbana grönskan i olika karteringar för området Varvsstaden, Malmö.

Begreppen är tänkta att kunna appliceras i interaktiva kartor och GIS-analyser, även om tidsramarna för det här examensarbetet inte har tillåtit ett sådant experimenterande. Dagens digitala och tekniska möjligheter ger stort utrymme för att låta en grönkarta förändras efterhand som inzoomning sker, och den översiktliga vyn där den gröna eller blå färgen pedagogiskt signalerar grönska eller vatten, kan på så sätt förändras, nyanseras och differentieras i andra vyer.

TÄNK OM det är möjligt att inte enbart försöka integrera grönska i staden med hjälp av olika grönytefaktorer och regulatorer på kvartersnivå, utan istället betrakta HELA Varvsstaden som en urban park att utforska med hjälp av nämnda strukturella, funktionella och estetiska gröna begrepp? Hur kan ett sådant utforskande bidra till en grönare urbanitet i Varvsstaden?

SEPARERANDE GRÖNSTRUKTUR?

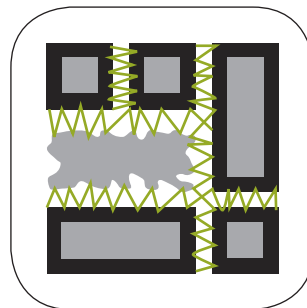
Från bebyggelse separerade och kontrasterande grönstrukturer - med syfte att försvara, skydda, bevaka gröna intressen.

SAMSPELANDE GRÖNSTRUKTUR?

Med bebyggelse samspelande grönstrukturer - med syfte att integrera grönska.

SAMEXISTERANDE GRÖNSTRUKTUR?

Med bebyggelse samexisterande grönstrukturer - med syfte att integrera och multifunktionalisera grönska.

prövande begrepp för grön urban **STRUKTUR**

I ett försök att bredda perspektivet på Varvsstadens potentiella grönska till att omfatta också mer komplexa och småskaliga ytor undersöks här möjligheterna med en grön spatial begreppsindelning med avseende på en *separerande*, en *samspelande* och en *samexisterande* grönstruktur.

Behovet av att kunna undanta komplicerade grönytor för att uppnå översiktighet är förståeligt och viktigt för att kunna jobba effektivt med en grön översiktlig stadsplanering. Samtidigt är det av betydelse att belysa vilka grönkategorier som befinner sig i det planeringsgap som tycks uppstå mellan att abstrakt betrakta den från bebyggelsen *separerade* grönskan i grönplanen, och de begränsade möjligheter till *samspelande* och *samexisterande* grönstrukturer som detaljplanen tycks erbjuda (se diskussion i kap 5).

Vilka av stadens, och i förlängningen Varvsstadens, grönytor kan anses falla under de olika begreppen? Rymmer begreppen potential till att innesluta stadens mer komplexa och småskaliga gröna ytor, de som idag utesluts ur grönplaneringens kartering?

I Malmö grönplan delas grönyterna in under typkategorier, som exempelvis bostadsanknutna grönytor, jordbruksmark, impediment, parker m.m. (se Malmö Grönplan, 2003, s 14-15). Med utgångspunkt från Malmös gröna typkategorier försöker jag här inledningsvis att strukturera och sortera in dem under begreppen *separerande*, *samspelande* och *samexisterande* grönskor, för att sedan pröva dem

i en kartering för dels Västra Hamnen, men också vid en inzoomning på Varvsstadens.

Kanske är inte den främsta avsikten att ge varje typkategori en viss tillhörighet till ett begrepp, även om det enligt mig kan leda till nya gröna koncept för den tätastaden. Trots att flertalet kategorier kan anses tillhöra mer än ett begrepp, handlar det snarare om att tillämpa en aktivt inkluderande grönstrukturering snarare än en exkluderande.

SEPARERANDE GRÖNSTRUKTUR

Dagens övergripande grönplanering och strukturering av stadens grönytor omfattar främst de från stadsbebyggelsen (byggnader, gator, torg etc) separerade grönarealerna i storleksklassen från ca

0.2-0.5 hektar och uppåt (se tidigare diskussion i kapitel 5). Sådana grön- och vattenytor framträder tydligt i sin kontrast till den i övrigt hårdgjorda staden och är av största vikt för att skapa större gröna stråk och nätverk mellan staden och den omgivande landsbygden. De utgör också ofta en viktig ekologisk länk för flora och fauna, och kan ses som en grundförutsättning för att kunna etablera en mer finmaskig grönstruktur som kan knyta samman dessa större stråk. Kategorin *separerande* grönstruktur kan därför anses omfatta i huvudsak de grönytor som man i Malmö stads grönmodell idag lyfter fram som stadsparker, stadsdelsparker, natur- och rekreationsområden. Till begreppet hör också de *separerande* grönstrukturer som idag ofta faller utanför grönplaneringen, som exempelvis jordbruksmark och kyrkogårdar, som kan rymma inte bara en ekologiskt funktionell potential utan också en rekreativ, om vi bara vågar betrakta dem med en öppen blick.

Större permanenta vattenstrukturer har också adderats under begreppet separerande grönstruktur.

FRÅN BEBYGGELSEN SEPARERANDE GRÖNA TYPKATEGORIER

Parker

- gröningar 0,2-1ha
- grannskapsparker 1-5ha
- stadsdelsparker 5-10ha
- stadsparker >10ha

Natur- och Rekreationsområden

- större natur- och rekreationsområden >35ha
- mindre naturområden <35ha

Särskilda Fritidsområden

- idrottsplatser
- golfbanor
- övriga särskilda fritidsområden

Begravningsplatser

- begravningsplatser och kyrkogårdar

Jordbruksmark

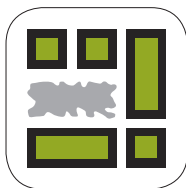
- åker och vall
- småbiotoper

FRÅN BEBYGGELSEN SEPARERANDE BLÅ TYPKATEGORIER

Större Vattenkroppar (permanent)

- hav, laguner, åar, sjöar

HANTERING I PLANPROCESSEN: översiktsplan, övergripande grönplaner, ev. grönplaner på stadsdelsnivå, planprogram, detaljprogram

SAMSPELANDE GRÖNSTRUKTUR

I ett försök att fånga upp många av de grönytor som idag faller utanför grönplaneringen på grund av småskalighet, komplexa ägarstrukturer eller begränsande publik tillgänglighet, kan termen *samspelande*

grönstruktur ses som en möjlig ingång. Genom att översiktligt kunna kartlägga också dessa ofta mindre och direkt med omgivande bebyggelse integrerade grönytor såsom villaträdgårdar, kolonilotter, kvartersgårdar, skolgårdar, idrottsplatser, kyrkogårdar m.m. och identifiera dessa ytor med ett övergripande grönt begrepp finns det kanske bättre möjligheter att i en senare del av planprocessen tvingas fånga upp och belysa deras grönpotentialer. Det skulle kunna medföra en öppnare diskussion om stadens gränsöverskridande grönska och skapa möjligheter och tillgång till nya sociala publika/privata gröna konstellationer, men också belysa de gröna funktioner som publikt begränsade grönytor faktiskt kan stå för i kombination med den rekreativa vikten av en visuellt publik grönska.

Mindre permanenta vattenstrukturer har också adderats under begreppet samspelande grönstruktur.

MED BEBYGGELSEN SAMSPELANDE GRÖNA TYPKATEGORIER

Bostadsanknutna Grönytor

- grönskor <0,2ha
- bostadsgårdar
- kvartersgårdar
- gårdsmiljöer
- villaträdgårdar
- koloniområden

Institutions- och Arbetsplatsanknutna Grönytor

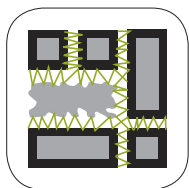
- sjukhus- och vårdhemsparker
- daghemsgårdar
- skolgårdar
- gårdar till handikapp- eller äldreboenden
- arbetsplatsanknutna grönytor

MED BEBYGGELSEN SAMSPELANDE BLÅ TYPKATEGORIER

Mindre Vattenkroppar (permanent)

- dammar, kanaler, vattenblänk

HANTERING I PLANPROCESSEN: ev. grönplaner på stadsdelsnivå, planprogram, detaljprogram

SAMEXISTERANDE GRÖNSTRUKTUR

Gröna tak, gröna väggar, strukturer för klättrande grönska, alléer, impediment, dagvattenkonstruktioner - mycket av dagens urbana vegetation existerar på grund av dess omedelbara fysiska kontext i form av

byggnader, ställningar eller gator, och kan därmed betraktas som en *samexisterande* vegetation. Ofta handlar den här typen av grönska om ett slags grönt maximerande, mycket grönska på litet markutrymme, men med stor upplevelseffekt. Genom att conceptualisera den som en samexisterande grönstruktur skulle även stadens lummiga gator, torg och funktionella gröna tak eller svalkande gröna väggar kunna karteras och diskuteras i den översiktliga planeringen.

Tillfälliga vattenstrukturer har också adderats under begreppet samexisterande grönstruktur.

MED BEBYGGELSEN SAMEXISTERANDE GRÖNA TYPKATEGORIER

Impediment

- grönytor vid gator och vägar (trädplanteringar m.m.)
- skyddszoner

Byggnader

- gröna tak och väggar
- fysiska klätterstrukturer

Torg/Platser

- grönska i samband med i huvudsak hårdgjorda öppna platsbildningar med låg grön marktäckningsgrad

MED BEBYGGELSEN SAMEXISTERANDE BLÅ TYPKATEGORIER

Vatten (ej permanenta)

- mindre dagvattenkonstruktioner
- fuktstråk

HANTERING I PLANPROCESSEN: ev. grönplaner på stadsdelsnivå, ev. planprogram, detaljprogram

KARTERING MED DE STRUKTURELLA BEGREPPEN

För att kunna diskutera den urbana grönskans potential till att kunna erbjuda komplexa multifunktioner relaterade till en social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet, men också dess möjligheter till att erbjuda rekreativa upplevelsevärden i den täta staden, menar jag att stadens gröna strukturer måste kunna stötta sådana ambitioner. Då räcker det sannolikt inte att endast kartera och identifiera den *separerande* grönsstrukturen, vilket jag menar sker i huvudsak idag. Behovet av att i planeringskartor lyfta fram också den komplexa och med bebyggelsen integrerade grönsstrukturen är troligen av största vikt för att kunna skapa ett diskussionsunderlag för en hållbar tät och grön stad.

På följande sidor prövar jag därför hur de mer integrerande begreppen *samspelande* och *samexisterande* grönsstruktur kan komplettera den *separerande* grönsstrukturen i kartform. Det sker först i en mer översiktlig karta för stadsdelen Västra Hamnen med syfte att belysa de större gröna kopplingarna, och därefter i en inzoomning på Varvsstaden, som jag betraktar som en urban enhet relaterat till Lövries *morfologiska strukturperspektiv* (Lövré, 2003).

Inzoomningen på Varvsstaden är viktig inte bara med avseende på att det är här min platsstudie i examensarbetet sker, det medför dessutom en möjlighet att identifiera den *nära*, vardagliga grönskan inom och i anslutning till bebyggelsekvarteret (se diskussion kap 5). Det är också

först vid en *nära* strukturering av Varvsstadens grönskor som det är möjligt att identifiera de småskaliga och de med bebyggelsen i olika grad integrerade *samspelande* och *samexisterande* grönsstrukturerna, samt deras potentiella kopplingar sinsemellan. Dessutom är det möjligt i en mindre skala att redogöra för och väcka frågor om möjlig publik tillgänglighet också till sådana grönsstrukturer som faller utanför allmän platsmark.

I min kartering för Västra Hamnen och Varvsstaden använder jag mig av de trots allt pedagogiska färgerna grönt och blått för att påvisa stadens grönsstrukturer, då de fungerar som tydligt inarbetade färgsignaler. Jag har därför försökt synliggöra begreppen *separerande*, *samspelande* och *samexisterande* grönsstrukturer med olika gröna och blå nyanser. I översiktplanens kartor definierar man istället de olika typkategorierna (parkmark, odling, kyrkogårdar m.m) med olika gröna nyanser i kombination med en bokstav (ex p=parkmark) (Malmö Kommun, 2000). Även om jag inte redogör för typkategorier i mina karteringar, är det fullt möjligt att addera sådana bokstäver också till mina begrepp. Att övergripande redogöra för olika typkategorier skulle kunna utgöra ett andra steg i en vidarekartering för respektive strukturindelade begrepp, vilket skulle säkerställa att också exempelvis *samspelande* småskalig odlingsmark kunde karteras/inkluderas.

Som underlag och jämförelse till min begreppskartering använder jag Stadsbyggnadkontorets aktuella strukturplan för Västra Hamnen (jan 2011).

VÄSTRA HAMNEN - STRUKTURPLAN FRAMTIDA UTBYGGNAD

PARK

PLATS

NYBYGGNAD

EXISTERANDE BYGGNAD

Kommentar:

Stadsbyggnadskontorets karta är det närmsta jag kommit en grönkartering på stadsdelsnivå för Västra Hamnen, då översiktsplanen (1999) för stadsdelen får anses vara inaktuell. Även om SBK:s karta främst avser att visa på möjlig utbyggnad i området, är det intressant att man utöver *park* väljer att markera ut möjliga *platser* i stadsdelen. De karteras med brunt, eller icke-grönt om man så vill. SBK väljer att inte kartera de stora grönområdena i söder (Ribersborgsstranden och Slottsparken) som park, möjligen för att de faller utanför stadsdelens gräns.

SEPARERANDE
GRÖNSTRUKTUR

SEPARERANDE
VATTENSTRUKTUR

SAMSPELANDE
GRÖNSTRUKTUR

SAMSPELANDE
VATTENSTRUKTUR

SAMEXISTERANDE
GRÖNSTRUKTUR

SAMEXISTERANDE
VATTENSTRUKTUR

Kommentar:

Genom att applicera mina strukturerande begrepp på SBK:s karta är det tydligt att det främst är de större separerande grönsstrukturerna som med enkelhet kan markeras ut. De ytor som motsvarar platser för SBK räknar jag som torgbildningar, fullt möjliga att rymma en urban grönpupplevelse (se Gustav Adolfs Torg). De är karterade som *samexisterande* grönsstruktur tillsammans med esplanaden, som kan räknas som impediment om än med högt upplevelsevärde. Behovet av inzoomning på Varvsstaden för att identifiera ytterligare samspelande/samexisterande grönsstrukturer är uppenbart.

VARVSSTADEN SOM URBAN ENHET - DEN NÄRA GRÖNSKAN

Genom att betrakta området Varvsstaden från stadsdelskartan blir det tydligt hur svårt det är att kartera småskaliga eller med bebyggelsen komplext integrerade grönytor vid en översiktlig planering. Istället för kartbilden av en tät OCH grön stad, framstår Varvsstaden snarare som en tät stad med enstaka inslag av gröna ytor. Kartan överensstämmer också med planprogrammets illustrationsbild av grönytor i området (se s142), även om visionen för Varvsstaden beskriver en betydligt grönare stad. Går det att fånga en tät och grön vision också i kartan? Visst kan väl Varvsstaden rymma mer grönska, också i en planeringsfas, än vad som avspeglas i kartdelen intill?

I Vandkunstens mer bearbetade förslag till strukturplan för Varvsstaden (nedre ritningen) finns det kanske en större möjlighet till att fånga in och beskriva/kartera en mer integrerad och nära grönstruktur. Tack vare en ökad detaljeringsgrad, tenderar Varvsstaden i Vandkunstens förslag att uppfattas som ett betydligt grönare område, eftersom fågelperspektivet ger möjlighet till att betrakta också de med bebyggelsen *samspelande* gröna innergårdar som är planerade här.

Om man leker med tanken att bortse från innergårdarnas grönska i Vandkunstens förslag, eftersom de traditionellt tillhör en privat och visuellt dold grön sfär, så börjar kartbilderna närma sig varandra. Kanske är det egentligen så att den övre kartbilden faktiskt motsvarar en mer rättvis bild av hur Varvsstaden kan komma att upplevas med

Tät och grön stad?

Tät och grönare stad?

avseende på den urbana grönskan? Grönskan vi ser på Vandkunstens planritning motsvarar snarare fågelns upplevelse av den gröna Varvsstaden än människans.

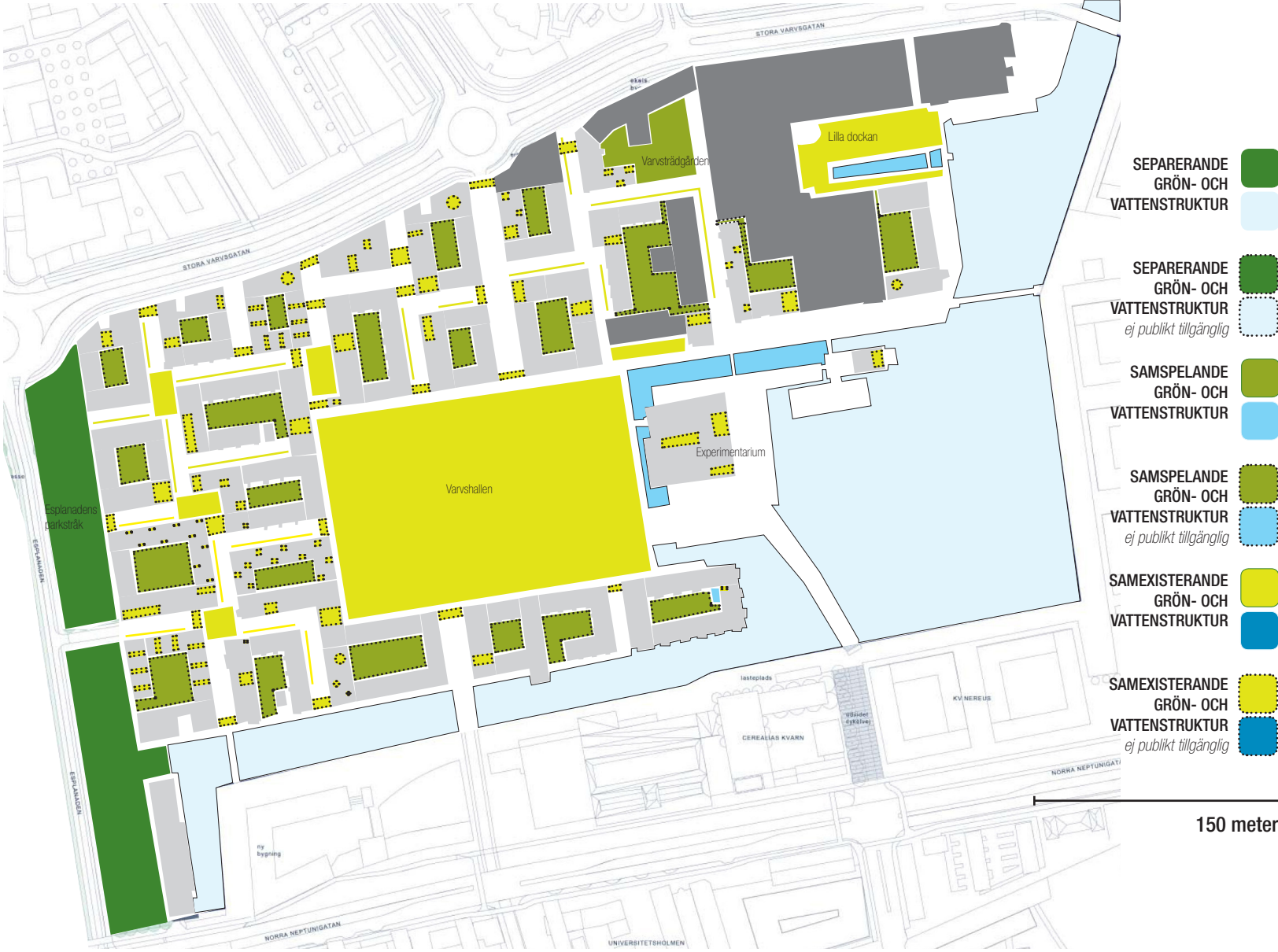
Är det möjligt att vid en inzoomning och mer nära kartering av Varvsstadens grönska kunna belysa de för människan tillgängliga respektive icke tillgängliga grönytor så att även grönskor som normalt faller utanför så kallad allmän platsmark kan ingå i en diskussion om potentiellt publika gröna sfärer? En översiktlig och från bebyggelsen *separerande* grönstruktur kan kanske då kompletteras med en närgående och med bebyggelsen mer eller mindre publikt tillgänglig och integrerad *samspelande* eller *samexisterande* grönstruktur.

På kommunnivå länkar man ofta samman de större gröna områdena i konceptuella gröna kilar och stråk. Med hjälp av de strukturella begreppen skulle man kunna identifiera de småskaliga grönytor som kan tänkas ingå i en mer finmaskig och urbant grön nätverksstruktur inne i staden. Begreppen *separerande*, *samspelande* och *samexisterande* grönska kan, tillsammans med en tillgänglighetsaspekt, på så sätt berika och förenkla den annars komplexa diskussionen om hur en integrerad och gränsöverskridande nätverksstruktur kan länkas samman.

Precis som med bebyggelsens struktur, som i Vandkunstens plan gränsar till ett labyrinthiskt koncept, tror jag att det kan vara intressant

att låta också den småskaliga grönskan anta en tydlig identitet. Grönstruktur också i den lilla skalan kan därför behöva en bärande idé för att stötta en sådan identitet. Det kräver troligen att man analyserar samtliga potentiella grönytor för ett område, publika som privata.

På följande sida gör jag ett försök, med utgångspunkt från Vandkunstens förslag, att mer närgående kartera/analysera Varvsstadens potentiella grönskor utifrån de strukturella begreppen. Jag prövar också möjligheten att i kartan synliggöra snarare än bortse från den konventionellt icke-tillgängliga grönskan inne i kvarteren och uppe på taken.

KARTERING AV STRUKTURELLA BEGREPP I VARVSSTADEN

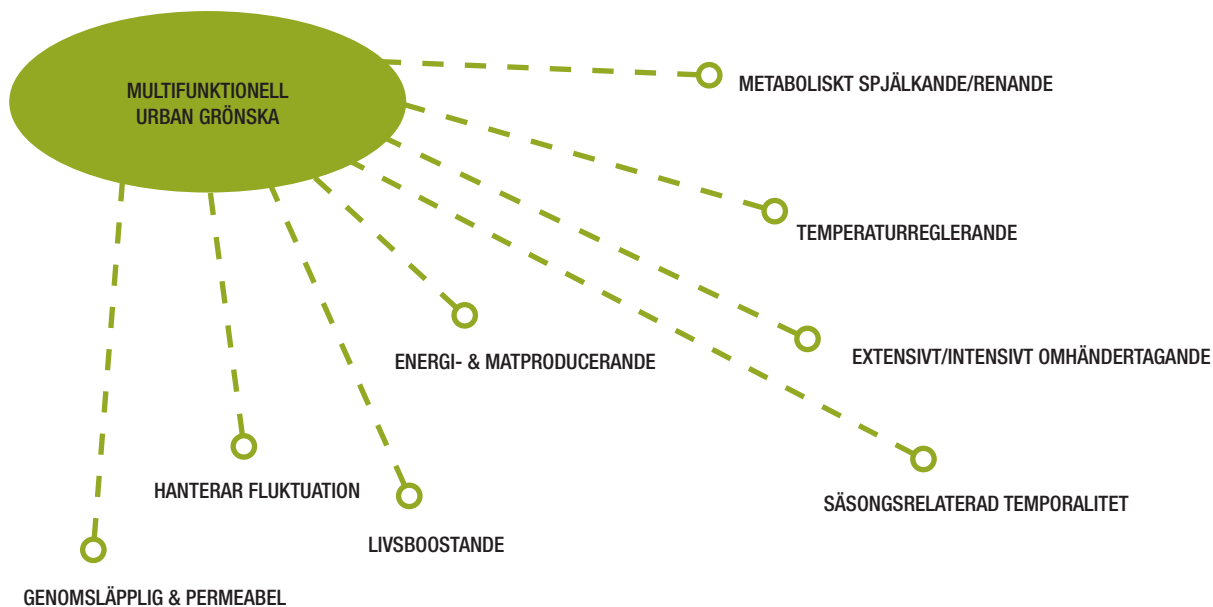
Vid min grönanalys av Vandkunstens strukturförslag för Varvsstaden, baserat på det här examensarbetets strukturella begrepp, framgår en grönstruktur med privata bostadsgårdar (*samspelande*, ej publikt tillgängliga) och flertalet åtskilda takterasser (*samexisterande*, ej publikt tillgängliga). Ambitionen om att låta grönskan längs med esplanaden utgöra ett *separerande* parkstråk snarare än *samexisterande* impediment till esplanaden är tydlig i Vandkunstens förslag.

En spännande tanke om att knyta samman taklandskapet kan anas i de "överliggare" som förankrar kvarteren i varandra tvärs över gatustrukturen och som rymmer takterasser, men som också kan tänkas ha möjlighet att bära hängande grönska under sig. De har därför karterats som en *samexisterande* (ej publikt tillgänglig) grönstruktur. En absolut publikt tillgänglig *samexisterande* grönstruktur utgör den stora Varvshallens stålskelett, avsett för klättrande grönska och hängande trädgårdar men med till största delen hårdgjord markyta. Platsen runt den Lilla dockan, samt några mindre gatutorg i den västra delen, tillhör också en sådan *samexisterande* publik grönstruktur, där grönska sannolikt kan ges utrymme i relation till en minimal marktäckningsgrad. Vissa gator har också karterats med linjära *samexisterande* grönstrukturer. Genom utfyllnaden av mark för det föreslagna Experimentariet har ett inre kanalstråk skapats som utgör ett slags modern vallgrav till byggnaden, den karteras därför som en *samspelande* vattenstruktur. I övrigt utgör den stora

Varvsbassängen en tydligt *separerande* vattenstruktur.

Det kan finnas kreativa fördelar med använda sig av abstrakta begrepp istället för att direkt rita in gröna element i form av trädalléer och liknande, för att undvika att fastna i konventionella gröna gestaltungsgrepp. En gata kan ju upplevas som grön utan att den tillämpar den klassiska alléutformningen, med hjälp av exempelvis fasadgrönska eller avlånga fukt- eller torrstråk med ängsplanteringar.

I förlängningen är det också intressant att använda sig av de strukturella begreppen *separerande*, *samspelande* samt *samexisterande* grönska och undersöka deras möjligheter att kunna hybridisera sig med olika gröna funktioner, inte minst ekologiska eftersom behovet av ekosystemtjänster i tät stadsmiljö ökar allt mer i samband med klimatförändringar (se kap. 4). Hur kan sådana ekologiska funktioner appliceras i kartor för Varvsstaden?

prövande begrepp för grön urban **FUNKTION**

För att uppnå ambitionen om en tät och grön stad behöver vi troligen överbrygga gapet mellan den översiktligt abstrakta grönskan och den i detalj utformade grönskan. Med de strukturella begreppen *separerande*, *samspelande* eller *samexisterande* grönstruktur är syftet att i första hand belysa att de kategorier som ingår i de båda sistnämnda begreppen, sannolikt utgör potential till att stötta funktioner och upplevelser i de finmaskigt nätverkande grönstrukturer som efterlyses i många städer i dag.

Genom att i områdes- och planprogram, eller om möjligt i ett slags grönplaner på stadsdelsnivå, strukturera också den socialt *samspelande* samt den mer funktionellt *samexisterande* vegetationen så skulle det finnas utrymme att diskutera nya publika möjligheter också för grönska i traditionellt komplexa urbansociologiska sfärer. Det kan generera diskussioner om nya gröna koncept och gröna multifunktioner i gränslandet mellan det publika och det privata.

Hur kan man hantera gröna multifunktioner i planeringen och i kartan? Vid en inzoomning på karterade gröna ytor i Varvsstaden (*separerande*, *samspelande* eller *samexisterande*) skulle gröna funktioner kunna adderas till de översiktliga gröna och blå färgade vegetationsytorna. Utöver en användbarhet vid kartläggning och analys kan olika vegetationsfunktioner också inspirera till ett adderande och genomtänkande av en ekologisk upplevelse för människan i staden, samt pedagogiskt förmedla grönska som en process snarare än som objekt att betrakta.

I det här examensarbetet har jag försökt använda ett symboliskt funktionsmönster för de åtta olika vegetationsfunktioner och begrepp som belyser en aktiv grönska som *permeabel*, *fluktuerande*, *spjälkande*, *reglerande*, *flyktig*, *boostande*, *omhändertagande* eller *producerande*, hämtade från min teoretiskt reflektiva del om *Urban Grönska som Funktion* (kap 4 och 6). Jag försöker i detta kapitlet att utnyttja ett repetativt grafiskt mönster för varje aktiv funktion, på så sätt kan mönstret förändras och göras mer flexibelt för att kunna redovisa multifunktioner med en eller flera ekologiskt funktionella kategorier.

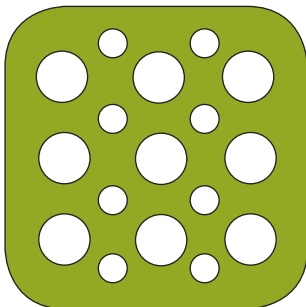
Användbarheten av funktionsbegreppen i sig kan diskuteras, på ett sätt speglar de främst den variation i ekosystemtjänster och funktioner som grönska kan bistå oss med. Istället för att tilldela alla stadens grönytor en ganska given temperaturreglerande funktion, är det kanske mer intressant att försöka beskriva eller planera för en tydligt driven primär funktion hos en grönyta, exempelvis den huvudsakliga ekologiska tjänsten, och därmed klassa övriga möjliga tilläggfunktioner för grönytan som sekundära. Begreppen för funktion är intressanta också för deras möjlighet att verka i olika skalor och detaljeringsgrader, och för att begreppen ger möjlighet till diskussioner om önskvärda gröna funktioner utan att omedelbart behöva ta hänsyn till en gestaltning.

Symbolernas utformning bör betraktas som förslag och kan säkerligen utvecklas för att tydligare redovisa den inneboende aktiviteten under respektive funktionellt begrepp.

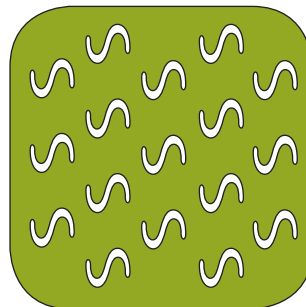
PERMEABEL

Mark som tredimensionell profil/struktur som andas, utbyter näringsämnen, förseglar kontamineringsringar, dränerar eller kvarhåller regnvatten, innehåller teknisk infrastruktur, underhåller vegetation och förser oss med strukturell support.

FLUKTUERANDE

Grönstruktur som stöder cykliska, säsongrelaterade och fluktuerande vattenflöden med avseende på volym, frekvens och hastighet.

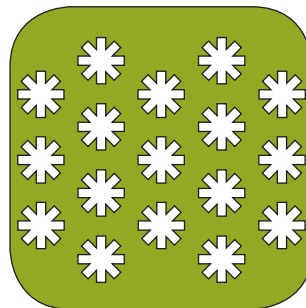
FLYKTIG/TEMPORÄR

Gröna ytor med en temporär funktion, antingen avsedda för att ständigt förändras genom installationer, eller restytor i väntan på byggnation. Relaterar till kortare cyklisk säsongsväxning.

BOOSTANDE

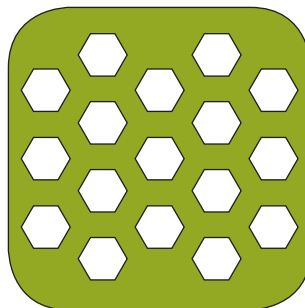
Ytor eller biotoper avsedda för att främja specifik flora och fauna eller mycket stor artrikedom. Exempelvis diken, impediment och avgränsade biotoper.

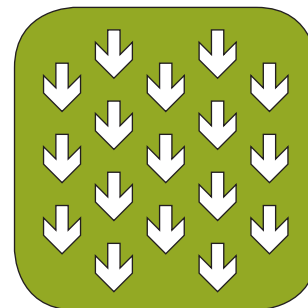
SPJÄLKANDE

Grönska som metaboliskt system, där alla processer och material är inkommande eller utgående näringsrika, obetydliga, överflödiga eller skadliga delar av ett cykliskt system.

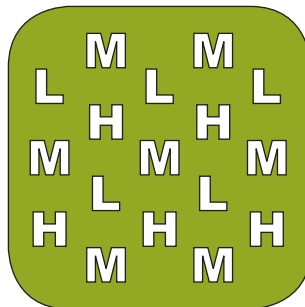
REGLERANDE

Vegetationens förmåga att sänka omgivande temperatur genom evapotranspiration och skuggverkan.

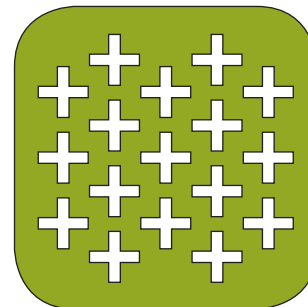
OMHÄNDERTAGANDE

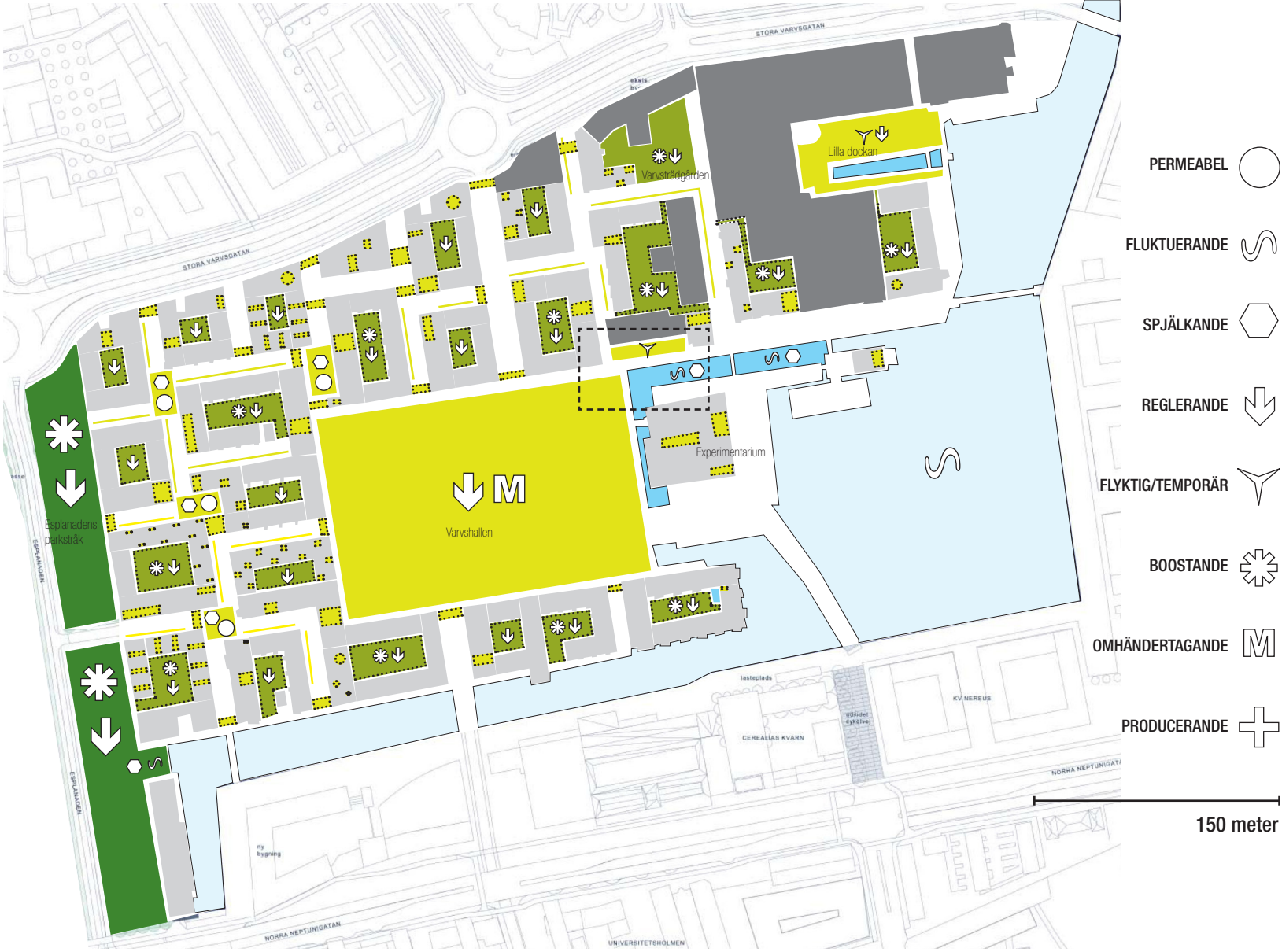
Hanterar gröna ytors behov av drift och underhåll med avseende på skötselintensitet. L= låg skötselintensitet, M= mellan skötselintensitet, H= hög skötselintensitet.

PRODUCERANDE

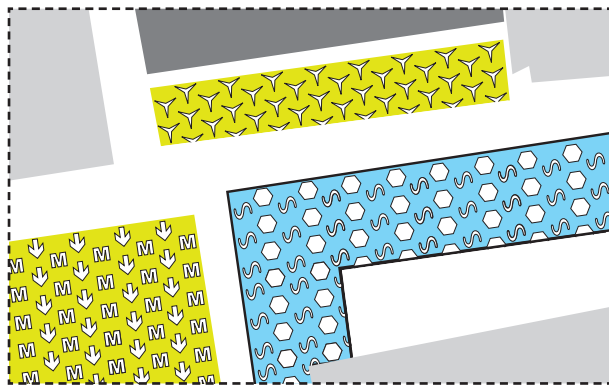
Relaterar till produktiva ytor som jordbruk, stadsodling och energirelaterad biomassa.

KARTERING AV GRÖNA FUNKTIONER I VARVSSTADEN

I exemplet bredvid görs ett försök att applicera symboler för de framtagna gröna funktionsbegreppen på de olika grönytorna i Varvsstaden. I mer avancerade program och i interaktiva kartor kan man tänka sig att symbolerna kan ligga i färdiga skikt som kan skrafferas för respektive grönyta för en effektivare hantering (se inzoomning), men karteringen redogör åtminstone för avsikten att diskutera möjliga vegetationsfunktioner för grönytorna i kombination med de konceptuella strukturbegreppen. Småskaligheten för den här typen av grönfunktionalisering kräver interaktiva snarare än statiska kartor, eftersom det annars finns uppenbara svårigheter att addera

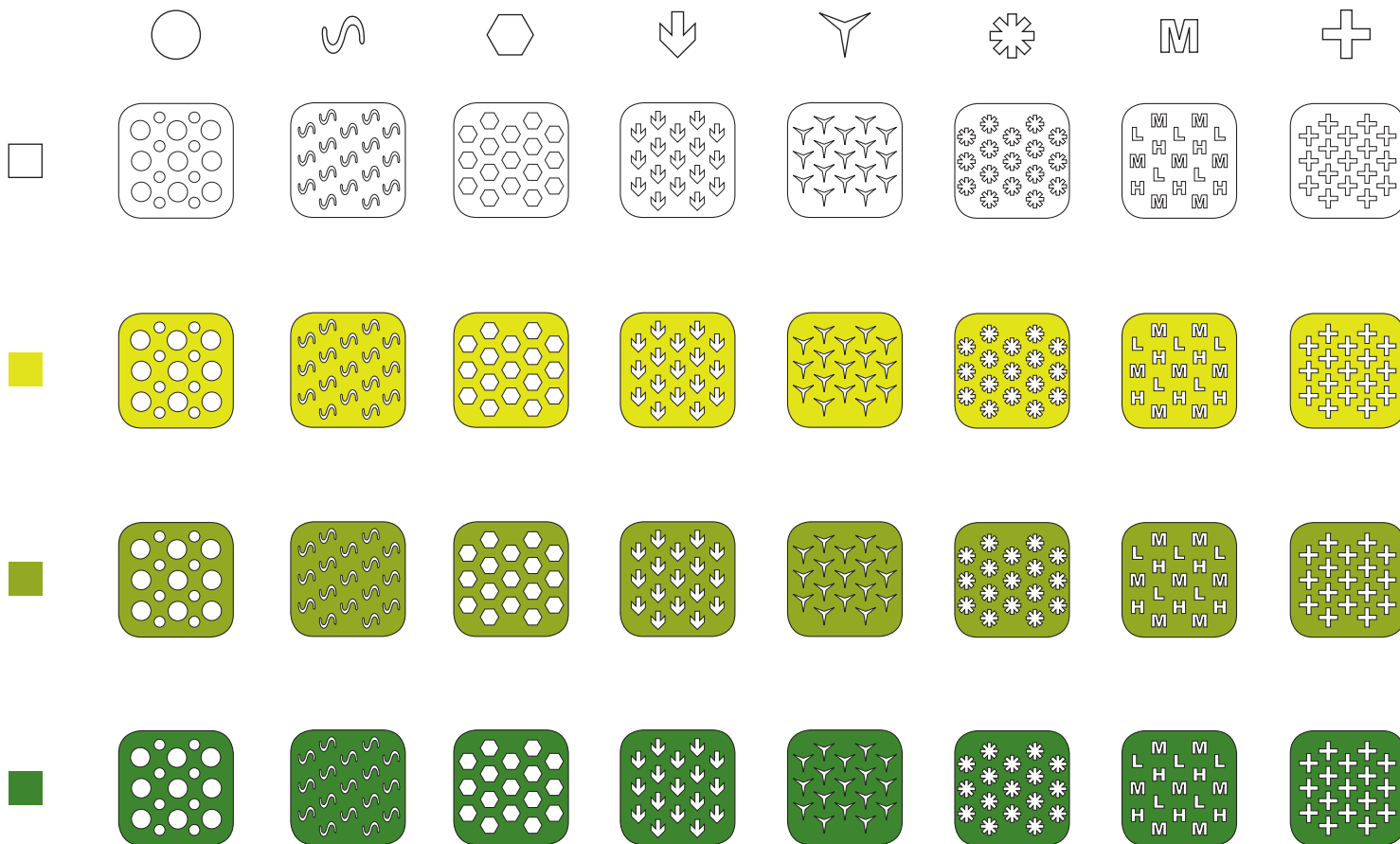

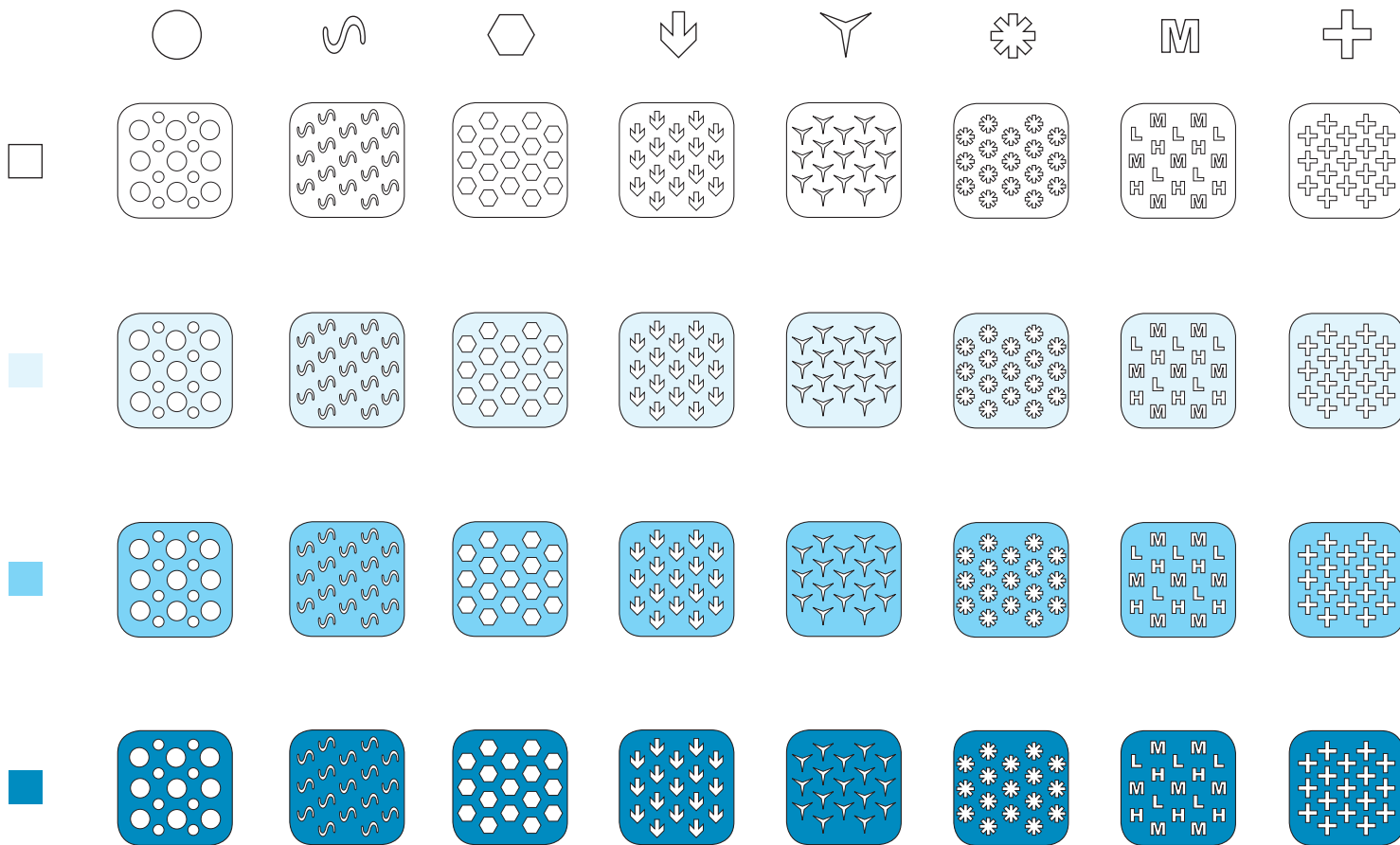
funktioner för de minimala ytorna, exempelvis takterasser, som tillsammans med gröna tak kan rymma viktiga permeabla funktioner relaterat till fördröjning av regnvatten.

Sannolikt behövs en diskussion om vilka krav som behöver ställas för att en grönyta ska kunna tilldelas en grön symbol/funktion och om det behövs någon form av gradient eller skala för exempelvis hur starkt boostande en grönyta är, åtminstone om man ska försöka kartera befintliga ytor. I ett planerande tidigt skede handlar det kanske mer om att på ett inspirerande sätt undersöka ekologiska möjligheter och ambitioner för att försöka åskådliggöra exempelvis ett spjälkande/renande grönt nätverk för vägvatten, eller en livsboostande grön länk mellan två större gröna kontrasterande ytor.

Utan att veta exakta funktionella avsikter bakom Vandkunstens föreslagna gröna ytor i Varvsstaden så är det givetvis svårt att göra en rättvis kartering, men redan nu kan möjliga ekologiska funktioner anas utifrån den föreslagna strukturen.

Genom att betrakta Varvsstadens grönska med hjälp av de strukturella begreppsinspiratorernas färger i sammansmält kombination med de funktionella mönstren (se nästa sida), finns möjligheten att belysa hur nätverkande och finmaskiga helhetsgrepp kan tas för en multifunktionell urban grönska också i innerstadsmiljö.

Ekologiska funktioner i kombination med kontrasterande, samspelande och samexisterande vattenstruktur.

NÄTVERKANDE GRÖNA FUNKTIONER I VARVSSTADEN

Intill illustreras ett av många möjliga funktionella gröna nätverk, exemplet intill belyser en ekologiskt spjälkande sekventiell vägvattenhantering. Den nya kanalen bredvid det föreslagna Experimentariet skulle med väl vald vegetation kunna utgöra en från Varvsbassängen fysiskt men ej visuellt avskärmad spjälkande recipient, en slags urban reningsdamm för tillkommande förorenat vatten. De små gatuplatserna kan dessutom, eventuellt med ytterligare komplement, utgöra mindre renande grönytor för vägvattenhantering som i andra änden kan kopplas via fluktuerande vattenytor i det stora kontrasterande grönstråket för att också här slutligen nå kanalen.

På liknande sätt skulle man kunna hantera och belysa andra gröna småskaliga spatiala och sekventiella funktionella länkar i Varvsstaden genom sammanlänkning av exempelvis olika identifierade ekologiska funktioner. En urban vegetation kan därmed sättas i de ofta nödvändiga större system och processer vi ofta efterfrågar idag, istället för att behandlas som enskilda gröna fragment i staden. Exempelvis skulle man kunna identifiera ett sekventiellt nätverk för regnvattenmagasineringskopplat till de många takterasserna, eller bilda ett spatialt system med gröna svalkande väggar längs med byggnadernas heta fasader mot söder.

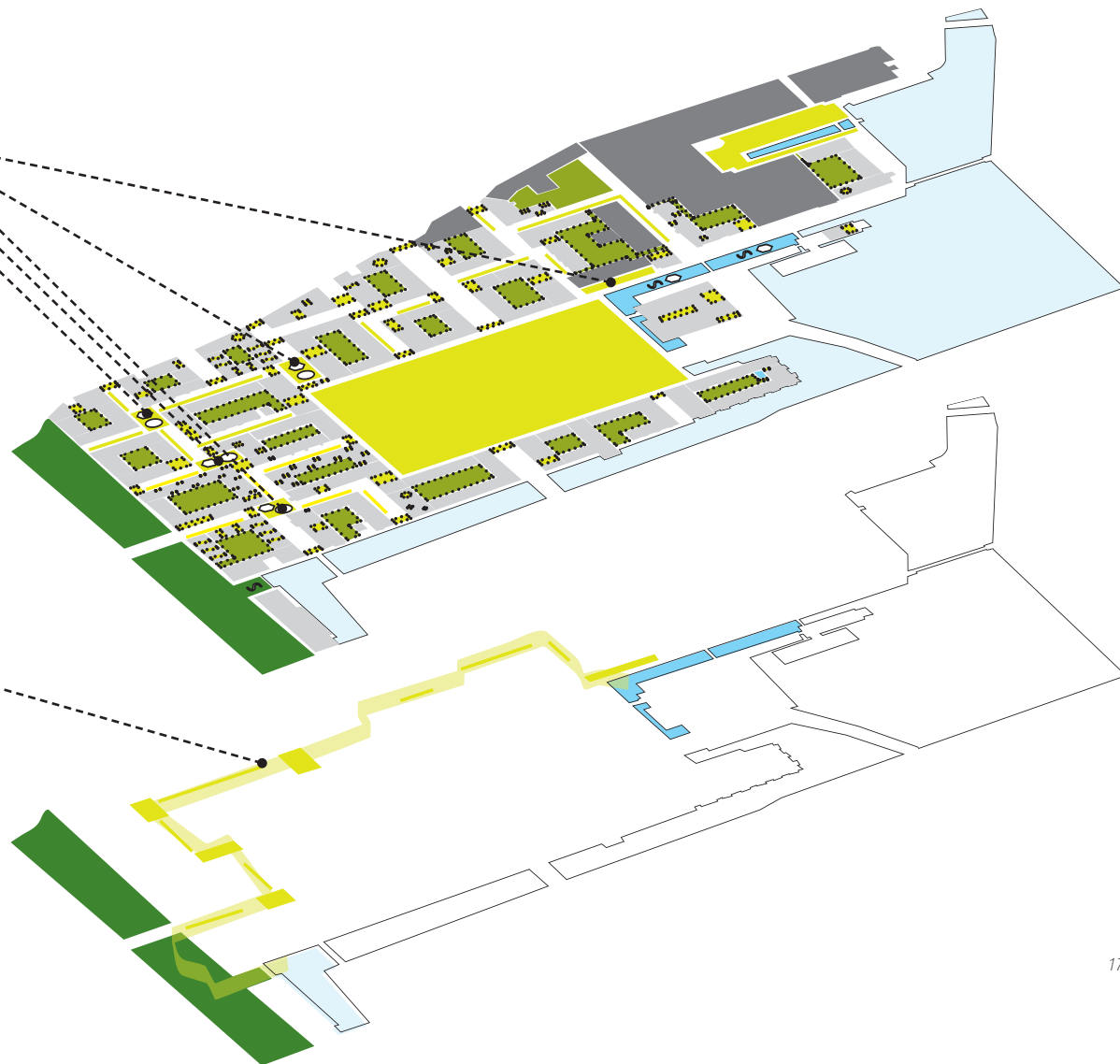
Vilka möjligheter finns att knyta regisserade funktionella länkar också till regisserade upplevelser av urban vegetation? Om de ekologiska

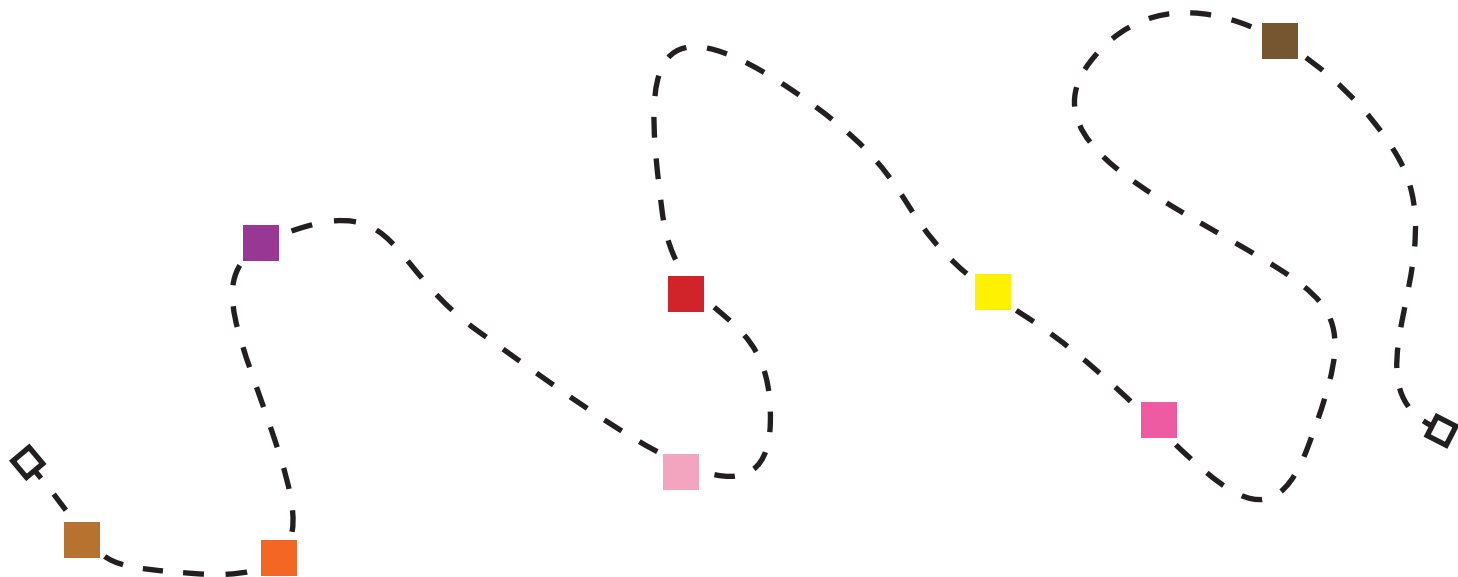
processerna behöver knytas samman utifrån en enhetlig funktion för att vara effektiva och utföra de ekosystemtjänster vi är i allt större behov av, så behöver upplevelsen av sådana länkar eller system inte på något sätt innebära monotoni eller enhetlighet. Från reflektionerna i kapitlet om *Urban Grönska som Upplevelse* framkommer det rekreativa behovet och det estetiska begäret av att ha tillgång till varierade gröna karaktärer i stadsmiljö och möjligheten att iscensätta olika intensiva upplevelser relaterade till stadsgrönskan. Ett ekologiskt urbant dagvattenstråk skulle kunna rymma flera karaktärer längs med sin sträckning, från vild till välordnad grönska, så att funktionen är densamma men upplevelsen av funktionen eller processen varierar.

Vilka möjligheter finns det att hybridisera ekologiska processer och flöden med estetiska och rekreativa värden för att kunna skapa upplevd variation men med en exempelvis enhetlig ekologisk funktion?

MÖJLIGA
SPJÄLKANDE
GATUPLATSER

MÖJLIG
SPJÄLKANDE
LÄNK

prövande begrepp för grön urban **UPPLEVELSE**

Försök har tidigare gjorts med att applicera Patrik Grahns parkkaraktärer vid analyser av olika parker och deras upplevda innehåll. Helena Nordh har bland annat studerat möjligheterna med att koncentrera enskilda karaktärer till mindre grönskor och fickparker samt diskuterat svårigheterna i att bedöma vilka faktorer som krävs för att en viss karaktär ska uppnås (Nordh, 2009). På en mer översiktlig nivå har Rydell & Skärbäck studerat hur karaktärerna kan korrespondera mot olika parametrar i form av GIS-skikt över Malmö stad, där resultaten mest kan sägas påvisa var det översiktligt och storskaligt finns potential för de olika karaktärerna utifrån de olika skikten än att visa var det går att uppleva dem (Rydell & Skärbäck, 2010).

Det här är ytterligare ett examensarbete som tar upp möjligheten att använda karaktärerna vid planering av gröna miljöer. I ett försök att göra karaktärsbegreppen mer kommunikativa och lättkarterade, mer än bara beskrivande ord kopplade till ett nummer, har jag omarbetat dem i enskilt färgade symboliska pictogram (se nästa sida). Tanken är att den färgade karaktärsytan på kartan i vårt medvetande ska relateras instinktivt till en karaktär, pictogrammet/färgen/symboliken knyts därmed ihop. Den blå/gröna färgskalan undviks medvetet för att de inte ska sammankopplas med begreppen för struktur. Pictogrammen kan säkerligen utvecklas och tydliggöras ytterligare.

Karaktärerna, som jag benämner som *kontemplativ ro*, *vild komplexitet*, *biologisk intensitet*, *rymlig helhet*, *tillåtande allmänning*, *explorativ avkoppling*, *lustfylld samvaro* samt *kulturell fascination*, är

intressanta för att de korresponderar mot ett varierande rekreativt behov, men kanske framförallt för att de relaterar till människans begär efter olika estetiska gröna upplevelser. Möjligheten att planera för och inspireras av sådana varierade upplevelser i en urban miljö borde dessutom öka om ett större fokus kan läggas på *samspelande* och *samexisterande* grönstrukturer. Karaktärerna hanterar också en natur- och kulturgradient (se diskussion kap 3) som är högst intressant för stadsmiljöer, och lyfter dels den viktiga aspekten att vissa stadsmiljöer är rekreativa och estetiskt upplevelsevärda trots mindre förekomst av grönska. Det utmanar vårt ofta konventionella sätt att betrakta grönska i staden som separerade element. För visst kan en innergård utgöra en vild komplexitet, eller en gata eller ett torg ge oss biologiskt intensiva upplevelser?

Grahns karaktärer erbjuder en översiktlig ingång till att planera för varierade gröna upplevelser utan att omedelbart behöva diskutera exakt platsutformning, och bidrar därmed till en utökad grön vokabulär. De kan då betraktas som utmanande inspiratorer för att uppnå varierade och intensiva upplevelser av en urban grönska, eller som estetiskt kittlande psykotoper möjliga att placeras ut i stadens mer eller mindre gröna ytor. Möjligheten att smälta samman karaktärsbegreppen med de gröna funktionsbegreppen *permeabel*, *fluktuerande*, *spjälkande*, *reglerande*, *flyktig*, *boostande*, *omhändertagande* eller *producerande vegetation*, kan dessutom ytterligare berika stadens gröna uttryck genom att det då bildas ett slags ekologiska psykotoper som kan hantera både grön upplevelse och grön funktion.

KONTEMPLATIV RO

Lugn, tystnad, omtanke. Ljud av vind, vatten, fåglar och insekter. Inget skräp, ogräs eller människor som stör.

Existensiell & inre avskildhet, ett möte med sig själv.

VILD KOMPLEXITET

Fascination för vild natur med stigar och självsådda växter.

Skiktad komplexitet, dynamik över säsong. Långsiktighet i linjär utveckling, synliga pedagogiska lager.

TILLÅTANDE ALLMÄNNING

En tillåtande, grön och öppen yta.

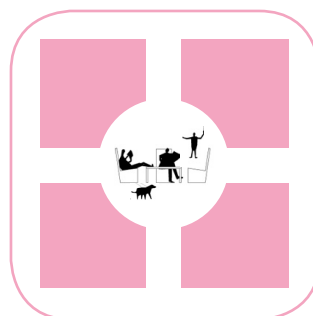
Flexibilitet och utrymme för separata och gemensamma aktiviteter. Social valbarhet.

EXPLORATIV AVKOPPLING

En omgärdad, trygg och innesluten plats för avkoppling, lek och experiment.

Förverkliga sig själv i sällskap med andra, kreativitet, gemenskap och delaktighet.

BIOLOGISK INTENSITET

Intensiv variation av flora och fauna.

*Fertilitet och livsboostande cykliska
processer, kretslopp och förmultning.*

RYMLIG HELHET

En känsla av att träda in i en annan
värld med en sammanhängande
helhet.

Yttre avskildhet och få intryck.

LUSTFYLLD SAMVARO

Samlande mötespunkt för festligheter
och nöjen.

*Fokus på den sociala människan,
lektfull uppvisning och status. Kuliss
och scen, betrakta och ta plats.*

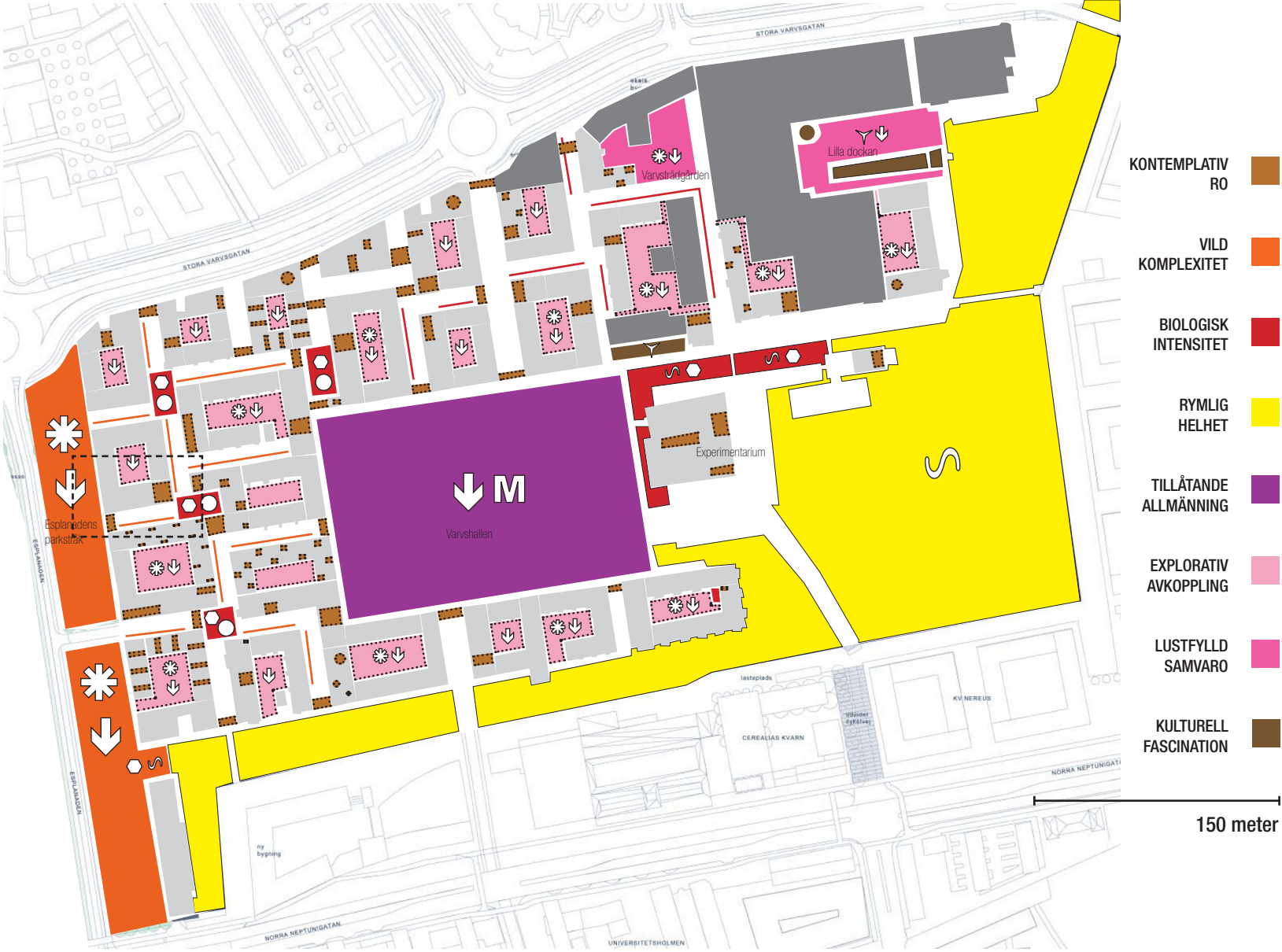

KULTURELL FASCINATION

Historisk plats med möjlighet att få
förundras över tidens gång.

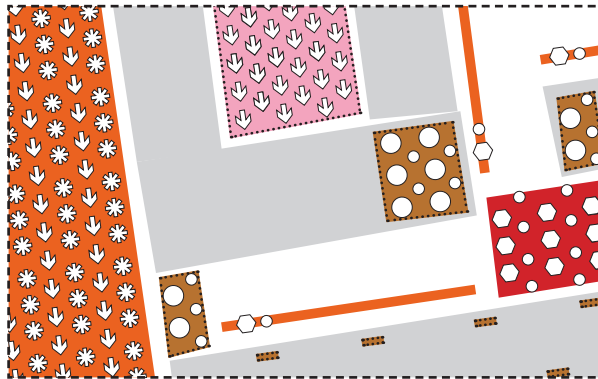
*Narrativ och värdeladdad,
förmedlande. Kontraster mellan nu, då
och sedan.*

KARTERING AV REKREATIVA KARAKTÄRER I VARVSSTADEN

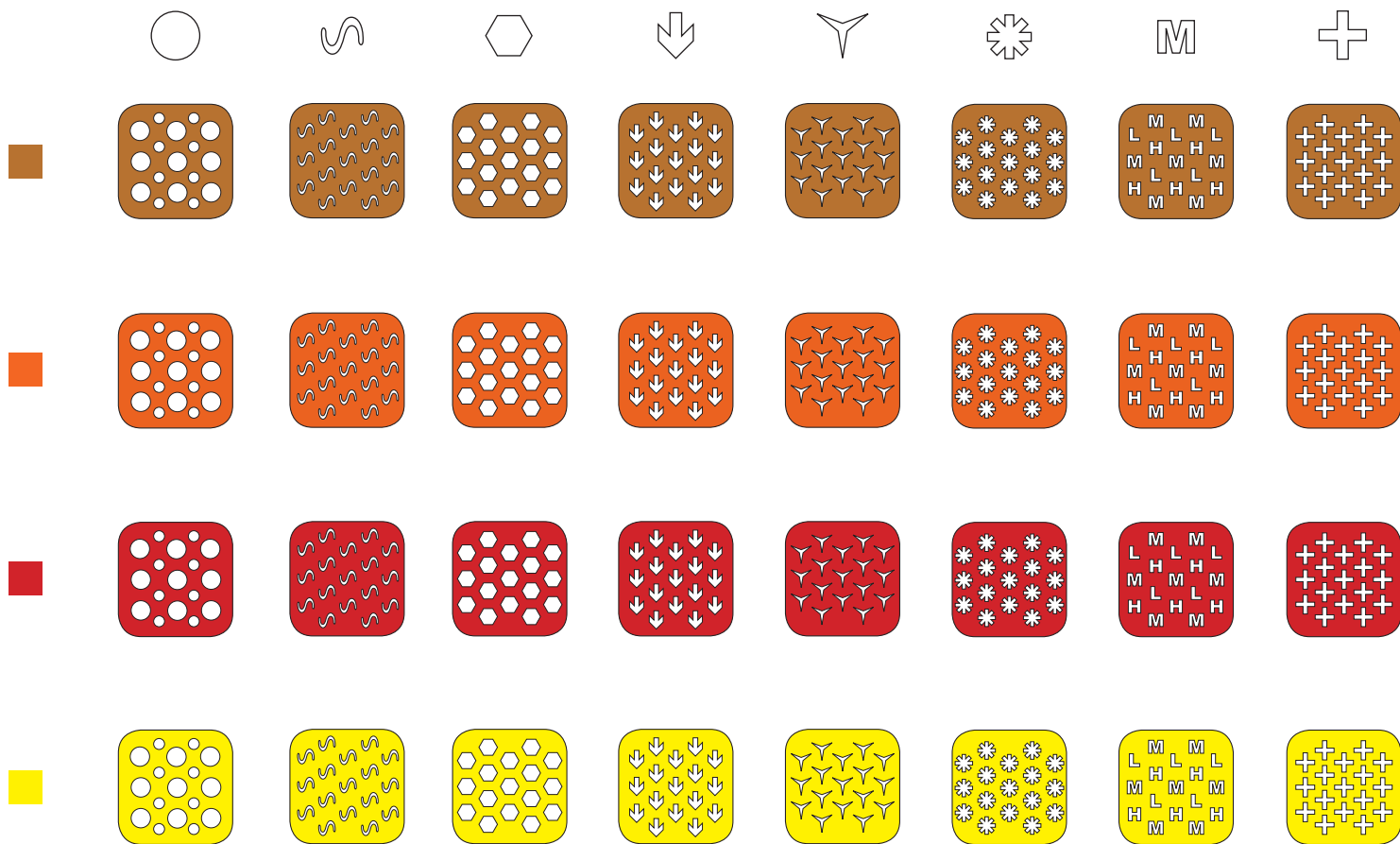
Går det att diskutera, planera och kartera grönska och vatten utifrån andra färger än de konventionellt gröna och blå? I ett försök att illustrera möjligheten att variera Varvsstadens gröna rekreative upplevelser framgår ett värdeladdat färgspektra med inneboende möjligheter att "måla om" för att addera eller ta bort olika upplevelsekaraktärer, samt analysera eventuella brister i grönpoplevelser. Diskussioner om huruvida upplevelsekomponenterna ska ha en stor inbördes variation eller en mer jämnt fördelad gradient kan därmed belysas. I exemplet med karaktärskarteringen till vänster har det större separerande parkstråket längs med esplanaden tilldelats möjligheten att bära karaktären *vild komplexitet*, vilket skulle kunna ge effekten att välja

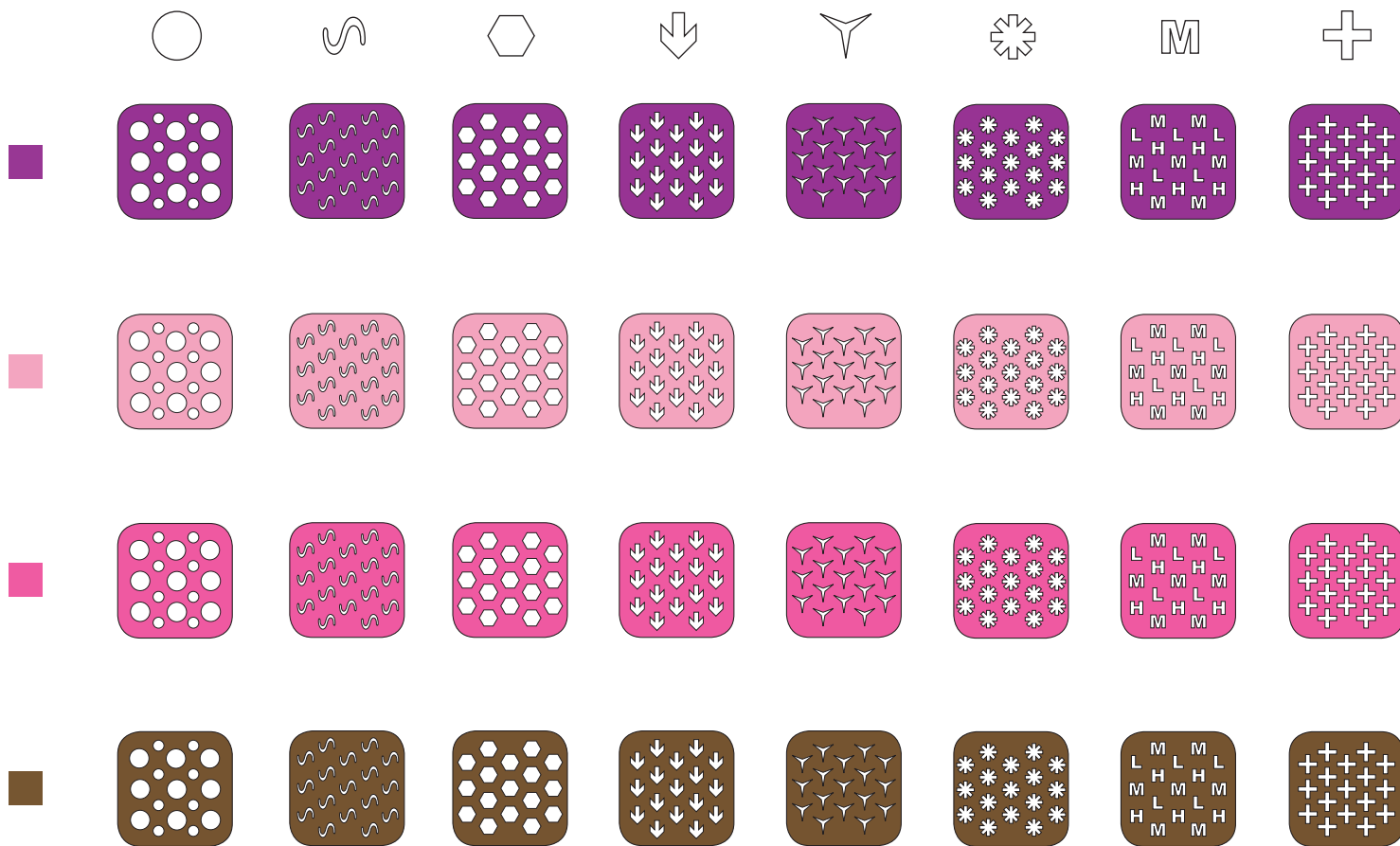

bort en traditionell alléplantering längs med esplanaden och kanske låta en flerskiktad, vildare och mindre ordnad grönsstruktur gälla för just den här sträckningen av gaturummet. Samma vilda karaktär kan också fördelas för de mindre gator som sluter an till grönytan från Varvsstaden så att den vilda parken tillåts ta sig in i stadsbebyggelsen. Den enorma Varvshallen med sitt stålskelett har i detta exemplet getts karaktären *tillåtande allmänning* snarare än *lustfylld samvaro*. Vilka effekter skulle kravet på en sådan tillåtande karaktär få på utformningen av hallplatsen? Vad kan hända om man istället tilldelar den stora grönytan längs esplanaden karaktären *tillåtande allmänning*, och låter Varvshallen stå för den vilda komplexiteten med en möjlighet att via stålstrukturen kunna ta sig upp bland trädkronor och möjliga urbana kojor för *lustfylld samvaro* mitt i allt det vilda?

De många takterrassernas möjlighet till att erbjuda avskärmade miljöer för *kontemplativ ro* kanske skulle behöva erbjudas också för en mer publik användning, tänk att kunna gå in i en hiss från gatan och trycka på knappen RO ovanför 6:e våningen för att därmed nå lugnet ovan husen direkt från gatans brus. Kvartersgårdarna har samtliga rosakaraterats som ej publikt tillgängliga gröna miljöer för *explorativ avkoppling*, trots denna förenkling finns det här en stor potential för grön variation.

Karaktärsbegreppen kan på det här sättet bli en inspirerande lek med möjliga varierade urbana grönpoplevelser tätt sammanvävda med viktiga gröna funktioner.

Ekologiska funktioner i kombination med estetiska upplevelsekaraktärer, ekologiska psykotoper.

NÄTVERKANDE REKREATIVA KARAKTÄRER I VARVSSTADEN

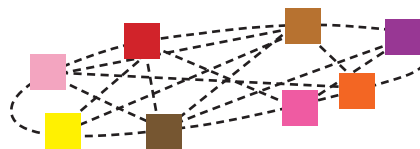
Hur kan man diskutera och berika den gröna upplevelsen av att röra sig i Varvsstaden, vars ambition om att utveckla gåendeprioriterade stråk tas upp i planprogrammet? Grönkaraktärerna skulle kunna användas som verktyg för att skapa varierade intenser längs med vissa givna promenadstråk, för att förvissa sig om en upplevelserikedom och variation längs med vägen. I exemplet intill redovisas tre möjliga exempel på sådana stråk kopplat till rekreativa grönkaraktärer som skulle kunna upplevas vid en rörelse genom Varvsstaden.

1. Det första exempelstråket utgår från en fiktiv student från Malmö högskola som kommer in i Varvsstaden med slutdestination mötesplatsen i Varvshallen. På vägen passerar studenten i det här exemplet fyra varierade karaktärer.

2. Exempelstråk nummer två tar vid då en potentiell besökare kommer in i Varvsstaden från Malmö City, och tar sig vidare genom staden på sin väg mot slutmålet Stapelbåddsparken. Tre-fyra karaktärsvariationer kan här upplevas längs med vägen.

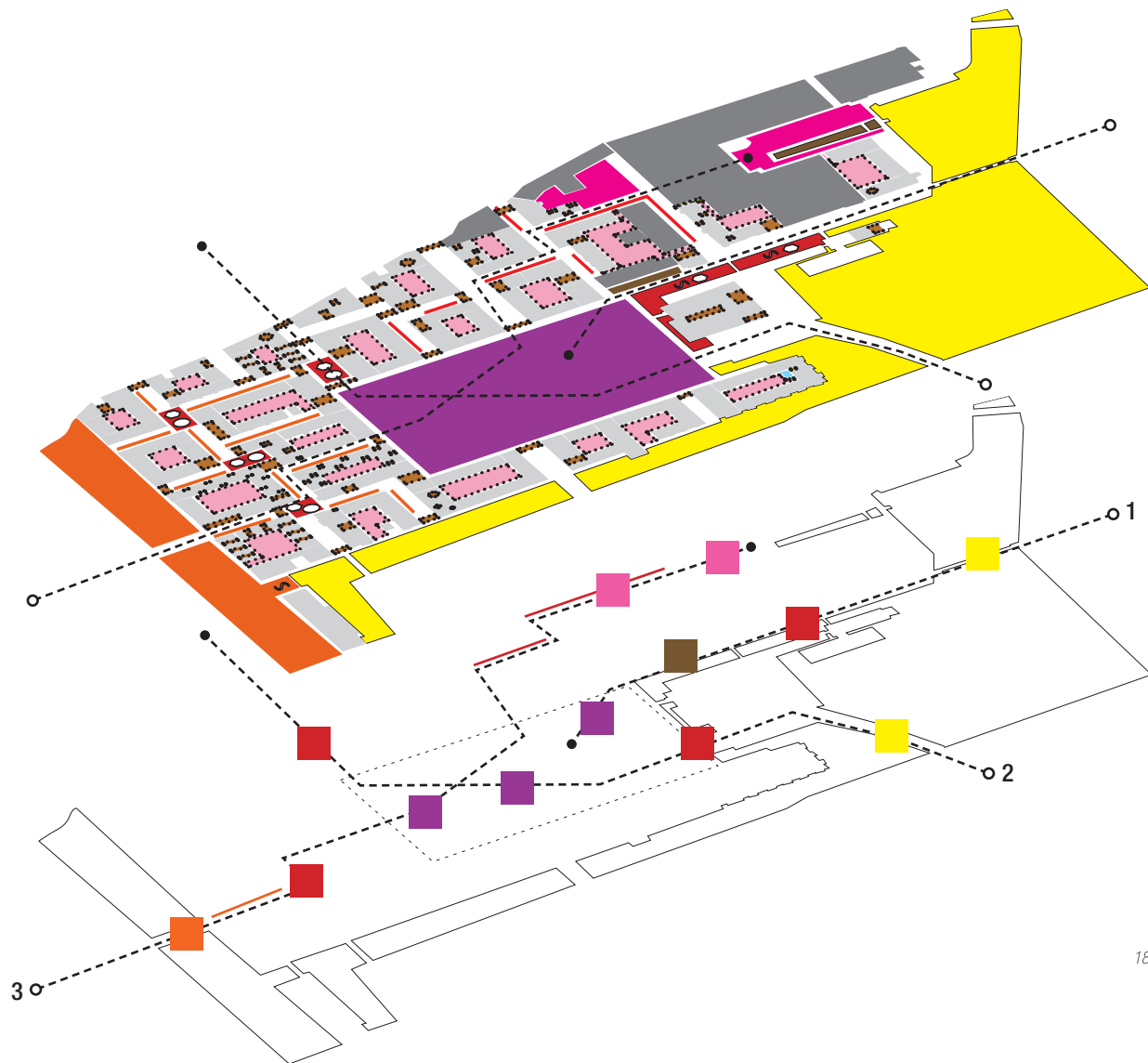
3. Stråk tre avser en flanörs väg från Ribersborgsstranden, genom Varvsstaden och med mål att kanske inta en lunch bland folkmyllret i den Lilla Dockan. Sträckningen går längs med lummiga gator och rymmer varierade gröna upplevelser av minst fyra-fem olika karaktärer.

Stråken, eller de rekreativa länkarna, beskriver kanske främst upplevelsestråk genom Varvsstaden, eller utifrån den omgivande staden och vidare in. Rörelsen mellan en målpunkt till en annan, där registrerade grönkaraktärer kan bidra till maximerade rekreativa upplevelser. Går det som komplement att föreställa sig en rörelse eller länk inom Varvsstaden som kan bli en attraktivitet i sig, där målet blir själva rörelsen? Kanske skulle det, med hjälp av de urbana grönkaraktärerna, gå att skapa en slags rekreativ inre grön upplevelseloop i området? En fragmenterad, varierad och hyperintegrerad urban park, vars ingående beståndsdelar är fördelade och utspridda på en större yta, separerade av stadsbebyggelsen, men ändå sammanlänkade av ett tydligt spatialt uttryck?

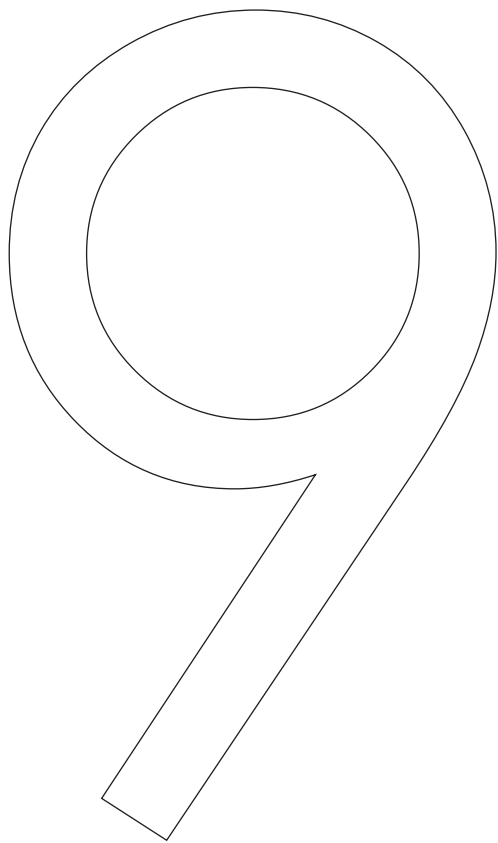
Reflektionerna och pusslandet med de olika begreppen för Urban Grönska som Struktur, Funktion och Upplevelse har under examensarbetets gång inspirerat till några gestaltande idéer för hur Varvsstaden skulle kunna maximera upplevelsen av grönska trots en tät stadsstruktur. Idéillustrationerna ska inte bedömas som färdiggenomtänkta förslag, utan är ämnade att väcka tankar om att våga betrakta den täta Varvsstadens gröna rum på ett mer okonventionellt sätt.

EXEMPELSTRÅK
GENOM
VARVSSTADEN

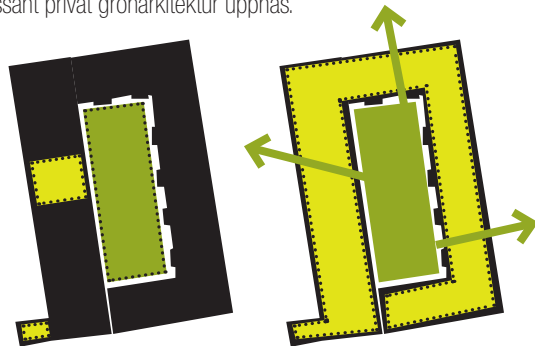
TRE MÖJLIGA
REKREATIVA
LÄNKAR

grön identitet för Varvsstaden **IDÉILLUSTRATIONER**

INTEGRERAD GRÖNSKA ELLER HELA VARVSSTADEN SOM URBAN PARK?

Tänk om man kunde maximera den privata grönskan uppe på, inuti och längs med sidan av stadsbebyggelsen för att istället låta Varvsstadens markgrönska övergå till en slags publik urban allemansrätt? Då kan alla i Varvsstaden få tillgång till markgrönskan. Taklandskapet tillsammans med vertikala hängande trädgårdar både på insidan och utsidan av byggnaderna kan då avsättas som privata och semi-privata med bebyggelsen *samexisterande* grönskor, och innergårdarna kan istället lämna utrymme för en publik men tydligt avskärmad rumslighet - *gårdsparker*. Om man vågar betrakta den med bebyggelsen *samspelande* grönstrukturen ur ett nytt perspektiv, har varje kvarter potential till att rymma ett publikt parkrum med unik karaktär. Då kan både en spännande publik grönstruktur och en intressant privat grönarkitektur uppnås.

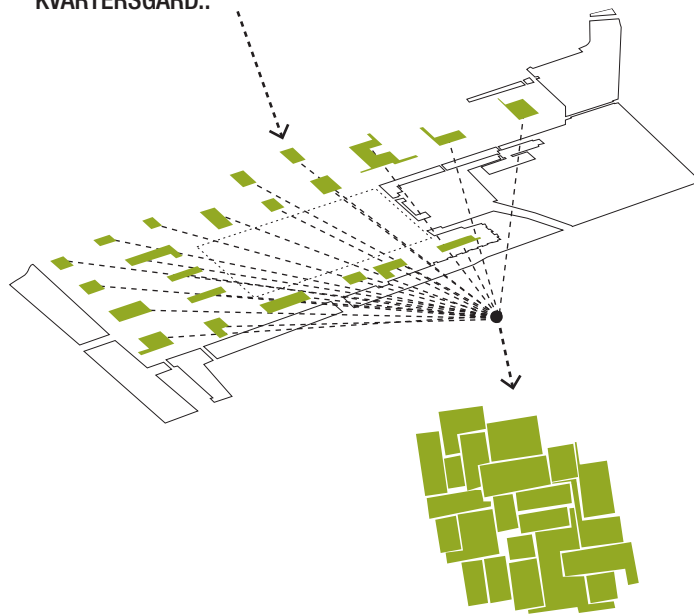

De från staden avskärmade, intima, tysta och ofta vindstilla rumsligheter som innergårdarna i den täta kvartersstaden utgör, innefattar fysiskt och strukturellt många av de kvaliteter som småskaliga gröna miljöer behöver för att kunna upplevas som intensiva och maximalt rekreativa.

SLU:s urbanlab i Varvsstaden skulle kunna utvecklas inte bara utifrån ett försök att hitta ett tåligt urbant växtmaterial, utan också innefatta ett undersökande av småskaliga urban-sociologiskt gränsöverskridande grönytor med avseende på dess publika och privata strukturer, funktioner och upplevelser. Att utveckla publikt tillgängliga gårdsparker kan betraktas som ett sådant undersökande, som kan sägas stämma överens med Varvsstadens motto "Det oväntade du väntat på.." Varvsstaden skulle med ett gårdsparks-koncept kunna bli det område i Malmö som kan stoltsera med "inte störst, men flest" publika parker.

Möjligheten med att planera fasadernas insidor tillsammans med gårdsparken nedanför är intressant, kanske kan ett sådant samspel utnyttjas för att maximera gårdsparkens upplevelse i form av ljussättning eller val av fasadfärg och uttryck. Med en medvetet planerad fönstersättning skulle man dessutom kunna skapa visuellt avskärmade blindspots, både från de omgivande byggnaderna ner mot den publika inre gårdsparken, men också med hjälp av växtligheten omvänt upp mot de privata vertikala trädgårdarna längs fasaderna.

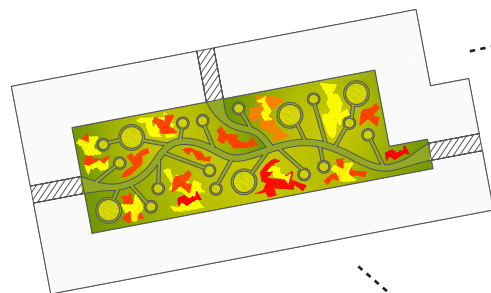
**ISTÄLLET FÖR TILLGÅNG
ENDAST TILL SIN EGEN PRIVATA
KVARTERSGÅRD..**

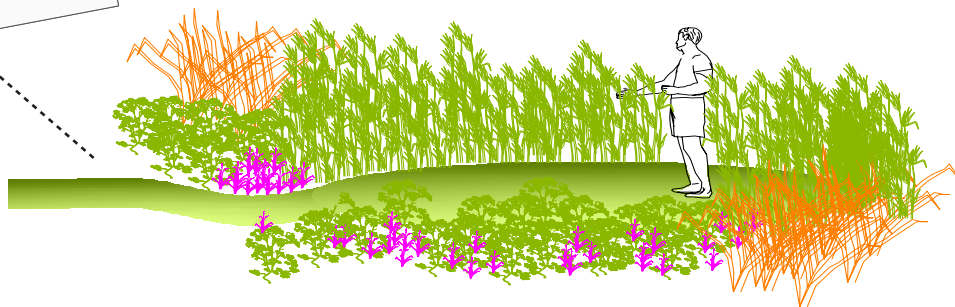
**..KAN PUBLIK TILLGÅNG TILL 2HA
SAMSPELANDE OCH INTEGRERADE
URBANA GÅRDSPARKER SKAPAS!**

HÖG UPPLEVELSEVARIATION GENOM ATT ADDERA EKOLOGISKA FUNKTIONER OCH INTENSIVA KARAKTÄRER

Genom att planera för olika grönskaraktärer och ekologiska funktioner är möjligheten stor till varierade rekreativa upplevelser av de olika gårdsparkerna - från vilt till ordnat, från vått till torrt, från sparsmakat lugn till färgsprakande blomprakt. De inre gröna stadsrum som gårdsparkerna kan tillföra Varvsstaden har därmed potential till att bli attraherande attraktiviteter i sig, och kanske blir valet av vilken gårdspark man föredrar att bo vid lika viktig som valet av vilket hus man ska bosätta sig i?

**BLOMMANDE PICKNIC-ÄNG FÖR
INSEKTSKÅDNING!**

BOOSTANDE BIOLOGISK INTENSITET?

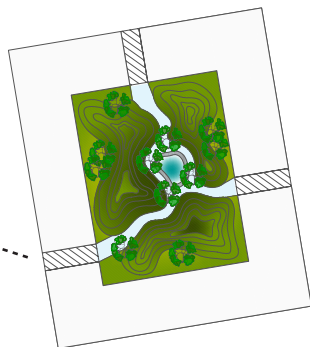

PRODUCERANDE VILD KOMPLEXITET?

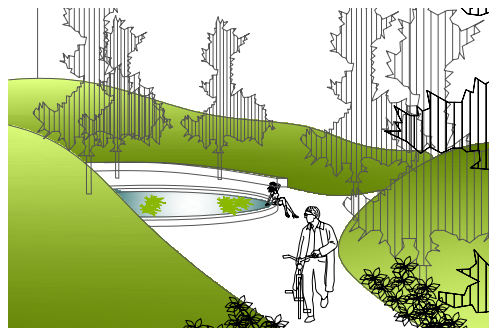
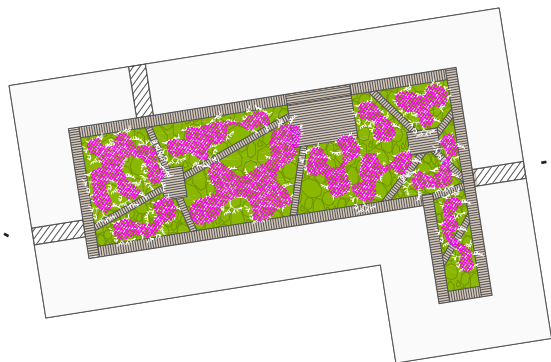

FLUKTUELANDE KONTEMPLATIV RO?

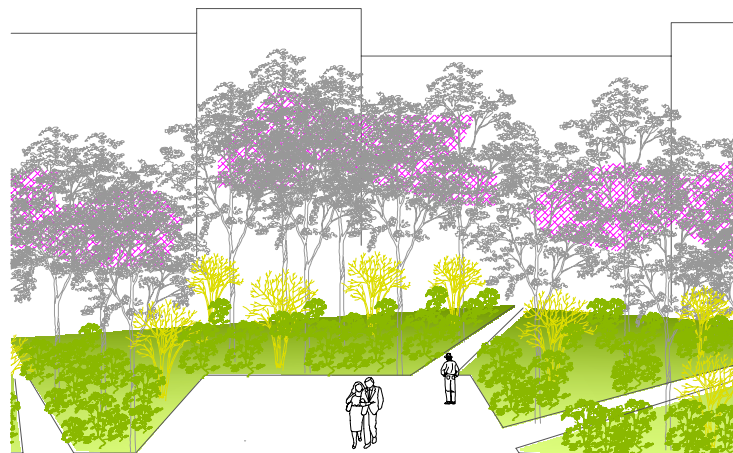

**FLERSKIKTAD MATSKOG
MED SERVERINGSKOJOR!**

**KONTEMPLATIVA PULKABACKAR
FÖR REGNVATTENMAGASINERING!**

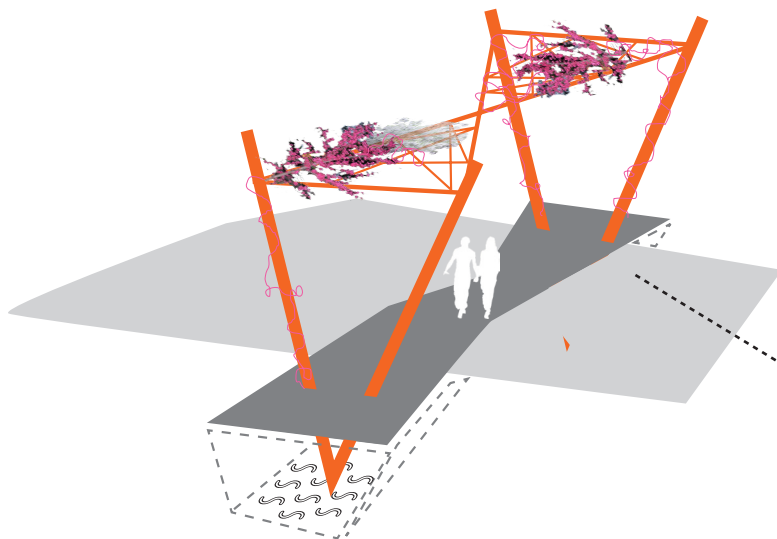

ETT INRE LABYRINTISKT FLUKTUELANDE GÅNGSTRÅK?

Skulle man kunna utnyttja en *samexisterande* grö- och vattenstruktur också som en socialt inbjudande länk till ett okonventionellt innehåll med gårdsparkar i en annars konventionell kvartersstad? Ett ekologiskt och socialt nätverkande dagvattenstråk mellan Varvsstadens gårdsparkar kan med hjälp av en reglerande, magasinande och distribuerande vattenkropp för regnvatten koppla samman de olika gårdsparkerna i samexistens med dels byggnadernas behov av avvattnings men också med vegetationens behov av bevattning. Möjligheten att reglera tillflödet av vatten till de olika gårdsparkerna kan generera en variation av biotoper med olika fuktighetsgradienter, dessutom kan ett sådant länkande vattenmagasin utgöra en viktig buffert vid häftiga skyfall. Genom att visuellt synliggöra vattenstrukturen med exempelvis

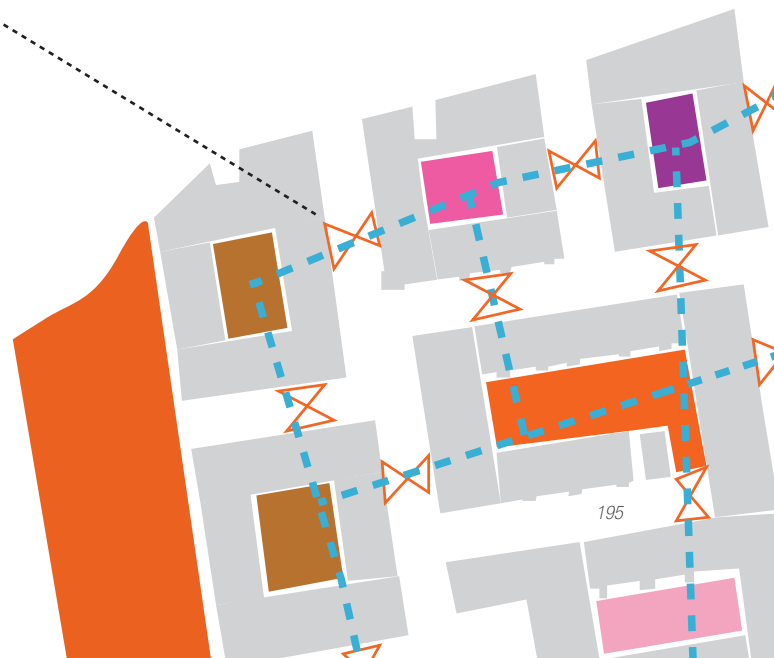
öppningar eller en avvikande markbeläggning kan den fungera också som en välkomnande inbjudan till ett inre labyrinthiskt grönstråk, en rekreativ upplevelse-loop. Gårdsparkerna och vattenkroppen skulle därmed kunna berika Varvsstadens nya gröna stadsdelsidentitet. Från industri-varv till upplevelse-varv med hjälp av ett grönskande "varva ner"-varv? Följ vattnet, upplev den gröna Varvsstaden!

Som en spin-off på Varvshallens vegetationsbeklädda stålskelett kan dessutom V-formade portaler ytterligare förstärka en invit in till kvartersgårdarna. V som i Varvsstaden. V som i vatten. Eller V som i Välkommen? Portalerna kan anslutas till vattenmagasinet och därmed också fungera som bevattnande strukturer för en klättrande grönska som leder in, ut och genom husen till de grönskande rum som gårdsparkerna utgör. De yttre visuellt orienterbara gatorna leder en måhända rätt, men i det inre stråket finns den sköna möjligheten att hitta vilse i Varvsstadens grönska.

Om de privata och semi-privata sfärerna flyttar upp på byggnadernas tak och längs med fasaderna, vilken typ av publik sfär är det då som flyttar in i gårdsparkerna? Kan man som komplement till grannskapsenheter föreställa sig en slags stadsdelsgemenskap, kopplat till den urbana enhet som utgör Varvsstaden? Sannolikheten att med en så individuellt närvarande men ändå publik grönsstruktur kunna finna ett lokalt och socialt engagemang för skötsel och utveckling av gårdsparkerna borde vara stor, möjligen finns det potential att bilda en skötselförening för Varvsparkerna. Kanske är konceptet med publika gårdsparkar inte märkvärdigare än att välja en öppensinnad inställning till sin stadsomgivning snarare än en sluten?

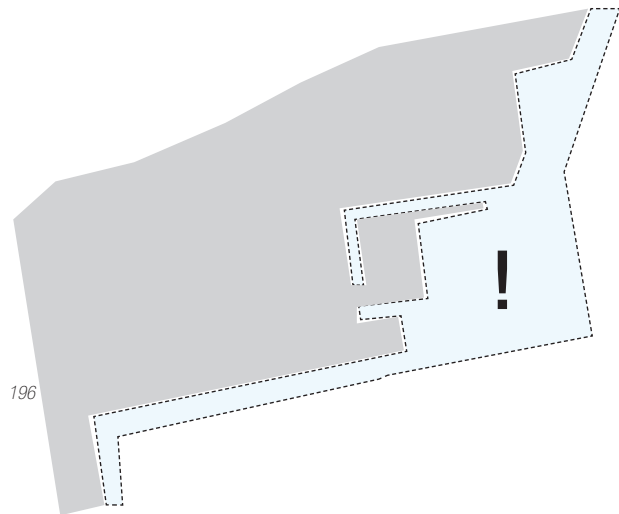
DEN REKREATIVA VARVSBASSÄNGEN SOM EKOSOCIAL RECIPIENT?

Om alla vägar i Varvsstadens planprogram sägs bära till Varvshallen, så skulle uttrycket kunna kompletteras med att alla vattenflöden bär till den stora Varvsbassängen. Nästan en fjärdedel av Varvsstadens markyta utgörs av vatten, så varför inte maximera gröna upplevelser också på vattnet? Nere vid vattenytan är vinden mer stilla än uppe på kajkanten och här finns gott om rymd och solsken för både Varvsstadens invånare och studenter från högskolan. Med hjälp av flytvegetation i form av exempelvis bladvass (*Phragmites australis*) skulle man kunna kombinera en ekologiskt spjälkande och fluktuerande funktion av tillströmmande förorenat dagvatten med en rofylld karaktär som motpol till de mer intensiva stadsomgivningarna. Med hjälp av flexibla flyt(t)bara 5x5m pontonmoduler som håller

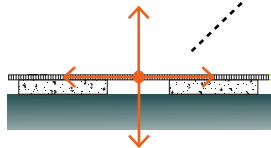

den flytande vegetationen på plats, så skulle en i höjddled och sidled ständigt föränderlig vattenpark kunna anläggas som visuellt kan knyta samman bassängens sidor utan att den stadsstrama kajkanten går förlorad. Som tillägg till det övre överblickbara vattenrummet kan då också ett grönskande nedre vattenrum skapas som ger möjlighet till att låta även stadsinvånare utan båt utnyttja en mer direkt vattenkontakt. Det av Vandkunsten föreslagna Experimentariet skulle här kunna utgöra en slags urbanekologisk pedagogisk plats för SLU:s urbanlaboratorium, med möjlighet att undersöka växtmaterial för både stadsmark och stadsvatten.

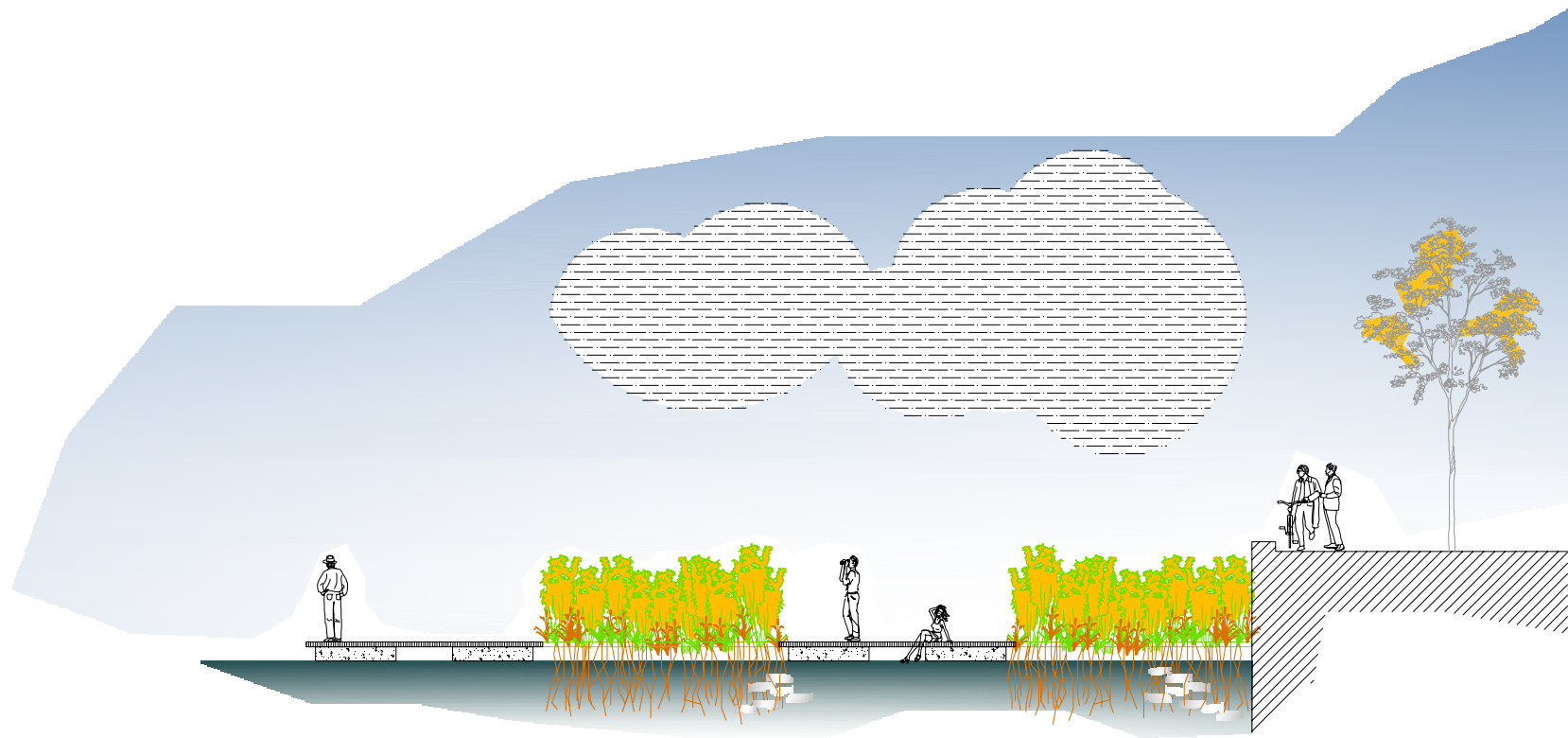
Utöver den sociala och rekreativa aspekten är den ekologiska vinsten av att anlägga ett urbant saltträsk i staden betydande för dels kanalsystemets vattenkvalitet som fortfarande utsätts för bräddning av avlopp vid hårt nederbörd. Dessutom utgör undervattensrötterna viktiga lekplatser för småfisk. Den flytande vattenparken kan därmed nästan betraktas som en slags ekosocial recipient.

FÖRESLAGEN PLATS
FÖR EXPERIMENTARIET

**VARVBASSÄNGEN - EN ÖVRE BLÅ RYMD
OCH EN NEDRE GRÖN ROFYLLDHET?**

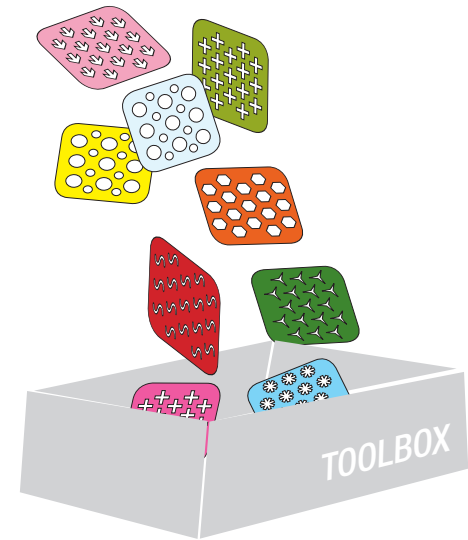

SAMMANFATTNING PRAKTISK ILLUSTRATION

De illustrativa skisserna i det här kapitlet bör, som tidigare nämnts, betraktas snarast som en samling möjliga idéer eller utgångspunkter för att kunna berika Varvsstaden med en grönare urbanitet. Istället för att presentera färdigbearbetade gestaltningar, vilket tidsramarna för det här examensarbetet inte medgett, kan de kanske fungera som en startpunkt för vidare diskussioner om alternativa ingångar till att gestalta och planera urban grönska i tät stad.

Idéförslagen har vuxit fram under arbetsprocessens gång, och har närmast fungerat som ett slags direkt platsrelaterat undersökande av några exempel som har uppstått genom ett inspirerande vändande och vridande av de begrepp som jag vaskat fram under min teoretiska reflektion. Symbolerna och pictogrammen från struktur-, funktions- och karaktärsbegreppen från kapitel 8 har nästan fungerat som ett slags brickor i ett lekfullt spel med Varvsstadens grönskor, eller som en slags grön verktygslåda att kunna plocka abstrakta gröna potentialer från för att kunna använda i en vidare gestaltning.

Även om de illustrativa förslagen må vara bristfälligt genomarbetade så upplever jag att de ändå är viktiga för att förmedla en förståelse och implementering av mina funna begrepp också i den lilla skalan, både för mig själv och för eventuella läsare av det här examensarbetet.

reflektion & slutlig **DISKUSSION**

10

GRÖN URBANITET -reflektion och slutlig diskussion-

Syftet med det här examensarbetet har varit att försöka berika den gröna vokabulären för att kunna lyfta fram vikten av stadens integrerade och småskaliga gröna strukturer, funktioner och upplevelser.

Tyngden i arbetet ligger främst på den inledande teoretiska reflektionen och mitt undersökande av *Urban Grönska som Struktur, Funktion och Upplevelse*., jag uppskattar att ca 75% av tiden för mitt examensarbete har berört litteraturstudier, insamling av referenser och efterföljande reflekterande textbearbetning. Även om intentionerna från början var att fördela hälften av tiden till den teoretiska reflektionen, och hälften till en mer praktisk illustration kopplat till Varvsstaden, så fann jag mig snabbt uppslukad av all den kunskap och alla fantastiska tankar som jag fann i litteraturen. Längre upplevde jag att jag inte producerade något, men efterhand förstod jag att det är fullt möjligt att skissera och strukturera tankar och idéer också med texten som verktyg. Metoden jag har använt mig av då jag undersökt urban grönska kan närmast liknas vid den hermeneutiska spiralens rörelse eller process, där mitt inre reflekterande och tolkning av det material jag samlat in gett mig en vidare förståelse, som sedan fungerat som en slags förförståelse vid efterföljande litterära upptäckter, vilket resulterat i en kontinuerlig

dynamik mellan mitt kunskapsinhämtande, mina reflektioner och mitt illustrativa prövande av de tankar som uppkommit. Kritik kan ställas mot att textmängden kan uppfattas som ganska omfattande, men jag upplever att det har varit viktigt och nästan nödvändigt för mig att kunna hålla en solid och utförlig diskussion med ett tydligt helhetsgrepp om det breda ämne som en urban grönska omfattar. Ett ytterligare försvar av mängden text vill jag härleda till en ambition om att också den oinsatte inom detta ämne ska kunna ges en möjlighet till att förstå och kunna följa de aspekter av en urban grönska som jag behandlar, om än filtrerat genom min person. I mitt försök att i en slutlig diskussion sammanfatta och sammanföra det här examensarbetets två huvudsakliga delar, den teoretiska reflektionen och den praktiska illustrationen, så upplever jag därför att en stor del av mitt arbete och min process har inneburit ett personligt och nyfikt undersökande av vad en urban grönska kan innebära i den täta stadens kontext, och hur den kan beskrivas och utvecklas med hjälp av begrepp och illustrationer. På många sätt för jag också genom hela arbetet en slags kontinuerlig och fortlöpande diskussion, vilket närmast har resulterat i en personlig teoretisk ståndpunkt eller manifestation.

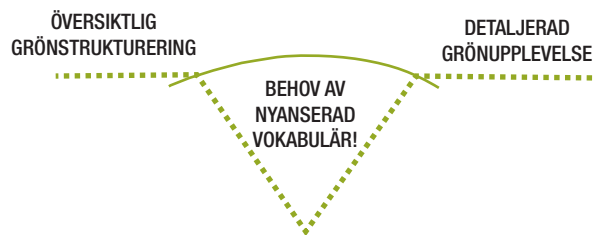
De underbegrepp som jag har valt att lyfta fram inom paraplybegreppen *Urban Grönska som Struktur/Funktion/Upplevelse*, och som jag redogör närmre för i min mellandiskussion under kapitel 6, är därför färgade av mina personliga ställningstaganden längs med vägen, och min tro på att det faktiskt är möjligt, och till och med innebär en fantastisk möjlighet, att kombinera grönska med kompakta och

tätbebyggda städer. Trots det, eller kanske tack vare den öppna arbetsprocess eller tanketransparens jag har försökt eftersträva i mitt arbete, är min förhoppning att kunna berika och influera också andra landskapsarkitekters eller stadsplanerares tankar om möjligheter till en grönare urbanitet i en tät stad.

Jag inledde examensarbetet med att teoretiskt undersöka litteratur i relation till människans rekreativa upplevelse av grönska, vilket jag så här i efterhand inser gav mig en kunskap och förståelse till att våga vara kritisk till dagens grönplanering och vad jag uppfattar som ett allt för stort fokus på storskaliga och utelämnande grönstrukturer. Stadens grönska innefattar onekligen mer än vad som synliggörs i dagens planering och konsekvenserna av en utelämnande grönstrukturplanering innebär, bland annat, att många av de större grönsatsningar som görs på sammankopplingar av grönstråk och liknande därför sker utanför de täta delarna av staden där det de facto bor minst antal människor som kan dra nytta av dem. Som komplement till dagens analyser av stadens stora grönstråk var min ingående tes därför att vi är i behov av att lyfta fram mer nyanserade grönbegrepp för att kunna hantera de mer komplexa grönstrukturerna också inne i staden. Så här i efterhand finner jag mig ännu mer övertygad om att behovet av en utvecklad vokabulär kring den urbana grönskans möjligheter är väsentlig, och jag uppfattar dessutom att det är i en mellangradient mellan de översiktliga planeringsbegreppen och de detaljerade gestaltningsbegreppen som det finns ett stort tomrum eller lucka. Vi är möjligtvis bra på att identifiera den gröna färgen för

de stora strukturerna i en karta, men saknar begrepp för att nyansera den i ett slags aktivt grönstrukturerande på en mindre skalnivå.

Likt Habermas (1995) teorier om en systemvärld kontra en livsvärld, beskriver Gunilla Lindholm (2011) i en föreläsning det gap eller den lucka som hon uppfattar finns mellan det abstrakta och potentiella stadslandskapet som stadsplanerare ofta hanterar i olika kartrepresentationer, och det verkliga stadslandskapet som stadens invånare och brukare upplever. Lindholm menar att för att en hållbar stadsutveckling ska kunna ske behöver det här gapet överbryggas genom att hantera både det potentiella och det verkliga landskapet i en dialog mellan planerare och stadsinvånare. Ett liknande gap upplever jag inom grönplaneringen;

Kanske kan struktur-, funktions- och upplevelsebegreppen som jag lyfter fram i det här examensarbetets teoretiska och praktiska undersökningar ses som en möjlig och inspirerande start för en fortsatt diskussion om en sådan nyanserad grön mellanvokabulär?

Även om det här examensarbetets avgränsningar inte inneburit några möjligheter till brukardialoger relaterat till en urban grönska, behövs det i en sådan dialog troligen gemensamma begrepp. De begrepp som har tagits fram under den här arbetsprocessens gång i form av abstrakta strukturella/funktionella symboler eller karaktärspictogram hör på många sätt till stadsplanerarens systemvärld, men kanske finns det potential att i en mer kommunikativ vidareutveckling av dem finna en sådan gemensam grön begreppsgrund också mellan brukare och planerare. I en brukardialog tror jag att inspirerande begrepp snarare än reglerande grönytefaktorer och liknande kan utgöra en viktig diskussionsbas, symbolerna och pictogrammen kan då tänkas användas som ett slags inspirerande och lekfulla "brickor" i pusslet om stadens integrerade grönska.

Behovet av att också inom den täta staden abstrakt kunna hantera en småskalig grön översiktlighet behöver därför inte nödvändigtvis ses som ett hinder för en grönare upplevd verklighet. Jag tror att grönstrukturplaneringens abstrakta och konceptuella aspekter, dvs hur man inom en övergripande planering och kartering kan utnyttja färger och symboler för att förmedla sammanhang och processer, inte i sig innebär ett egentligt hot mot verklighetens grönupplevelser. Snarare tvärtom, för med hjälp av våra abstrakta och konceptuella medvetanden och dess tillämpande yttringar kan vi sannolikt hantera större mängder information och hitta ett intressant angreppssätt för att hantera den komplexa stadsvegetationens mångfunktionalitet.

Hur har då min inre teoretiska reflektion omtolkats i det praktiskt illustrerade provandet för platsen Varvsstaden? I karteringen och den mer analyserande begreppsappliceringen av Varvsstadens potentiella gröna ytor i kapitel 8 har jag försökt att behålla den övergripande indelningen av en grönare urbanitet utifrån strukturella, funktionella och upplevelsemässiga aspekter. För att återkoppla till min inledning och tankarna om mitt genomförande, så har mitt undersökande av en urban grönska i Varvsstaden för mig inneburit ett praktiskt provande av olika begrepp relaterat till områdets yttre gröna småskaliga strukturer, deras potential att stötta inre möjliga grönfunktioner samt möjlighet till att generera rekreativa gröna upplevelser. Jag har undersökt och provat om det kan vara möjligt att aktivt grönstrukturera genom att praktiskt analysera och kartera Varvsstaden utifrån dess gröna *kontrasterande, samspelande* eller *samexisterande* strukturer, dess *permeabla, fluktuerande, temporära/flyktiga, spjälkande, boostande, omhändertagande, producerande* eller *reglerande* funktioner samt dess potential till upplevelsekaraktärer i form av Grahns bearbetade begrepp *kontemplativ ro, vild komplexitet, biologisk intensitet, rymlig helhet, tillåtande allmänning, explorativ avkoppling, lustfylld samvaro* eller *kulturell fascination*. Även om jag inte vill hävda att jag har funnit de enda möjliga begreppen för att kunna djupanalysera eller kartera den täta stadens grönska, så hoppas jag att jag åtminstone kunnat visa på möjliga ingångar till sådana gröndiskussioner. Om man ska belysa en användbarhet är kanske de begrepp jag funnit mer lämpade som ett diskussionsunderlag snarare än som utgångspunkt för kartering av en urban grönska, jag upplevde att det snabbt blev oerhört komplicerat

att försöka fånga in alla gröna aspekter i kartform. Samtidigt var det viktigt och spännande för mig att våga pröva de begrepp jag funnit mer praktiskt på en verklig plats, eftersom det ofta är lätt att prata om vad man bör göra i textform men i gengäld mycket svårare att visa hur ur en mer praktisk synvinkel. En vidareutveckling, förenkling eller renodling av begreppen är därför med all sannolikhet nödvändig för att de ska kunna fungera också i kartans värld.

I de från de övergripande paraplybegreppen *struktur*, *funktion* och *upplevelse* mer fria praktiska idéillustrationerna i kapitel 9, har jag istället arbetat och skissat utifrån några av de reflektiva tankar som har uppstått under arbetets process och som jag försökt åskådliggöra i min mellandiskussion i kapitel 6. Jag har då använt mig av mina tankar om att en grön rekreativt uppladdande upplevelse kan tänkas bestå dels av en reflektiv fascination och dels av en mer reflexiv förståelse. Den nätverkande och återkommande strukturen av publika gårdsparker menar jag kan sägas utgöra en del av den reflexiva och omedelbara förståelsen av en urban grönska, dit också de välkomnande portalerna tillsammans med den spatialt länkande vattenkroppen kan höra till. I gengäld skulle man då kunna relatera de möjliga och varierande grönskaraktärer som dessa rumsligheter har potential att innehålla till den mer reflektiva fascinationen av en urban grönska. På så sätt menar jag att ett socio-estetiskt funktionsperspektiv kan beaktas för Varvsstadens gröna urbanitet.

För de mer ekologiska (och indirekt ekonomiska) gröna funktionerna

utgör samma vattenkropp en tydlig sekventiell fluktuerande funktion med möjlighet att mynna ut i och länka till den stora Varvsbassängens spjälkande urbana saltträsk. Portalernas och klätterstrukturernas grönska fungerar också som flora- och fauna boostande länkar. Vad gäller spatiala ekologiska länkar kan förslaget om att använda en av gårdsparkerna till exempelvis permakulturell matskog sägas höra till en sådan ekologisk funktion som kan återkomma för fler gårdsparker.

I mitt arbete intar jag, med hjälp av olika referenser, en tydlig ståndpunkt med avseende på vikten av att utöka det publika gröna rummet i en allt tätare stad, om så med konsekvenser för den privata eller semi-privata grönskan. Jag pekar därmed på vad jag uppfattar som ett kollektivt behov av fler publika och småskaliga grönskor i innerstaden, och menar att en möjlig drivkraft för detta, förutom de rent logiska och ekologiska resonemangen, bör relateras till det individuella begäret. Vi måste sannolikt individuellt begära det vi kollektivt behöver, vilket inte bortser från att individens begär efter privat grönska behöver stillas för att det kollektiva behovet av en publik grönska ska kunna uppnås. En utveckling av publika gårdsparker skulle kunna generera en slags dubbel behovs- och begärvinst, förutsatt att den individuella vinsten med en utökad privat grönska i samband med utvecklandet av en publikt nära gårdspark hanteras också på ett känslomässigt sätt i ett samspel mellan logos och pathos för att uppnå en ekologisk estetik.

Ett motargument till fler publika grönytor i innerstaden, vilket de nära gårdsparkerna skulle resultera i, är att den kommunala kostnaden

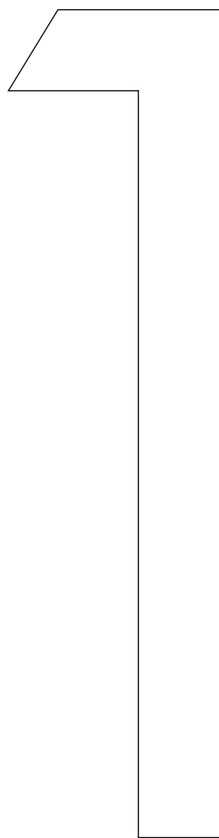
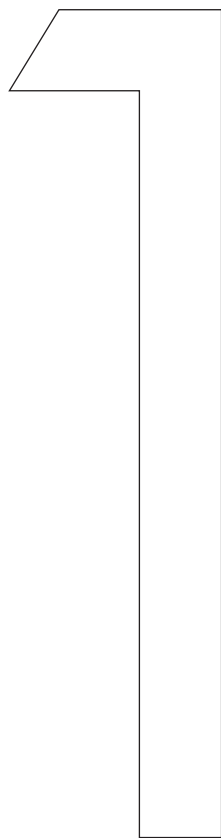
för innerstadsgrönkan troligen skulle öka. Samtidigt tror jag att sådana satsningar på kvalitativa grönskor där de flesta människor i staden bor, kan ge viktiga rekreativa effekter. Det borde inte vara en orimlighet för kommunen att gå in och köpa loss lämplig innergårdsmark för publik användning, för pengarna kan satsningar på ett mer privat taklandskap göras av de berörda fastighetsägarna, hyres- såväl som bostadsrättsföreningar. Möjligen är det också lättare att hitta samarbeten med olika privata finansörer samt finna ett lokalt engagemang för skötsel och drift av sådana individuellt nära grönskor inne i staden.

Ytterligare en kritisk reflektion mot innergårdarna berör förlusten av de semi-privata grannskapsfärer som dagens innergårdar utgör, vilket är en viktig aspekt att beakta. Många gröna utopier har, trots välmenande intentioner, omvandlats till icke fungerande dystopier varför det är viktigt att testa ett koncept med publika gårdsparker inom ett avgränsat område för att se hur idén faktiskt kan falla ut i verkligheten.

Är det praktiskt möjligt att strukturera sådana skarpare övergångar mellan privat och publik grönska? Vad innebär det att frågå de teorier om grannskapsenheter som på många sätt präglade 1900-talets arkitektur, (exempelvis Friluftsstaden eller området kring S:t Knut i Malmö) och som också jag ofta hyllar som framstående? Dagens samhälle skiljer sig troligen på många sätt från det förra seklets, vi är mer mobila, globala och kringflyttande vilket jag tror att

vi behöver bejaka för att förstå den urbana grönskans sammanhang i dess möte med stadens bebyggelse. Vår fasta fysiska punkt och sociala kontext har på många sätt blivit mer flytande och nästan metafysisk, och möjligen är det därför intressant att låta också våra fysiska stadsstrukturer präglas av dessa mer gränsöverskridande och flödande sociala nätverk där gemenskap snarare styrs av liknande sociala intressen i relation till en plats än platsens fysiska avgränsning av berörda individer. Kanske är tiden faktiskt mogen för att våga bejaka nya fysiska stadsplaneideal och nya metafysiska urban-sociologiska nätverk för att kunna skapa visionen om den gröna men täta staden?

samlade **REFERENSER**

REFERENSER

- Appleyard, Donald. (1970). Styles and methods of structuring a city ur Environment and Behavior, 2, s100-118
- Berggren-Bärring, A.-M. & Grahn, P. (1995). Grönstrukturens betydelse för användningen. Institutionen för landskapsplanering. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp & Ultuna. Rapport 95:3
- Bergson, Henri (web 2011). Tillgängligt 2011-05-10 och hämtat från <http://plato.stanford.edu/entries/bergson/>
- Boverket (2010). Mångfunktionella ytor – Klimatanpassning av befintligt bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönstruktur. Tillgänglig på www.boverket.se
- Boverket (1999). Gröna områden i planeringen. Karlskrona
- Cassirer, Peter (1997). Huvudlinjer i Retorikens Historia. S 30-45, Studentlitteratur, Lund
- Chatwin, Bruce (1987). The Songlines. New York, NY: Penguin
- Corner, James (2006). Terra Fluxus ur The Landscape Urbanism Reader. Waldstein, Charles et al (2006)
- Dalman, Eva (2001). Bo01-staden : byggnaderna, planen, processen, hållbarheten
- Deleuze, Gilles (web 2011) Tillgängligt 2011-05-10 och hämtat från <http://plato.stanford.edu/entries/deleuze/>
- Delshammar, Tim (2011). 0,6 – hur bra är det? Movium. Hämtat från <http://www.movium.slu.se/Ledaren/lasmer.cfm?91> och tillgängligt 2011-08-02
- Delshammar, Tim & Fors, Hanna (2010). Gröna och Blå strukturer för en Hållbar Stadsutveckling. Rapport 2010:16, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
- During, Keiko (2008). Japansk Trädgårdsdesign i Sverige – en förlorad känsla. Examensarbete i landskapsplanering, c-nivå, SLU Alnarp
- Gehl, Jan (2010). Cities for People. Island Press, Washington
- Gehl, Jan (2001) Life Between Buildings : using public space. Fifth edition. Arkitektens Forlag, The Danish Architectural Press
- Girard, René (2008). Mimesis and Theory – Essays on Literature and Criticism, 1953-2005. Stanford University Press, USA
- Gissen, David (2003). Big and Green: Toward Sustainable Architecture in the 21st Century. Princeton Architectural Press, New York
- Grahn, Patrik & Ottoson, Åsa (2010). Trädgårdsterapi – att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning, s49-68. Bonnier Existens, Lettland
- Grahn, Patrik (2005). Eight experienced qualities in urban open spaces ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report. Belgien
- Grahn, Patrik (2005x). Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar ur Svensk miljöpsykologi, s245-262. Studentlitteratur, Lund
- Habermas, Jürgen (1995). Kommunikativt handlande. Daidalos, Göteborg
- Halleux, Jean-Marie (2005). Valuing Green Structures : The use of hedonic models to assess the influence of green structures on residential property values, s267-273 ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report. Belgien, 2005
- Hauptmann, Deborah & Lash, Scott (2006). Live-Space ur The Body in Architecture, , s176-187. 010 Publishers, Rotterdam
- Holgersson, Bengt (2008). Scenarier spår klimatförändringens konsekvenser i Sverige, Serien Gröna Fakta 2008-6, Alnarp: Movium, SLU, artikel
- Hunt, John Dixon (2000). The Idea of a Garden and the Three Natures ur Greater Perfections, s32-75. Thames & Hudson Ltd., London, 2000
- Hägerhäll, Caroline M. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur ur Svensk miljöpsykologi, s209-226. Studentlitteratur, Lund
- Jörnmark, Jan (2009). Övergivna Platser. Historiska Media, Livonia Print, Riga 2009
- Jörnmark, Jan (2009). Övergivna Platser 2. Historiska Media, Livonia Print, Riga 2009
- Kaplan, Rachel och Kaplan, Stephen (1989). The Experience of Nature. Cambridge University Press: Cambridge 1989

Koolhaas, Rem (2010). Advancement versus Apocalypse, s 56-71 ur Ecological Urbanism. Ed; Mostafavi, Mohsen & Doherty, Gareth. Harvard University, Graduate School of Design. Lars Muller Publishers, Baden, Schweiz

Lapintie, Kimmo (2005). The Bird and the Beast : philosophical concepts and dichotomies in planning of the urban green ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report, s 232-239. Belgien.

Lauri, Thomas (2011). Stadsbyggnad Lyonnaise. Arkitekten, nr 5 2011, s36-46

Lehnerer, Alexander (2009). Grand Urban Rules. 010 Publishers, Rotterdam

Lindholm, Gunilla (2011). Från föreläsning den 14 feb i kursen Design Project – Design, Concept & Theory, SLU Alnarp

Lindholm, Gunilla (2005) , Conclusions about Human Issues concerning Green Structure and Planning, s312-316 ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report. Belgien, 2005

Lindholm, Gunilla (2002). Green Structure as activity and as object : implications for urban planning ur Nordisk Tidskrift för Arkitekturforskning, nr 1/2002, s. 41-49

Lindholm, Gunilla (1999). Grönstruktur – ett utmanande begrepp med liten betydelse, Serien Gröna Fakta 1999-6, Alnarp: Movium, SLU, artikel

Lofland H., Lyn (1989). The Morality of Urban Life : the emergence and continuation of a debate ur Places vol.6, no 1. www.places.designobserver.com

Lundgren Alm, Elisabet (2001). Stadslandskapets obrukade resurs : om grönstrukturens potential och synliggörande i den hållbara stadsutvecklingen. Doktorsavhandling, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg

Lynch, Kevin (1960). The Image of the City. The M.I.T. Press, London, England

Lövré, Karl (2003). Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur, Doktorsavhandling, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Maas, Winy & Hackauf, Ulf & Haikola, Pirjo (2010). Green Dream. The Why Factory & NAI Publishers, Rotterdam

Maas, Winy; Sverdlöv, Alexander & Waugh, Emily(2009). Visionary Cities. The Why Factory & NAI Publishers, Rotterdam

Malmö Kommun (2011). Översiktsplan för Malmö 2012 – Samrådshandling/Planstrategi

Malmö Kommun (2011). Planprogram Varvsstaden, Pp 6030. Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret

Malmö Kommun (2010). Så Förtätar vi Malmö. Stadsbyggnadskontoret

Malmö Kommun (2008). Varvsstaden - Program för Parallella Uppdrag. Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret

Malmö Kommun (2005). Tillägg till Översiktsplan. Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret

Malmö Kommun (2003). Malmö Grönplan. Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret

Malmö Kommun (2000). Malmö Översiktsplan. Gatukontoret/Stadsbyggnadskontoret

Margolis, Liat & Robinson, Alexander (2007). Living Systems – Innovative Materials and Technologies for Landscape Architecture. Birkhäuser Verlag AG, Berlin

Miller, Robert W (1997). Urban Forestry : Planning and Managing Urban Greenspaces. Second Edition. Prentice-Hall, Inc. Simon & Schuster/A Viacom Company. New Jersey

Mollison, Bill (1996). Permaculture: Designers' Manual. Tagari Publications, Tyalgum, Australia.

Moughtin, Cliff (2005). Urban Design – Green Dimensions. Second Edition. Architectural Press, Oxford

Naturstyrelsen, Danmark (2011). Sundhedsaspekter ved regnbaseret rekreativ vand i større byer

Pauleit, Stephan & Bergen Jensen, Marina (2008). Klimatförändringar ställer krav på stadslandskapet, Serien Gröna Fakta 2008-6, Alnarp: Movium, SLU, artikel

Nielsen, Anders Busse (2011). Från Föreläsning den 10 mars i kursen Design Project – Design, Concept & Theory, SLU Alnarp

Nolin, Catharina (1999). Till Stadsbornas nytta och förlustande - Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet. Byggläroverket, Stockholm

Nordh, Helena & Hartig, T. & Hägerhäll, C.M & Fry, G. (2009). Components of small urban parks that predict the possibility for restoration. Urban Forestry & Urban Greening, vol 8, no 4, 2009, sida 225-235

Richardson, Tim (2008). Avant Gardeners. Thames & Hudson Ltd, London

Rongzi, Wang (1965). "Flowers No Longer Fly in Our City" ur Rongzi shi chao, s 84-85. Translated by Karen Thornber
Rydell Andersson, Kristin & Skärback, Erik (2010). GIS-metodik för åtta karaktärer i stadsmiljö – En studie av Malmö stad. SLU, Alnarp. Rapport 2010:20

Schmidtbauer, Pia (2008). Odling som Vardagskultur. Gröna Fakta 5-2008. Movium

Swartz, Martha (2010). Ecological Urbanism and the Landscape ur Ecological Urbanism, s 524-525. Ed: Mostafavi, Mohsen & Doherty, Gareth. Harvard University, Graduate School of Design. Lars Muller Publishers, Baden, Schweiz

Sheng, Qiang (2006). Urban Labyrinth: Rebuilding everyday life in Beijing's Baofang Hutong district ur The Body in Architecture, 278-291. 010 Publishers, Rotterdam

Sinton, John (1971). Trees and Forests in an urbanizing Environment, s 71-76, no 17. University of Massachusetts, Amherst

Sitte, Camillo (1982). Stadsbyggnad och dess konstnärliga grundsatser. Arkitektur förlag, Stockholm

Sjöman, Henrik (2009). Stadsträd för framtiden – Ek. Gröna Fakta 7-2009. Movium

Sorte, Gunnar, Jarle (2005). Parken för Homo Urbanis – stadsmänniskan ur Svensk miljöpsykologi, s227-244. Studentlitteratur, Lund

Sorte, Gunnar, (1994). Perception of Public Green Spaces – a Park for Homo Urbaniensis. Sveriges Lantbruksuniversitet: Alnarp 1994

Stewart, Jessica (2011). Invisible City: Enhancing the parochial realm using inner courtyards as an alternative for public life in Gamla Staden, Malmö. Examensarbete i landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Stockholm stad (u.å.). Grönytefaktor för Norra Djurgårdsstaden. Exploateringskontoret/ Stadsbyggnadskontoret/Stadsdelsförvaltningen/ Miljöförvaltningen

Stähle, Alexander (2005). Mer park i tätare stad : teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på frihetstillgång. Licentiatavhandling. Arkitekturskolan KTH, Stockholm

Sukhdev, Pavan (2011). The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB), hämtat från www.teebweb.org, tillgänglig 2011-07-29

Tjallingii, Sybrand (2005). Green Structure and Urban Planning, general outcomes of COST C11 ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report, s 15-38. Belgien

Toeffler, Alvin (1980). The Third Wave. Bantam Books, New York

Torell, Gunilla (2005). Kognitiva kartor ur Svensk miljöpsykologi, s177-192. Studentlitteratur, Lund

Tschumi, Bernard (2010). Event-Cities 4 : Concept-Form. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts/London, England

Tschumi, Bernard (2004). Event-Cities 3 : Concept vs. Context vs. Content. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts/London, England

Tschumi, Bernard (2000). Event-Cities 2. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts/London, England
Tuan, Yi Fu (1974). Topophilia: A Study of Environmental Perceptions, Attitudes and Values. Upper Saddle River, NJ

Ulrich, Roger S (1983). Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. I: I. Altman & J.F Wohlwill (red.), Human Behavior and Environment, vol.6, Behavior and the Natural Environment (s85-125). Plenum Press, New York

Yu, Kongjian (2011). The Conscientization of the Landscape: An Interview with Kongjian Yu. Hämtat från <http://fastlanyc.blogspot.com/2011/02/conscientization-of-landscape-interview.html>, tillgänglig 2011-07-20

Yu, Kongjian (2010). The Big-Foot Revolution, s 282-291 ur Ecological Urbanism. Ed: Mostafavi, Mohsen & Doherty, Gareth. Harvard University, Graduate School of Design. Lars Muller Publishers, Baden, Schweiz

Zaleckis, K (2005). Role of the Urban Green Structure in Creation of Preferred Urban Environment, ur COST Action C11 – Green Structure and Urban Planning – Final Report. Belgien, 2005

